

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TİMURLU DEVLETİNDE ELÇİLİK MÜESSESESİ VE
HABER ALMA TEŞKİLATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADİR CAN HUMAR

TARİH ANABİLİM DALI

ANKARA, 2020

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TİMURLU DEVLETİNDE ELÇİLİK MÜESSESESİ VE
HABER ALMA TEŞKİLATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADİR CAN HUMAR

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL

ANKARA, 2020

ONAY SAYFASI

Kadir Can HUMAR tarafından hazırlanan “Timurlularda Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL	AYBÜ/İTBF	
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK	GÜ/GEF	
Doç. Dr. Hasan IŞIK	AYBÜ/İTBF	

Tez Savunma Tarihi: 04.11.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ünvan Ad Soyad

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih: 04.11.2020

İmza:

Kadir Can HUMAR

X X X X X

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecimin her aşamasında beni destekleyen, bir ışık olup yorulmadan yolumu aydınlatan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Musa Şamil Yüksel'e teşekkür bir gönül borcumdur. Bana Timur'u sevdiren ve danışman hocam ile tanışmama vesile olan hocam Prof. Dr. Mehmet Ali Çakmak'a, Timur hakkında çalışma yapmam konusunda beni daima yüreklendiren Prof. Dr. Yasemin Demircan'a, bilginin yeryüzündeki en büyük güç olduğunu bizlere gösteren Prof. Dr. Bahri Ata'ya, mütevazı ve güler yüzlülüğü ile kapısını bana her zaman açık tutan Prof. Dr. Necdet Hayta'ya ve yüksek lisans eğitimime başladığım ilk günden beri her türlü soruma cevap olan Doç. Dr. Hasan Işık'a şükranlarımı sunarım. Yakın zamanda hayatını kaybeden değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammet Şahin'e emekleri için müteşekkirim. Tezimde kullandığım kaynaklara ulaşırken daima bana kolaylık sağlayan Milli Kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim. Bu süreçte beni yalnız bırakmayan ve daima desteklerini hissettiğim aileme minnettarım.

ÖZET

Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı

Diplomasi insanların toplu halde yaşamaya başlaması ile ortaya çıkmış ve önemini günümüze kadar korumuştur. Eski çağlarda insanoğlu bireysellikten sosyal yaşama geçerken öncelikle toplu halde yaşamayı öğrenmiş daha sonra kendi toplumundan farklı toplulukların da olduğunu idrak etmiştir. Farklı topluluklarla iletişime geçmenin zaruri olduğunu görerek ilkel diplomasiyi başlatmıştır. Diplomasi, zaman içerisinde devletler için önemli bir kavram hâline gelmiştir. Adını kurucusu Emir Timur'dan alan Timurlu Devleti'nde (1370-1507) diplomasi daima önem arz etmiş, bu önemin bir sonucu olarak da elçilik müessesesi sağlam temeller üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Timurlu ülkesine gelen yabancı elçiler belli akideler dahilinde ağırlanmıştır. Timurlu sultanları yabancı devlet elçilerine gösterdikleri hürmetin kendi elçilerine gösterilmesini de beklemişler, elçilerine karşı menfi davranışlara sessiz kalmamışlardır. Timurlu sultanları, devletlerarası ilişkilerde elçilik kurumuna verdikleri önem kadar istihbarata da önem vermişler yeri geldiğinde elçilerini de bir casus olarak kullanmakta tereddüt etmemişlerdir. Elçilik müessesesi ve istihbaratına önem veren Timurlu sultanları iç ve dış siyâsette başarılı olmuştur. Elçilik ve istihbarata gereken önemin verilmediği sultanların zamanında ise Timurlu Devleti'nde muhtelif sıkıntılar ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, Casus, Diplomasi, Elçi, Timurlu Devleti

ABSTRACT

Embassy and Information Service During the Timurid Period

Diplomacy emerged when people started living collectively and has preserved its importance to this day. In ancient times, while transitioning from individuality to social life, man first learned to live collectively and then realized that there were different communities from his own society. Seeing the necessity of communicating with different communities, they started primitive diplomacy. Diplomacy has become an important concept for states over time. Diplomacy has always been important in the State of Timur, named after its founder Emir Timur, and as a result of this importance, the embassy establishment has been established on solid foundations. Foreign ambassadors who came to the Timurid country were welcomed within certain rules. The Timurid sultans also expected the respect they showed to the foreign states' ambassadors to be shown to their own ambassadors. They did not remain silent about the bad behavior towards their ambassadors. The Timurid sultans attached importance to intelligence as much as they gave to the embassy institution in interstate relations, and did not hesitate to use their envoys as spies when necessary. The Timurid sultans, who gave importance to embassy and intelligence, were successful in domestic and foreign politics in the state. In the time of the sultans, who did not give the necessary importance to the embassy and intelligence, various problems arose in the Timurid State.

Keywords: Intelligence, Spy, Diplomacy, Envoy, Timurids

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	16
1. EMİR TİMUR DÖNEMİNDE ELÇİLİK VE İSTİHBARAT FAALİYETLERİ....	16
1.1. Timur Devleti ile Altınorda Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler	16
1.2. Timurlu Devleti ile Memlûk Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	19
1.3. Timur ile Kadı Burhaneddin Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	27
1.4. Timurlu Devleti ile Osmanlı Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	28
1.5. Timur ile Hint ve Çin'deki Hükümdarlar Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	35
1.6. Timur ile Kastilya (İspanya) Kralı Arasında Gidip-Gelen Elçiler	37
1.6.1. Clavijo'nun İzlenimlerine Göre Timurlu Hanedan Üyelerinin Elçi Kabulü	47
1.7. Timur ile Fransa Kralı Arasında Gidip-Gelen Elçiler	50
1.8. Timurlu Devleti ile Doğu Roma Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	53
1.9. Timur ile Yerel Hâkimler Arasında Gidip-Gelen Elçiler	54
1.10. Timur Döneminde İstihbarat	60
II. BÖLÜM	68
2. TİMUR'UN HALEFLERİ DÖNEMİNDE ELÇİLİK VE İSTİHBARAT FAALİYETLERİ	68
2.1. Şahruh Döneminde Elçilik Faaliyetleri	68
2.1.1. Timurlu Devleti ile Osmanlı Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	69
2.1.2. Timurlu Devleti ile Ming Hanedanı (Çin) Arasında Gidip Gelen Elçiler	73

2.1.3. Timurlu Devleti ile Memlûk Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler.....	77
2.1.4. Şahruh Döneminde İstihbarat	85
2.2. Uluğ Bey Döneminde Elçilik Faaliyetleri	88
2.2.1. Uluğ Bey Döneminde İstihbarat	90
2.3. Abdülatif Döneminde Elçilik Faaliyetleri	92
2.4. Ebu Said Döneminde Elçilik Faaliyetleri	93
2.4.1. Ebu Said Döneminde İstihbarat	98
2.5. Hüseyin Baykara Döneminde Elçilik Faaliyetleri	99
2.5.1. Hüseyin Baykara Döneminde İstihbarat.....	102
SONUÇ.....	105
EK-1	109
KAYNAKLAR	112
KİŞİSEL BİLGİLER	119

GİRİŞ

Semerkant'ta 1370 yılında iktidara gelen Timur kısa bir süre zarfında Çağatay Hanlığı, Altın Orda Hanlığı ve İlhanlı Devleti topraklarına hâkim olarak Cengiz Han'ın kurmuş olduğu imparatorluğu adeta yeniden canlandırmıştır. Ardından Hindistan, Suriye, Anadolu'ya da hâkim olan Timur, 1405 yılında çıktığı Çin seferi sırasında ölmüştür. Aynı başarılar halefleri döneminde de sürdürülmüş ve Timur'un kurmuş olduğu devlet XVI. yüzyılın başlarına kadar önemli bir siyasi ve askeri güç olarak varlığını devam ettirmiştir. Böylesine kısa bir sürede dönemin en önemli devleti haline gelen ve dünya siyasetine damgasını vuran Timurluların “bu başarısında elçilik müessesesi ve istihbarat teşkilatının rolü ne idi?” sorusu çalışmamızın problem cümlesini teşkil etmektedir. “Yabancı devletlerin elçileri Timur'u nasıl tasvir etmiştir?”, “Timurlular döneminde meydana gelen savaşlarda elçilerin etkisi var mıydı?”, “Timurlu sultanları ve mirzaları tarafından gönderilen elçiler farklı devletlerde nasıl karşılanmıştı?” ve “Timurlularda istihbarat faaliyetleri, devlet politikasını nasıl etkilemişti?” gibi alt problemlere de çalışmamızda cevap aranmaya çalışılmıştır.

Ortaya konulan problemlerin çözümünü esas alan çalışmada, elçilik müessesesinin Timurlu Devleti'nin (1370-1507) siyâsi hayatında ne kadar etkili olduğunu anlatmaktır. Başta kurucu Emir Timur olmak üzere Timurlu sultanlarının diplomasıyı ve istihbaratı ustalıkla kullandıklarında devletin inkişaf dönemi yaşadığı; ancak bu iki önemli unsurdan bir tanesini ihmal ettiklerinde temelde oluşan sarsıntılar ile devletin nasıl inhitat devresi yaşadığını gözler önüne sermek amaç edinilmiştir. Tezin bir diğer amacı Timur'un gücünün sadece askeri güce dayanmadığını da ortaya koymaktır. Emir Timur fethettiği yerleri sadece kılıçla değil; kalemi ve stratejik zekâsı ile de ele geçirmiştir. Tez içerisinde sadece Timur değil Timur'un selefleri dönemindeki elçilik ve casusluk faaliyetleri de kronolojik sıra hâlinde ele alınmıştır. Nitel bir özellik taşıyan çalışmamızda tarama-derleme yöntemi bilimsel araştırma metodu olarak tercih edilmiş, dönemin ana kaynaklarına ek olarak çeşitli kaynaklardan süreli yayınlar, makaleler ve kitaplar taranmıştır.

Önsöz

Timur Devleti, 1370 yılında Timur'un tahta geçmesi ile kurulmuş ve muhtelif devletleri yapılan büyük savaşlar ile mağlup etmiştir. Liderleri ve ordusu ne kadar da savaşçı bir yapıya sahip olursa olsun, Timur Devleti'nin kazandığı zaferlerde görünmez kahramanlar mevcuttu: diplomasi ve istihbarat. Çalışmada kurucu Timur'dan itibaren son Timurlu sultanı Hüseyin Baykara'ya kadar süreçte elçilik müessesesi ve istihbarat çalışmaları kronolojik bir şekilde ele alınmıştır. Ele alınan konu giriş bölümü de dâhil olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Konuya giriş bölümünde elçilik kurumunun ve istihbarat teşkilatının ortaya çıkışı ve Timur'dan evvel kurulan devletlerde nasıl bir rol üstlendiğinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Timur dönemi ele alınmıştır. Devletlerarası ilişkilerin yoğun olmasından müsebbip elçilerin faal olarak görev aldığı, casusların ise çıkılacak seferlere hazırlık için sürekli bilgi topladığı bu dönem konu açısından tafsilatlı bilgi ihtiva etmektedir. İkinci bölümde Timur'un halefleri döneminde elçilik müessesesinden ve istihbarat yapılarından bahsedilerek, bu yapılardan ne derece istifade ettikleri irdelenmiştir.

Konuya Giriş

Tarih boyunca devletlerarası ilişkilerde elçilerin mühim bir yeri olmuştur. Elçiler kimi zaman hükümdarlar arasında dostluklar kurmuş, kimi zaman bu dostlukları pekiştirmiş, kimi zaman ise istemeyerek de olsa bir savaşın müsebbibi olmuşlardır.

Elçi (ilçi) kelimesi “halk, ülke, devlet” anlamına gelen Türkçe el (il) isim kökünden türetilmiştir. Özel isim olarak ilk kez Uygur metinlerinde rastladığımız bu kelime “haberci, peygamber” mânasına da gelmektedir. Arapça karşılığı ise “resul”dür. Son asırlarda, elçinin Arapça karşılıklarından olan sefir ise özellikle “sefâretnâme, sefârethâne, sefir-i kebir” gibi tabirlerde kullanılmıştır.¹

Tarihin umumi akışı içerisinde elçi göndermek bir hâkimiyet telakkisi olarak kabul görmüştür. Elçi gönderip, kabul etme hakkı genellikle hükümdarlara ait olmuştur. Bâzi durumlarda ise sultanların zevceleri ve çocuklarının da elçi kabul ettiğini görmekteyiz.

¹ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/3.

İspanya Kralı'nın elçisi olarak gönderilen Clavijo'nun Timur'un hanımı tarafından ağırlanması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Elçilerin en temel görevi mensubu olduğu devleti temsil etmektir. Devletler birbirleri arasındaki ilişkilerde elçilerden yararlanır, isteklerini, şikâyetlerini elçiler aracılığıyla birbirlerine iletirler. Gittikleri yerlerde gelişmeleri rapor etmek, muhtelif konularda görüşlerini bildirmek, devletin çıkarlarını korumak gibi muhtelif görevleri de vardır. Tüm bu görevleri yerlerine getirirken de tamamen özgür değillerdir. Hem kendi memleketlerinin hem de elçi görevi ile buldukları ülkenin normlarına uymak mecburiyetindedirler.²

Geçmiş tarih öncesi çağlara kadar dayanan elçilik müessesesi zamanla sağlam bir gelenek ve hukukî statü kazanmıştır.³ Elçilik müessesesinin tarihinin bu kadar eskiye dayanması hiç kuşkusuz diplomasinin her çağda önem arz etmesinden kaynaklanmaktadır.

İlk elçilik faaliyetlerinin tarih öncesi çağlarda başladığı görülmektedir. İlkel kabileler savaşa ya da barışa karar vermek, ittifak kurmak, aile sorunlarını çözmek, savaş sonrası ölümlerini toplamak gibi muhtelif nedenlerle görüşmelere başvurmuş ve bir taraftan diğerine haberciler göndermişlerdir.⁴ Hatta habercilere birtakım ayrıcalıklar tanımışlardı. Savaşçılara bile tanınmayan bu ayrıcalıklardan müsebbip elçilere “kutsal” ya da “dokunulmaz” olarak bakılmaya başlanmıştır.

Tarih öncesi çağlarda uygulanan bu ilk diplomasi yöntemi ‘ad hoc’ bir nitelik taşımaktaydı. ‘Ad hoc’ diplomasi tek taraflıdır ve temsilciler belirli bir amacı gerçekleştirmek için yurt dışına çıkıp bir süre orada kalmış ve görevi yerine getirdikten sonra ülkelerine geri dönmüşlerdir.⁵

Eski çağın devletlerarası hukuku açısından ilk temellerini koyan, M. Ö. 1278 yılında Hititler ve Eski Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Antlaşması olmuştur. Hiç kuşkusuz bu antlaşmanın imzalanmasında elçilerin büyük bir payı olmuştur. Kadeş Antlaşması ile ön Asya’da uzun yıllar barış ve sükûnet hâkim olmuş, toprak istekleri için gelip giden elçiler bu sefer krallar arasında akrabalık bağı kurmak için yola çıkmışlardır.

² Mustafa Can, *Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler)* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2019) s.13.

³ Kazım Paydaş, “Emir Timur Döneminde Elçilik Teatisi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2009) C:29, s.464.

⁴ Can, a.g.e., s.14.

⁵ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi* (Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1991), s.5.

Hititlerde ve Eski Mısırlılarda, elçiler gittikleri ülkelerde sürekli olarak kalmamışlardır. Sadece krala ait mesajları ve armağanları getir götür yapmışlardır. Genellikle de yeni bir kral tahta çıktığı zaman tebrik mektupları elçiler aracılığıyla gönderilmiştir. Eğer kral öldüyse, oğlu tarafından elçiler aracılığıyla bu haber tüm dost krallara duyurulmuştur.⁶

Eski Yunan'da görülen diplomatlar haberci niteliği taşımaktaydı. Bunların başlıca görevleri şehir devletleri arasında haber taşımaktı. Şehir devletleri arasında kısmen de olsa elçilik görevi yürüten bu kişilerin gittikleri yerlerde muhaberatı yüksek sesle okumaları ve yol boyunca iletilecek mesajı unutmamaları önemliydi. Bu iki maddeden başka bir şey onlardan beklenmezdi. Diplomatik dokunulmazlık ilkesine de ilk kez Eski Yunan'da rastlanmıştır. Ancak zamanla bu ilkenin de bozulduğuna şahit olunmaktadır. Örneğin M.Ö. 404 yılında Atinalı bir elçilik heyeti, Atina ile savaş hâlinde olan başka bir şehir devleti tarafından tutuklanmıştı. Üç yıl süre ile esir tutulduktan sonra Atina'nın savaşta mağlup duruma gelmesi ile elçiler serbest bırakılmıştır. Yine bu duruma benzer bir şekilde Atina hasım olan başka bir devletin elçilerini esir almış, hatta diplomasi kurallarına aykırı olarak bu elçileri öldürmüştür.⁷

Eski Yunan'da elçilik heyetlerine pek fazla güvenilmezdi. Yunan demokrasisi bu kuşkudan dolayı elçi kafilesini en az iki kişiden oluştururdu. Elçilik heyetinde bulunan elçilerin her biri farklı bir görüşe sahipti. Halbuki tek bir amaç altında toplanması gereken elçiler, başka bir devlete gittiklerinde muhtelif görüşler öne sürerek diplomasi gücünü zayıflatmışlardır.

Roma İmparatorluğu'nda ise elçilerin karşılanması çağdaşlarından daha farklı olmuştur. İmparatorluğun gücü ve kudreti arttıkça yabancı elçilere karşı davranışları da değişmiştir. Örneğin Roma'ya hasım olan bir devlet Roma'ya elçi gönderebilmek için önce yerel Romalı generalden izin almak zorunda kalmıştır. Bu izin alındıktan sonra elçilik heyeti Senato tarafından kabul edilmeden önce bir süre kentin dışında bekletilmiştir. Bu elçi dost bir devletten bile gelse aynı muameleye tabii tutulmuştur. Roma Senatosu, M.Ö 205 yılında Kartacalı elçilere yapmış olduğu gibi, elçilerin söyleyeceklerini reddedebilirdi. Böyle bir durum ortaya çıktığında elçiler lanetlenip, casus ilan edilmiş ve silahlı korumalar ile sınıra kadar götürülmüştür.

⁶ Tuncer, a.g.e., s.7.

⁷ Tuncer, a.g.e., s.9.

Romalıların tersine Bizans (Doğu Roma) imparatorları diplomasiyi ustalıkla kullanmışlardır.⁸ Bizans imparatorları ekseriyetle savaş yerine diplomasiyi seçmişler, bir elçiyi en usta kılıç erbabına tercih etmişlerdir. Elçilerin, gönderildikleri ülkede etraflıca bilgi toplamasını istemişler ve elçileri bir muhbir gibi de kullanmışlardır. Ayrıca Doğu Romalılar, ülkelerine gelen elçilerin ülkeleri hakkında fazla bilgi edinmelerini istememişler ve çoğu şeyin elçiler tarafından görülmesini, duyulmasını engellemişlerdir. Yabancı devletlerden gelen elçilere rüşvet vererek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta da bir sakınca görmemişlerdir.⁹

İlk Türk devletlerinde de elçilik müessesesine gereken önemin verildiğini görmekteyiz. Çağdaşı olan devletlere oranla daha ileri ve düzenli bir devlet teşkilâtına sahip olan Hunlar zamanında da devletlerarası siyasi ilişkiler yoğun olarak yaşanmıştır. Asya Hun Devleti'nin Çin ile sınır komşusu olmasından dolayı bu iki devlet arasında gerek siyâsi gerekse askeri konulardan dolayı yoğun bir elçi trafiği yaşanmıştır. Hun Devleti'nde siyâsi temasları yürüten dış işleri dairesi en mühim kuruluşlardan birisi idi. Asya Hunlarının merkezinde muhtelif dillerde konuşan ve yazan kalabalık bir heyet mevcuttu. Elçilere verilecek olan metinler burada düzenlenirdi.¹⁰

Hun Devleti'nde dış ilişkilerde hakandan sonra en önemli kişi elçi idi. Elçilerin Hun topraklarında dokunulmazlığı vardı.¹¹ Casusluk yapmadıkları sürece kimse elçilere zarar veremezdi. Mesela Çin elçisi, Hun hakanının huzurunda iken ona karşı küçük düşürücü sözler sarf etmiş, bu olayın akabinde kendisine söylenen sözlerin halk tarafından duyulmasını istemeyen hakan otağda bulunan Hun memurlarını öldürtmüş fakat elçiye dokunmamıştı.¹² Şüpheli hareketleri görülen yabancı temsilciler ise hapse atılır veya ülkenin uzak bir köşesine belirli bir zaman ikamet etmek üzere gönderilirdi.¹³

Büyük Hun Devleti'nin yıkılışından sonra 552 tarihinde Bumin ve İstemi Kağan tarafından kurulan Göktürk Devleti de başta Çin ve Doğu Roma olmak üzere muhtelif devletler ile elçiler vasıtasıyla siyâsi ilişkiler kurmuşlardır. Göktürk Devleti'nde, elçilerin kabulü sırasında askerler geçit resmi yaparlar ve devletin hazineleri sergilenirdi. Böylece

⁸ Tuncer, a.g.e., s.13

⁹ Can, a.g.e., s.29.

¹⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), s.267.

¹¹ Necati Gültepe *Mührün Gücü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), s.40.

¹² Can, a.g.e., s.30.

¹³ Kafesoğlu, a.g.e., s.267.

devletin gücü yabancı devlet elçisine gösterilirdi. Elçiler hükümdarın huzurunda geldiğinde ise kağan ayağa kalkmazdı.¹⁴

Sasanîler, Göktürk hakamı İstemi'nin gönderdiği elçileri zehirleterek öldürmüş ve İran sıcağına dayanamayan elçilerin ecelleri ile öldükleri yalanını ortaya atmışlardır. Bu yalana inanmayan İstemi, Sasanilere karşı ittifak arayışlarına girmiş ve Orta Asya'dan Doğu Roma İmparatorluğu'na ilk kez ittifak amacıyla elçilik heyeti gönderilmiştir. Soğdu Maniakh bu heyete başkanlık yapmaktaydı. 567 yılında yola çıkan heyet İstanbul'a vardıklarında çok iyi karşılanmışlardı. Doğu Roma İmparatorluğu'na ilk defa bilinmeyen bir ülkeden elçi gelmekteydi. İstemi'nin hükümdara gönderdiği mektuba ve hediyelere karşılık olarak Doğu Roma imparatoru Justinos da karşılık verme ihtiyacı duymuştur. 569 yılında Zemerkos'un başkanlığını yaptığı Doğu Roma İmparatorluğuna ait elçilik heyeti de Göktürk Devleti'ne doğru yola çıkmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu-Göktürk ittifakı bu elçi trafiği sayesinde sağlanmış oluyordu. Hatta Doğu Roma İmparatorluğu elçileri İstemi'nin yanında iken huzura gelen Sasani elçilerine İstemi tarafından yüz gösterilmemiştir.¹⁵

Göktürklerde elçilerin gördükleri değer her zaman aynı değildi. Devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerine göre elçilere gösterilen muamele de değişmiştir. Örneğin İstemi zamanında yapılan ittifak bir süre sonra sarsıntıya uğramış, İstemi'nin ölümünün akabinde gelen Doğu Roma İmparatorluğu elçilerine Türk-Şad nezaket göstermemiştir. Çünkü Doğu Roma İmparatorluğu, kendilerinden kaçan Avarları himaye etmiştir. Ayrıca İstemi Yabgu'nun matemi sırasında gelen Doğu Roma İmparatorluğu elçileri yas törenine uymamış, yüzlerini bıçakla kesmemişlerdi.¹⁶

Kapgan kağan döneminde ise kağan kızını bir Tang prensi ile evlendirmek istemiş ancak bu teklif Çin tarafından kabul görmemiştir. Bu durum üzerine kağan yanında bulunan Çin elçilik heyetinden bir generali Çin kağanı ilân etmiş ve ordularını hazır ederek Çin üzerine sefere çıkmıştır.¹⁷

Uygurlarda elçi kabulleri sırasında büyük törenler yapılır ve bu törenleri kendilerince uğurlu saydıkları günlere denk getirmeye çalışırlardı. Bu nedenle Uygur ülkesine gelen elçilerinin günlerce beklediği de olurdu. Örneğin Çin elçisi Vang Yen-tö Uygur ülkesine

¹⁴ Can, a.g.e., s.32.

¹⁵ Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), s.40.

¹⁶ Taşağıl, a.g.e., s.41.

¹⁷ Gülçin Çandarlıoğlu, *İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 2003), s.54.

geldiğinde hakanın huzuruna yedi gün sonra kabul edilmişti.¹⁸ Uygur hakanı elçiyi atının üzerinde yanında maiyetini bulundurarak karşılamaktaydı. Elçi huzura geldiğinde hükümdar doğuya dönerek selam vermekteydi. Çin elçisi Uygurların doğuya selam vermesini Çin imparatorunu selamlamak şeklinde yanlış yorumlamıştır. Oysaki Türkler doğuya kutsallık atfetmişlerdi ve bunun Çin imparatoru ile alakası yoktu.¹⁹ Zaten hakan, elçi kabulü sırasında atından inmeyerek Çin imparatorunun ondan daha aşağı bir seviyede bulunduğunu elçiye göstermek istemiştir.

Uygurlar, siyasi yönden Çin'e karşı üstün oldukları dönemde Çin elçilerine soğuk davranmışlardır. Örneğin Uygur kağanı Moyen-Çor döneminde Çin elçileri itibar gösterilmemiştir. O dönemde Uygur elçileri Çin'de büyük bir hürmetle karşılanıyor, neredeyse Çin imparatoru ile aynı seviyeye oturacak kadar hürmet görürken, o dönemde Çin imparatorunun kızıyla evlenmiş olan Moyen-Çor Çin elçilerini gayet rahat bir şekilde oturduğu yerden karşılamıştır.²⁰

Çin imparatorunun kızıyla evlenen Moyen-Çor Çin'den gelen elçilerin getirdiği devlet mühürleri, renkli ipek kumaşları, elbiseleri, altın ve gümüş kap kacağı adamlarına dağıtmıştır. Çin elçisi memleketine dönmek üzereyken de ona beş yüz at, samur kürkleri ve beyaz kilimler hediye etmiştir.²¹

Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu ile Peçenekler arasındaki münasebetlerde de elçiler mühim rol oynamaktaydı. Doğu Roma İmparatorluğu'ndan sık sık Kırım'a ve Peçeneklerin buldukları yerlere elçiler gönderilmiş ve gerekli müzakereler yapılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu elçileri Karadeniz'in kuzeyine ulaştıktan sonra Peçeneklere haber gönderir ve onlardan rehineler ve kılavuzlar isterlerdi. Peçeneklerin gönderdikleri adamlar gelince rehin olanlar kalede bırakılır, Bizans elçileri de kılavuzun atları ile yola çıkardı. Peçeneklerin buldukları yere geldiklerinde, Peçenekler ilk iş olarak imparatorun gönderdiği hediyeleri isterdi. Elçi tarafından hediyeler verildikten sonra elçi tekrar yola çıkar ve Peçenek rehineleri salıverilirdi. Bu rehineler de zamanla elçiden hediye istedikleri için Bizans elçileri Peçenekleri açgözlü olarak nitelemişlerdir.²²

¹⁸ Bahattin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), s.124.

¹⁹ Ögel, a.g.e., s.124.

²⁰ Can, a.g.e., s.34.

²¹ Gülçin Çandarlıoğlu, "Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 2/193-214.

²² Akdes Nimet Kurat, *IV. – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972), s.61-62.

İslâm'dan önce Mekke ise diplomasi ve elçilik alanında asırlık teamül ve geleneklere sahip olmuştur. Mekke'nin en önemli kabilelerinden olan Kureyş, aralarında soğukluk bulunan diğer kabilelere elçi gönderme yolunu seçmiştir. Mekke'de elçiler Adî b. Kâ'b kabilesinden seçilmiştir. Elçiler sadece siyâsi görevle yola çıkmamışlar, ticari konularda da elçiler gönderildiği vaki olmuştur. Örneğin 467 yılında Hâşim b. Abdümenâf ile üç kardeşi Bizans, Sâsânî, Habeş ve Himyerî ülkesine bazı ticari imtiyazlar elde etmek üzere gönderilmişlerdir. İslâmiyet ile birlikte de elçilik önemini koruyan bir kurum olmuştur. Hz. Muhammed müşriklerin, daha önce Habeşistan'a hicret eden Müslümanların kendilerine teslim edilmesi için Habeş Necaşisi'ne elçilik heyeti göndermeleri üzerine müşriklerin girişimlerini boşa çıkarmak için Habeş ülkesine henüz Müslüman olmayan Amr bin Ümeyye ed-Damrî'yi göndermiştir.²³ İslâm Devleti'nde gerçek anlamda diplomatik faaliyetlerin bu olay ile başladığını söylemek mümkündür.

Hz. Muhammed hicretin altıncı yılında Mekkeli müşriklerle yaptığı Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra elçiler aracılığıyla o devrin önemli hükümdarlarına İslâm davet mektupları göndermiştir. Muhtelif maksatlarla Hz. Muhammed döneminde toplam kırk sekiz elçi gönderilmiştir. Yeni kurulan İslâm Devleti'nde elçilik müessesesinin kaideleri de oluşmuştu. Bir elçi geldiğinde Hz. Muhammed'in bizzat yetiştirdiği teşrifat görevlileri onlara huzura nasıl kabul edileceklerinden bahsederdi. Huzura kabul edildiklerinde de gösterecekleri davranışlar konusunda bilgilendirilirdi. Hz. Muhammed elçileri mescidde "üstüvânetü'l-vüfûd" (elçiler sütunu) denilen yerde kabul etmiştir. Bu sırada en güzel elbiselerini giyen Hz. Peygamber ahabın ileri gelenlerine de elçi kabulü sırasında daima güzel giyinmelerini telkin etmiştir.²⁴

İslâm hukukuna göre yabancılar İslâm topraklarına girerken eman almalıydı. Fakat elçiler, elçi olduklarını belirttikten sonra emansız olarak İslâm şehirlerine girebilirlerdi. Elçiler genellikle sınırlarda karşılanır ve başkente kadar kendilerine refakat edilirdi. Başkentte elçiler için törenler yapılır, dinlenmeleri için evler tahsis edilirdi. Gelen bazı elçiler ise Mescid-i Nebevi'nin yanında kurulan çadırlarda kalırlar ve Hz. Muhammed tarafından her akşam ziyaret edilirdi.²⁵

²³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Ankara: Beyan Yayınları, 2003), s.303.

²⁴ İpşirli, "Elçi", 11/3.

²⁵ Can, a.g.e., s.37.

İslâm Devleti'ne gelen elçiler ibadetlerini yapma konusunda da tam bir özgürlüğü sahip idiler. Hz. Muhammed, Necranlı Hristiyanların elçilerine Mescid-i Nebevi'de özgürce ibadet edebilmeleri için izin vermiştir.²⁶

Hz. Muhammed tarafından oluşturulan İslâm hukukunda elçilerle ilgili önemli kurallar da konulmuştu. Elçilerin canlarına dokunulamazdı. Hatta elçilerin rahatsız edilmesi bile suç teşkil etmekteydi. Suçlu sayılsalar bile elçilik mensuplarına ceza verilemezdi. Yalancı peygamber Museyime'nin elçilerine Hz. Muhammed "*Eğer elçi olmasaydınız başınızın kesilmesini emrederdim.*" demesi İslâm Devleti'nde elçiliğe verilen önemin ispatıdır.²⁷

Emevi ve Abbasi dönemlerinde de Hz. Muhammed'in dönemindeki elçilik kurumu devam ettirilmeye çalışılmıştır. Fakat Abbasilerde, daha önceki uygulamalardan farklı olarak yabancı devlet elçilerinin cezalandırıldıklarını da görmekteyiz. Bu ceza hiç kuşkusuz elçinin mensubu bulunduğu ülke ile Abbasilerin savaş durumunda olmasından kaynaklanıyordu ve ceza hapis cezası olarak tecelli ediyordu.

İslâm dünyasında Asr-ı saâdet'te başlayan ve Emevi-Abbâsi dönemlerinde gelişim gösteren İslâm diplomasisi Müslüman Türkler tarafından da uygulanmıştır.²⁸ Türk-İslâm devletlerinde elçi olarak görevlendirilecek kişilerde ilk olarak liyakat, sadakat, dürüstlük ve güvenilirlik gibi önemli özellikler aranmaktaydı. Hükümdar tarafından belirlenen elçilerin bizzat hükümdarın yakın çevresinden olmasına da önem gösterilirdi.²⁹

Yeni bir dinin tesiri altına girmelerine rağmen özellikle devlet yönetimi alanında eski gelenekleri tamamen unutmayan Türk devletleri; yeni dinlerinin diplomatik prensip ve motiflerini de benimsemişlerdi. Diplomasi alanındaki tecrübelerinin büyük bir kısmını İslâm hukukuna borçluydular. Özellikle Hz. Muhammed, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde elçiye yüklenen anlam, Türk-İslâm devletlerinde de kendini göstermiştir.

İlk Türk İslâm devletlerinden olan Karahanlılar döneminde elçilere hürmette kusur edilmemiştir. Yusuf Has Hacib, devrin telâkkisine uyarak elçilik konusuna ayrı bir bölüm açmış ve hatta kaleme aldığı eserde Kapucubaşı'dan hemen sonra elçiye yer vermekle de elçinin önemine bilhassa işaret etmiştir.³⁰

²⁶ İpşirli, "Elçi", 11/4.

²⁷ Can, a.g.e., s.39.

²⁸ İpşirli, "Elçi", 11/5.

²⁹ Can, a.g.e., s.41.

³⁰ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı* (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), s.260.

Karahanlı bürokrasisinde Haciblik, elçilik müessesesi içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Hacibin görevleri arasında yabancı elçilerin her türlü işleri ile ilgilenmek ve onların ön kabullerini yapmak vardı. Bunların dışında Karahanlı Devleti'nde zaman zaman Hacib olan kişiye sultan tarafından elçilik görevi verilmiştir.³¹

Türk-İslâm Devletleri'nde elçilerde aranan özellikler dönemin edebi eserlerinde de kendisini göstermektedir. Mesela Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan ve Karahanlı Devleti döneminin en önemli edebi eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'de elçilik faaliyetleri ile ilgili dönemin anlayışını anlatan kesitlere rastlamaktayız:

“Elçi, insanlar arasında seçkin, akıllı, bilgili ve çok cesur bir kimse olmalıdır. Tanrının kulları arasında en seçkinleri, O'nun elçileri idi. Pek çok işler elçilerle görülür, iyi sonuçlar da elçiler vasıtasıyla elde edilir. Elçi, akıllı, temkinli ve bilgili olmalıdır. Görevini hakkıyla yerine getirebilmesi için sözün içini ve dışını iyi bilmelidir. Elçi, gözü ve gönlü tok, sadık, güvenilir, dürüst karakterli biri olmalıdır. (...) Elçi olan kimse zekâ ile birlikte yazma konusunda da usta olmalı, türlü metinleri ustalıkla yazabilmelidir. Yazmalı, okumalı ve başkalarının sözünden yararlanmalıdır. Çok kitap okumalı, söz söylemesini, şiiri bilmeli ve hatta kendisi de şiir yazmalıdır. Astronomiden, tıptan anlamalı, rüya tabirini bilmelidir. Matematik ve geometriye vakıf olmalı; bir de çok iyi satranç ve tavla oynamalı, rakiplerini sıkıştırmalıdır. Cirit, okçuluk, kuşçuluk ve avcılıkta da mahir olmalıdır elçi olan kimse. Konuşurken bütün dilleri konuşmalı, yazarken bütün yazıları yazmalıdır. İşte bütün bu erdemlere sahip olan kimse elçilik işinde başarılı olur.”³²

Yusuf Has Hacib ideal elçi portresini bu şekilde çizmiştir. Günümüz bakış açısıyla bakıldığında bu özelliklere nail olacak birini bulmak zor gibi gözükse de dönemi için normal bir arayıştır. Çünkü elçilik görevini üstlenecek kişi gittiği memlekette bizzat Karahanlı sultanını temsil edecek, devletin gücünü simgeleyecekti. Yine bu dönemde elçinin itibarı devletin itibarı ile eşdeğer sayılırdı.

Kutadgu Bilig'in yanı sıra Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün *Siyâsetname* adlı eseri de elçilerde bulunması gereken özellikler ile ilgili değerli bilgiler ihtiva etmektedir:

“Elçiler boy-posça alımlı, padişaha hizmet tecrübesi olanlar; sözünü sakınmadan söyleyenler, nice seyahatlerde bulunmuş, her ilmi nefsinde toplamış, hafızası kuvvetli ve ferasetli kişiler arasından seçilmelidir. Şayet elçi ihtiyar ise âlim olanı tercih edilmelidir

³¹ Gültepe, a.g.e., s.52-53.

³² Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (İstanbul: Alkım Yayınları, 2008), s.70-71.

Elçinin nedim olması daha emniyetlidir. Elçiliğe gönderilen kimsenin yiğit, gözü kara, silah, süvari ve savaşçılık gibi meziyetlere sahip oluşu menfaatimizedir. Zira bu meziyetleri gördüklerinde adamlarımızın hepsinin bu ölçüde olduklarını düşünürler. Ve dahi nesep ve şerefinden ötürü ona kötülük eyleyemeyip hürmet edeceklerinden elçinin seyyid ya da şerif olanı da makbuldür. Şaraba düşkün, şaklaban, kumarbaz, geveze, adı sanı belirsiz kişiler elçiliğe layık değildir. Nice zaman padişahların elçileri haddi hesabı olmayan hediyeleri; cevahiratla göndererek barış talebinde bulunmaları muhataplarda kendilerinin aciz ve yumuşak başlı oldukları intibasını uyandırmış, elçinin ardından ordular toplayarak taarruza geçmişler ve düşmanlarına galebe çalmışlardır. Elçinin tavırları, bilgi ve görgüsü belirleyicidir Dolayısıyla bu tür işlerde elçinin tavrı ve muhakemesi pek olsa gerektir.”³³

Tarihi süreç içerisinde elçi karşılama ya da uğurlama gibi seremonilerde görülen uygulamalar değişikliğe uğramasına rağmen bahsi geçen eserlerde elçilerde olması gerektiği belirtilen vasıflarda daha sonra da herhangi değişiklik görülmemiştir. Nizamülmülk’ün tavsiyelerinin Anadolu Selçuklu Devleti’nde de dikkate alınması bunun en güzel örneğidir. Anadolu Selçuklularında elçiler itina ile seçilmiştir. Gönderilecek olan elçinin gideceği memlekete göre belirlenmesine özen gösterilmiş ve Sultan II. Kılıçarslan Kudüs’ü Haçlılardan alan Selahaddin Eyyubi’ye vezirini göndermiş ve Selahaddin’i tebrik etmiştir.³⁴

Selçuklular elçileri daima muhteşem törenlerle karşılamışlardır. Elçi kabul törenlerinde hükümdarın yanında murassa elbiseli ve silahlı yirmi gulam askeri yer alırdı. Elçilerin kabul törenlerinde muhtelif oyunların, raksların ve musikinin büyük önemi vardı.³⁵ Her ne olursa olsun Selçuklu Devleti yabancı memleketlerden kendilerine gönderilen elçileri ağırlamada kusurda bulunmamış, elçilerin zarar görmemeleri için de üstün çaba sarf etmişlerdir. Sultanları çok kızdıracak hareketlerde bulunsalar da elçilere hiçbir şekilde kılıç çekilmemiştir. Örneğin Sultan Alp Arslan, Urfa kuşatması sırasında 50.000 dinar karşılığında kuşatmayı kaldıracağına dair halkla anlaşmıştı. Kullandığı savaş aletlerini de halktan gelen talep üzerine tuz buz etmiş, fakat halkın verdiği sözü tutmadığını idrak edince hiddetlenmişti. Bu olayın müsebbibi olarak aracılık yapan Doğu Roma İmparatorluğu elçisini görmüş ve derhal öldürülmesini istemişti. Nizamülmülk ise “*Adalet ve hükümdarlar*

³³ Nizamülmülk, Siyasetnâme (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), s. 137.

³⁴ Can, a.g.e., s.45.

³⁵ Sezen Yılmaz, *Büyük Selçuklu Devleti’nde Elçilik Kurumu*, (İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010), s.15.

arasında elçi öldürmek adet değildir; gerçek sebebi belli olmayan ve görünüşte kötü bir yola girilmesi doğru değildir” diyerek Alp Arslan’ı bu kararından döndürmüştür.³⁶

Selçuklu Devleti’nde köylüler, ödedikleri genel vergilerin dışında elçilerin ihtiyaçlarının karşılanması için ayrıca bir de “nafaka vergisi” vermekle yükümlüydüler. Elçiler gittikleri ülkelerden kendilerine verilen değerli hediyelerle döndüklerinden bu zorlu görevlerinin karşılıklarını fazlasıyla almaktaydılar. Ayrıca görevini hakkıyla yapan elçilere sultan tarafından memuriyet verilir; eğer elçi hâlihazırda bir memuriyete sahip ise, sahip olunandan daha üst düzey bir rütbe ile ödüllendirilirdi.³⁷ Bu görevin kendisine sağladığı saygınlık da göz önüne alındığında elçilik görevi dönemin talep gören meslekleri arasında gelmekteydi.

Timurluların çağdaşı olan devletlerden Moğollarda da elçilik müessesesinin hayli gelişim gösterdiğini biliyoruz. Örneğin büyük kağanla görüşmek üzere gelen elçiler ihtişamlı bir merasim ile karşılanırdı. Kalabalık elçilik heyetleri ise yol açtıkları masraftan dolayı pek fazla sevilmez, bir an önce gitmeleri istenirdi. Elçiler kabul törenlerinden önce isteklerini içeren mektubu takdim ederlerdi. Mektup ya da tercümesi hanın huzurunda vezir tarafından okutulurdu. Kabulde hanın eşleri ve kızlar dâhil bütün çocukları bulunurdu.³⁸ Moğolların özellikle Batı ile olan ilişkilerinde elçiler daima önem teşkil etmişlerdir. Özellikle Ögedey’in hükümdarlığı zamanında batı yönünde yoğunlaşan Moğol seferleri, Moğollara yönelik bir merak duygusu uyandırmış, Papalık tarafından Moğol topraklarına elçiler gönderilmeye başlanmıştı.³⁹

Cengiz Han zamanında Moğolların kendilerini Tatar olarak adlandırdıklarını da elçilik müessesesi sayesinde öğrenmekteyiz. 1221 yılında Cengiz Han’ın Kuzey Çin’deki vekili Muhali’yi ziyaret eden Song elçisi Shao Hung, Muhal’nin kendilerinden bizzat Tatar olarak bahsettiğini söylemektedir.⁴⁰

1245 yılında Papa IV. Innocent tarafından Güyük Kağan’a elçilik vazifesi ile gönderilen Fransisken rahibi Plano Carpini’nin Moğol ülkesine seyahati ise hayli meşakkatli olmuştur. Bu seyahat dönemin Avrupa Devletleri’ne Moğollar hakkında önemli bilgiler vermesinin yanı sıra, erken dönem Moğol tarihi ile ilgili kaynakların sınırlı olduğu bir alanda

³⁶Yılmaz (2010), a.g.t., s.17.

³⁷Can, a.g.e., s.46.

³⁸İpşirli, “Elçi”, 11/7.

³⁹Oktay Berber, “13. Yüzyılda Moğolların Diplomasi Anlayışı Üzerine Bazı Notlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2018) C:19, S:2, s.85.

⁴⁰Abdul Ahat Andican, *Emir Timur* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019), s.135.

Carpi'nin elçi vazifesi ile canlı şahit olduğu olayları yazması önemli bir açığı kapatmıştır.⁴¹ Ayrıca Carpini, Cengiz Han'ın istila ettiği bölgelerdeki nüfus politikalarını ve cihan hâkimiyeti fikrini ortaya koymaya da muvaffak olmuştur.⁴²

Altınordu Devleti'nde ise yabancı elçiler ekseriyetle bayram günleri kabul edilirdi. Kabul zamanı Han'ın tahtının çevresinde hatun ve ileri gelen devlet erkânı bulunurdu. Han'ın kızları da kabul törenlerinde tahtın önünde yer alırlardı.⁴³

Dönemin bir diğer önemli devleti Memluklularda da elçilik müessesesi önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Memluk Devleti'nde elçiler sultan ile görüşebilmek için yedi kat perdenin açılmasını beklemek durumundaydılar. Memluklar bu uygulama ile sultanın erişilmez ve yüce olduğunu ön plana çıkartmışlardır. Memluk sarayında uygulanan bu ritüel muhtelif Türk-İslâm devletlerinde de uygulanmıştır.⁴⁴

Haber alma ve casusluğun tarihi de elçilik müessesesi kadar eskiye dayanmaktadır. Arapça 'ces' kökünden gelen ve gözetleyen, araştıran anlamında kullanılan casus kelimesi, "düşmanın sırlarını araştırıp bilgi sızdıran kişi" anlamına da gelmektedir. Bu eylem sırasında göz önemli bir işlev üstlendiği için Arapça'da casus göz anlamına gelen *ayn* adı da verilmiştir.⁴⁵

Türkler, tarih boyunca kurdukları devletlerin neredeyse tamamında istihbarat işine önem vermişlerdir. Orta Asya Türk devletlerinde casuslara 'çaşut', ihbara ise 'çaşutlama' denilmiştir. Büyük Selçuklu'nun tanınmış veziri Nizâmülmülk, dünyanın her tarafına seyyah, elçi, sufi gibi muhtelif kılıklarda casusların gönderilmesini ve bu kişilerden ülkelerin durumları hakkında bilgi alınmasını istemiştir.⁴⁶

Büyük Selçuklu'nun ilk yıllarında casusluk işlerine pek ehemmiyet verilmemiştir. Casusluktan ve casusluktan hoşlanmayan Sultan Alparslan ise Divan-ı Berid'i kaldırmıştır. Nizamülmülk, İsmaililer'in uzun zaman boyunca gizli bir biçimde teşkilatlanmalarını ve akabinde aniden ortaya çıkmalarının müsebbibi olarak istihbarata önem verilmeyişine bağlamaktadır. Sultan Melikşah döneminden itibaren istihbarata gereken önem verilmeye başlanılmıştır. Hatta Sultan Sencer, Edib Sabir adlı elçisini casusluk göreviyle Harizm'e

⁴¹ Umur Yölsever, "Kitap Tanıtımı: Plano Carpini, Moğolistan Seyahatnamesi", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2019) C:4, S:1, s.514.

⁴² Andican, a.g.e., s.138.

⁴³ Kurat, a.g.e., 135.

⁴⁴ Can, a.g.e., s.50.

⁴⁵ Cengiz Kallek, "Casus", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/163.

⁴⁶ Nizamülmülk, *Siyasetnâme* (İstanbul: Sermet Matbaası, 1954), s.112.

göndermiş ve kendisine suikast düzenleneceği haberini de yine casusu aracılığıyla öğrenip gerekli tedbirleri almıştır.⁴⁷

İlk Türk Devletleri'nden olan Hunlar zamanında Çin ile olan ilişkileri belirleyen casusların faaliyetleri olmuştur. Çin'den gelen ya da Hun şanyüleri tarafından Çin'e gönderilen elçiler adeta yöneticilerin gözü kulağı olmuşlardır. Onlar; elçilik vazifelerinin yanında gittikleri ülkelerde neler olup bittiğinden haberdar olduklarından casusluk vazifesine en uygun kişiler olarak görülmüşlerdir. Türk devletleri ve Çinliler, elçilerin casus olma ihtimallerine karşılık birtakım önlemler almışlar ve hareketlerini sürekli takip etmeye çalışmışlardır. Ayrıca Hun kağanı, casusluk yapan elçileri ülkenin ıssız ve tehlikeli bir yerine sürgüne göndererek cezalandırmıştır.⁴⁸

Hun kağanları Çin elçilerini de Çin'e karşı istihbarat edinmede aracı olarak kullanmışlardır. M. Ö. 89 yılında Çin'de eski bir veliahtın askerleri ile ayaklandığı haberi Hunlara gelmişti. Hun kağanı bu meselenin doğruluğunu Çin elçisinden bizzat teyit ettirmiştir.⁴⁹

Asr-1 Saadet döneminde Hz. Muhammet, İslâm Devleti'nin başkanı olarak barış ve savaş durumlarında üstünlüğü sağlamak ve muhafaza etmek için istihbarat çalışmalarına önem vermiştir. Bedir Savaşı'ndan önce Kureyş ordusu ile ilgili istihbarat çalışmalarına bizzat katılan Hz. Muhammet, düşman ülkesinde yaşayarak merkeze önemli bilgiler gönderen casuslar da görevlendirmiştir.⁵⁰ Esasen casusluk faaliyetlerinin temel amacı düşman hakkında olabildiğince malumat edinip, karşı tarafı hazırlıksız yakalayarak her iki tarafından az kayıp vermesini sağlamaktır.⁵¹ İslam tarihinde ise 'Berid Teşkilatı' istihbarat konusunda önemli rol üstlenmiştir. Cahiliye devrinde Araplarda da mevcut olduğunu bildiğimiz bu teşkilatın temelleri Hz. Muhammet döneminde atılmıştır. Posta teşkilatı olarak görev alan Berid, Emeviler zamanında sistemli hâle getirilmiştir.⁵²

⁴⁷ Abdülkadir Özcan, "Türk Devletlerinde Casusluk", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/166.

⁴⁸ Mürşit Akbulut, *İslam Öncesi Dönemde Türklerle Çinliler Arasında Casusluk Faaliyetleri* (Bilecik: Basılmamış Yüksek Lisans, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s.20-21.

⁴⁹ Akbulut, a.g.t., s.22.

⁵⁰ Kallek, "Casus", 7/163.

⁵¹ Gülay Yılmaz, *İslam Hukuku'nda Casusluk Suçu ve Cezası* (Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s.20.

⁵² İbrahim Harekât, "Berid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/499.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde berid teşkilatı olmamakla birlikte istihbaratın önemi gün geçtikçe artmış, istihbarat faaliyetlerini 'börü budun' isimli bir teşkilat yürütmüştür.⁵³ Ayrıca Anadolu Selçuklu'da Arapça beridin yerine 'ulak' kelimesi kullanılmıştır. İç ve dış istihbarat olarak haber almayı ikiye ayıran Selçuklular, dış istihbaratı elçiler vasıtası ile yürütmeye nail olmuşlardır. Anadolu Selçukluların Bizans'a gönderdiği elçiler sadece görünüşte elçilik görevini üstlenmiş, asıl görevleri ise casusluk yaparak istihbarat toplamak olmuştur. Moğollar ise Selçuklulara karşı casusluk faaliyetlerini hızlandırmış, özellikle Babaî müridleri arasına giren Moğol casusları, Selçuklu ordusunu zor duruma düşürmüştür. Moğollar, Anadolu'dan topladıkları istihbaratın da katkısı ile Köseadağ Savaşı'ndan galibiyetle ayrılan taraf olmuşlardır.⁵⁴

Görüldüğü üzere tarihin her döneminde devletlerarası ilişkilerde elçiler baş aktör olarak sahneye çıkmışlardır. Sadece siyâsi sorunların çözüme kavuşturulması, düşman devlete karşı ittifak yapılması, hanedanlar arasında evlilik münasebetiyle akrabalık ilişkilerinin tesis edilmesi gibi görevleri üstlenmeyen elçiler, mensubu buldukları devletin siyâsi hayatının devam edebilmesi için istihbarat işlerinde de faal rol oynamışlardır.

⁵³ Yılmaz (2019), a.g.t., s.29.

⁵⁴ Özcan, "Türk Devletlerinde Casusluk", 7/166-167.

I. BÖLÜM

1. EMİR TİMUR DÖNEMİNDE ELÇİLİK VE İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

Semerkant'ta 9 Nisan 1370 tarihinde tahta oturan Timur, otuz beş yıllık iktidarında muhtelif bölgeleri savaş yoluyla, bazı bölgeleri ise diplomasi yoluyla ele geçirmiştir. Diplomasi yoluyla ele geçirmeye muvaffak olduğu topraklarda hiç kuşkusuz elçilerinin büyük bir payı vardır ki, Timur'un diplomasi anlayışı içerisinde elçilik müessesesi özel bir konuma sahipti.

Timur'un fetihlerine paralel olarak da bölgede elçi trafiği artmış; İran, Suriye, Anadolu ve Deşt-i Kıpçak seferlerinden sonra Timur tarafından mağlubiyete uğrayan hükümdarlar diplomasi yoluna başvurmuşlardır. Kimisi elçilik heyeti vesilesi ile Timur ile dostluk tahsis etmiş, kimisi ise hasımlık derecesini daha da arttırmıştır.

Timur, kendisini Cengiz Han'ın halefi kabul edip, onun yasasına özel bir önem verdiğinden, yabancı devlet elçilerini dokunulmazlığı olan saygın kişiler olarak kabul ederdi. Bu sebeple bir elçiye zarar vermek bağışlanmaz bir suç olarak kabul edilir, hatta bir savaş nedeni sayılabilirdi. Bir elçiyi tutuklamak ya da öldürmek bir antlaşmanın geçersiz sayılması ya da bir sözleşmeye uyulmaması ile eşdeğer tutulurdu.⁵⁵

1.1. Timur Devleti ile Altınorda Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Timur, tahtına oturur oturmaz ordusunun başında Harezmi, İli Havzası gibi komşu bölgeler üzerine seferlere çıkan Timur, 1376 yılında Çu boylarında düşman kovalarken Mâverâünnehir'de bazı gelişmeler olmuştur. Urus Han'ın kardeşi, Toy Hoca Oğlan'ın oğlu Toktamış, Urus Han'ın kurultayda babası Toy Hoca Oğlan'ı öldürmesi üzerine kaçıp Timur'a sığınmıştı.⁵⁶ Bir süreliğine de olsa memleketini terk etmiş olan Toktamış, güçlendikten sonra Altın Orda Hanlığı'nı tekrar birleştirip başına geçmek azmindeydi.⁵⁷

Timur o sıralarda Semerkand'da değildi. Haber göndererek Toktamış'ın en iyi şekilde ağırlanmasını buyurmuş, Semerkant'a geldiğinde ise Toktamış için hiçbir zahmetten

⁵⁵Cüneyd Kanat, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza* (İstanbul: Küre Yayınları, 2010), s.184.

⁵⁶ Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), s.42.

⁵⁷ Justin Marozzi, *İslâm'ın Kılıcı Cihân Fatihî*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), Çevirmen: Hülya Kocaoluk, s.92.

ve masraftan kaçınmamıştır. O'nu oğlu gibi ağırlamış ve şerefine büyük bir şölen takdim etmiştir.⁵⁸

Toktamış'ın gelişinin üzerinden çok fazla geçmeden beyaz bir ata binmiş Altınordu elçisi de Timur'un payitahtına gelmiş ve kendisine şunları söylemiştir: *“Ey Timur; Doğu'nun ve Batı'nın hâkimi, Saray ve Astrahan hükümdârı, Gökorda'nın Akorda'nın ve Sibir Hanları'nın efendisi, başbuğumuz Urus Han'ın buyruğu şudur; 'Toktamış benim oğlumu öldürüp senin yanına sığındı. O'nu bana teslim et, yoksa savaş açacağım. Seçeceğimiz bir savaş meydanında seninle karşılaşırız.’”*⁵⁹

Timur kendisine sığınmış olan birini teslim edemezdi, çünkü bu durum töreye ters düşmekteydi. Elçiye sert bir dille savaşa hazır olduğunu ve Toktamış'ı himaye etmeye devam edeceğini söyleyen Timur, elçinin ülkesine dönmesi üzerine Toktamış'ın emrine bir ordu vererek Urus Han'ın üzerine gönderdi. Ancak Toktamış birden fazla kez şansını denemesine rağmen Urus Han'ı yenmeye muvaffak olamadı. Nihayet takvimler 1378 yılını gösterdiğinde Timur'un dördüncü kez donatarak sefere çıkardığı Toktamış, bu kez galip gelmeyi başardı ve rakibini ezerek Ak Orda'da kontrolü eline geçirdi.⁶⁰

Fakat çok geçmeden Toktamış, eski efendisi olan Timur'a kafa tutmaya başlamıştır. 1386 yılında Tebriz'e gelen Toktamış bu şehri yağmaladı ve 1391 yılına kadar Timur ve Toktamış arasında ufak çaplı çatışmalar gerçekleşti.⁶¹ Ancak iki taraf da bu çatışmalardan sonuç alamadı. Toktamış'ın ihtiraslarını yenmek, kendisini mağlup etmekten daha da zor olacaktı. Zaten Toktamış, Timur ile mücadeleye girişeceğini sinyallerini Tebriz'e gelmeden bir sene önce vermişti. 1385 yılında Toktamış elçilerini Kahire'ye göndermiş ve Timur'a karşı ittifak teklifini Sultan Berkuk'a iletmişti.⁶²

Nitekim Timur, Toktamış meselesini halletmek amacıyla 1390 yılında Semerkant'tan yola çıktı. Toktamış'ı artık oğlu olarak değil; en azılı düşmanlarından biri olarak görmekteydi. Toktamış ise gerek Timur'dan çekindiğinden gerekse zaman kazanmak istediğinden elçilerinin yola çıkmasını emretti. Timur, 1391 senesinde Deşt-i Kıpçak'a girdiği zaman Karamsan denilen yerde asker ve emirlerini topladığı sırada, düşman elçilerinin geldiğini haber alınca, kendilerine adet gereğince saygı gösterilmesini emretti.

⁵⁸ Marozzi, a.g.e., s.98.

⁵⁹ Harold Lamb, *Emîr Timur* (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), Çevirmen: Göke Bozkurt, s.146-147.

⁶⁰ İsmail Aka, *Timur ve Devleti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), s.15.

⁶¹ Aka (2014), a.g.e., s.19.

⁶² Andican, a.g.e., s.176.

Kabul töreninde elçiler Timur'a hediyeler takdim ettiler. Hediyeler arasında dokuz at ve bir kartal vardı. Timur düşmanın hediyesine değer vermediğini göstermek için, elçilerin karşısında hediye olarak gönderilen kartalı emirlerinden birisine verdi. Bu hareketi ile uzlaşmaya yanaşmayacağı mesajını vermekteydi.⁶³ Diz çöken elçiler ise Timur'a Toktamış'ın özür mektubunu takdim ettiler. Bunun siyâsi bir oyundan başka bir şey olmadığını anlayan Timur elçilere dönerek *"Vaktiyle efendiniz yaralandığı ve düşmanları tarafından sıkıştırıldığı zaman ben kendisine yardım ettim; ona oğlum dedim. Bunu herkes bilir. O'nu Urus Han'a karşı korudum. Birçok askerim onun uğruna dövüşürken öldüler. Kuvvetlenince hepsini unuttu. Benim İran'da bulunduğum bir sırada bana ihanet etti... Eğer şimdi gerçekten barış istiyorsa, Ali Bey'i yollasın. Emirlerimle müzakereye otursunlar."*⁶⁴ Timur, Toktamış'a güvenilmeyeceğini gelen elçilere açıkça bildirip, kendilerine haddinden fazla ikramda bulunup hil'at ve kemer giydirdikten sonra birkaç gün toy yaptı.⁶⁵

Toktamış'ın elçilerine yaptığı bu lütuflara rağmen geri dönüş izni vermedi ve onları kılavuz olarak kullanılmak istedi. Tabi ki geri gönderilmeyen elçilerin alıkonulmasının ne kadar süreceği ise pek belli olmazdı. Fakat her zaman haklı bir sebep bulunurdu.⁶⁶ Timur'un Toktamış'a olan güvensizliğinin ne kadar da doğru olduğunu zaman göstermiştir. Çünkü evladı gibi gördüğü Toktamış, Timur ile yeninden mücadeleye girmek için bir takım diplomatik hazırlıklar yapmış, önce Memluk devletine daha sonra Litvanya prensine, en son Gürcü kralına elçiler göndermiştir. Timur'un Toktamış'ın bu ittifak arayışlarını da yakından takip ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü 1395 yılında Toktamış ile savaşın hemen öncesinde Osmanlı sultanı Yıldırım Bâyezid'e gönderdiği elçi aracılığıyla Toktamış'ın Frenk kâfirleri ile iş birliği yaptığından bahseden Timur, kendisi Deşt-i Kıpçak üzerinden sefer yaparken Yıldırım'ın da Balkanlar üzerinden sefere çıkmasıyla Toktamış sorununun çözüleceğini düşünüyordu.⁶⁷

1395 yılının şubat ayına gelindiğinde Timur, Almalıklı Şemseddin isimli elçisini Toktamış'a gönderdi. Almalıklı efendisinin mektubunu Toktamış'a teslim etti. Toktamış ise beylerinin kışkırtması ile sert bir cevap yazdırarak Timur'un elçilerine mektubu teslim etti.⁶⁸ Toktamış ayrıca 'Ortak' adlı elçisini de Timur'un adamlarının arkasından göndermiş, fakat

⁶³ Andican, a.g.e., s.180.

⁶⁴ Lamb, a.g.e., s.157-158.

⁶⁵ Nizamüddin Şami, *Zafernâme* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), Çeviren: Necati Lugal, s.143.

⁶⁶ Paydaş, a.g.m., s.469.

⁶⁷ Andican, a.g.e., s.199.

⁶⁸ İsmail Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), s.18.

bu elçi Timur'a doğru giderken muazzam Türkistan ordusunu görünce çok şaşırılmış ve hemen geri dönerek durumu derhal Toktamış'a bildirmiştir.⁶⁹

Tarihler 1404 yılını gösterdiğinde Çin seferine çıkan Timur'un huzuruna gelen elçi Toktamış'ın göndermiş olduğu son elçi idi. Çeşitli armağanlar sunan bu elçi efendisinin özür mektubunu Timur'a verdi. Timur da Çin seferinden döndükten sonra onu tekrar Cuci tahtına oturtacağını söyledi.⁷⁰

Timurlu-Altınordu ilişkilerinde bir denge kurulamamış ve özellikle Altınordu cephesi Timur'u başlarda önemli bir müttefik olarak görürken, zaman ilerledikçe müttefiklik hasımlığa dönüşmüştü. Bu değişimde en önemli aktör Toktamış olmuş, Altınordu tahtını yardımcıları ile elde ettiği Timur ile liderlik yarışına girişmiş ve ilişkilerin kötü yönde seyretmesi elçilerin ağırklanmasına da yansımıştı. Özellikle Timur, Toktamış henüz tahta oturmamışken bile O'nun elçilerine hürmet gösterirken, Toktamış'ın menfi davranışlarının akabinde elçilerin getirdikleri hediyelere bile itibar göstermemişti.

1.2. Timurlu Devleti ile Memlûk Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler

XIV. asrın son çeyreğinde Orta Doğu, Anadolu, Mâverâünnehir ve İran coğrafyasında bulunan üç büyük devletten birisi de Memlûk Devleti idi. 1250 yılında Eyyûbîlerin hâkim olduğu coğrafyada, yani Mısır ve Suriye'de kurulan ve kısa sürede güçlü bir devlet haline gelen Memlûk Devleti bu coğrafyada Timurlu Devleti için daima rakip bir devlet olmuştur.

Timur ile Memlûk sultanı Berkuk (1382-1399) arasındaki ilk resmi münasebet, Timur'un 1385 yılında Berkuk'a özel bir elçi vasıtasıyla mektup göndermesi ile başlamıştır. Berkuk da bu mektuba uygun bir cevap vermiştir.⁷¹

Timur, 1393 yılında Bağdat'ı fethettikten sonra, buradan kaçan Ahmet Celayir, Mısır sultanına sığınmıştı. Berkuk'un Timur'un hasımlarına kucak açması, O'nun Timur'a karşı bir rekabet içinde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu sırada Bağdat'ta olan Timur, Memlûk

⁶⁹ Ali Bademci, *Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükâtı* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012), s.167.

⁷⁰ Mustafa Şahin, "Emir Timur ve Mirza Şahruh Dönemlerinde Timurlu Devleti'nde Elçilik Münasebetleri", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2014) S:23, C.12. s.14.

⁷¹ Her iki tarafın mektubunun da muhtevasını ne yazık ki tam olarak bilememekteyiz. Memlûk kaynaklarında sadece mektubun geldiği ve bu mektuba uygun bir cevap yazıldığı belirtilmektedir. Bkz. Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)* (İzmir: Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s.43.

sultanı Berkuk'a Şehzade Savacı'yı bir elçilik heyeti ile göndermiştir.⁷² Kırk kişiden oluşan heyetin Timur'dan getirdiği mektup Berkuk'un hiç de hoşuna gitmediği için Timur'un elçilerinin öldürülmesini emretmiştir. Berkuk'un bu hareketi hem devletlerarası hukuka ters düşmekte hem de elçilere ayrı önem veren Timur'a savaştan başka bir yol olmadığı mesajını vermekteydi. Çünkü nasıl İlhan Hülâgu adına başkomutan Ketboğa'nın itaat talebiyle Memlûk sarayına giden elçilerin Memlûk sultanı Kutuz tarafından katledilmesi Ayn Câlût savaşını (1260) tetiklediyse, bu davranış da Timur ile Kutuz'un halefleri arasındaki savaşın da tetikleyicisi olacaktı.⁷³

Timur, elçilerinin öldürüldüğünü Bağdat'tan ayrılıp Güneydoğu Anadolu bölgesine doğru ilerlerken haber aldı. Elçileri konusunda o güne kadar gayet hassas bir tutum sergileyen Timur'un bu durum karşısında saldırgan bir politika izleyip, Memlukler ile ilişkilerini kesmesini bekleyen maiyetindeki beyler yanıldılar. Çünkü Timur, Memluk devleti ile diplomatik ilişkisini sürdürmeye devam etti 796/1393-1394 senesinde Kahire'ye elçisi aracılığıyla bir mektup daha gönderdi. Timur bu mektubunda Mısır sultanını tehdit etmiş, Memlûklerin Timurlu elçilerine zarar vermemesini istemiş, elçilerin açık tebliğden başka görevlerinin olmadığını ve eğer elçilere zarar verilecek olursa Memlûk yöneticilerinin Allah'a isyan etmiş sayılacaklarından bahsetmiştir.⁷⁴ Şüphesiz Timur'un bu sert tavrının nedeni Berkuk'un Timur'un elçisini katlettiğiydi. Berkuk ise Timur'un öğütlerinin ve tehditlerinin kendilerini ancak bir kapı gıcirtısı veya sinek vızıltısı kadar etkilediğini söyleyerek dönemin diplomasisine ne kadar yabancı olduğunu göstermekteydi.⁷⁵

Timur tarafından hoş görülmeleyen olaylardan biri de Memluk sultanının kendi elçilerine misafirperver olmayıp, hasımı Toktamış'ın elçilerine ise gayet lütfkâr davranmasıydı. Daha önce ifade edildiği üzere 1385 yılında Toktamış'tan Berkuk'a büyük bir elçilik heyeti gelmiş ve bu heyet Kahire'de görkemli bir törenle karşılanmıştı. Berkuk da cevaben Tulumen adlı emirini elçilik vazifesi ile Toktamış'a göndermiştir. Ayrıca 1393 ve sonraki yıllarda da Toktamış tarafından Berkuk'a elçilik heyetleri gönderilmiş ve bu elçiler gayet güzel karşılanmıştır.⁷⁶

⁷² Şahin, a.g.m., s.11.

⁷³ Halil Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012), s.76.

⁷⁴ Musa Şamil Yüksel, *El-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ'el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri* (İzmir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s.11.

⁷⁵ Andican, a.g.e., s.192.

⁷⁶ Andican, a.g.e., s.193.

Timurlu Devleti ve Memlûklular arasında elçilerin gidip gelmesine yol açan bir diğer önemli olay ise Timur'un emirlerinden Atlamış'ın esir edilmesidir. Timur 8 Ağustos 1394 tarihinde Avnik'i ele geçirmiş ve burayı önde gelen adamlarından Atlamış'a bırakarak Toktamış'ın üzerine yürümüştü. Kara Yusuf bu durumu fırsat bilmiş ve yanına kardeşi Yâr Ali'yi de alarak Atlamış'ın üzerine ani bir baskın yaparak onun askerlerinin bir kısmını öldürmüş, bir kısmını da esir almıştır. Yakalan Atlamış da bizzat Kara Yusuf tarafından Kahire'ye Sultan Berkuk'a gönderilmiştir.⁷⁷

Bunun üzerine Timur ile Berkuk arasında Atlamış mühim bir mesele hâlini almıştı. Timur, göndermiş olduğu elçi ve mektuplar aracılığıyla defalarca Atlamış'ı Berkuk'tan istemiş, fakat bu isteğine müspet bir cevap alamamıştır. Memluk elçileri Timur'a sadece Atlamış'ın ağzından yazılan bir mektup getirmişlerdir. Bu mektupta Atlamış "kendisine Mısır'da iyi muamelede bulunduğu ve orada kendi isteğiyle kalmakta olduğunu" söylemekteydi.⁷⁸

Tarihler 1399 yılını gösterdiğinde ise Sultan Berkuk vefat etmiş, yerine küçük yaştaki oğlu Ferec geçmiş ve Memluk-Timurlu ilişkisi yeni bir safhaya geçmiştir.⁷⁹ Timur, Anadolu'ya Osmanlı Devleti üzerine yapacağı seferin arefesinde Ferec'e, Atlamış'ın serbest bırakılması yönündeki talebini iletmek üzere yeniden elçi gönderdi. Timur mektubunda Ferec'e; "*Ben Şam arazisine yabancı bir asker getirmek istemiyorum, siz artık daha ilerisine gitmeyin. Atlamış'ı derhal gönderin ki ben de elçi öldürdüğünüzden dolayı günahınızı affedeyim ve memleketinizi selâmette bırakayım.*" diyordu.⁸⁰ Şahruh dönemi Timurlu tarihçisi olan Yezdi ise bu olayı şöyle anlatmaktadır: "*Baban birçok yanlış davranışlarda bulundu. Bu hareketlerden birisi gönderdiğimiz elçiyi öldürmek oldu. Hiçbir padişah asla böyle bir şey yapmaz ve elçilerin öldürülmesi doğru değildir. İkincisi bizim nökerlerimizden Atalmış Kavçın'ı hapsedmişti. Onunla hesabımız kıyamete kaldı. Şimdi sen, kendine ve ülkeneye acıyarak Atalmış Kavçın'ı bize gönderesin ki Mısır ve Şam'da rahatlıkla hükümdarlık edesin. Eğer aksine hareket edip baban gibi davranırsan, başına gelecekleri kendinden bilesin. Müslümanların kanının vebali de senin boynundadır.*"⁸¹ İbn Arabşah ise bu mektubun içeriğini şöyle ifade etmektedir: "*İnsanlarla ilgili siyasi kararları vermeye yalnızca Timur lâyıktır; sadece kendisinin atadığı kişi, O'nun halifesi ve imâmıdır. Herkes*

⁷⁷ Faruk Sümer, *Karakoyunlular* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967), s.59.

⁷⁸ Andican, a.g.e., s.195.

⁷⁹ Kanat, a.g.t., s.88.

⁸⁰ Şami, a.g.e., s.265.

⁸¹ Şerefüddin Ali Yezdi, *Zafername* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), Çeviren: Ahsen Batur, s.344-345.

Timur'a itaat etmek ve tâbi olmak zorundadır. Yeryüzündeki diğer padişahlar ise O'nun hizmetkâr ve tâbileridir. Başkalarının başbuğ olmak ne haddine? Şu Çerkesler siyasetten ne anlarlar?"⁸² Fakat daha önce olduğu gibi Timur'un elçileri Memlûk ülkesinde bu sefer de itibar görmemişlerdir. Timur'un elçisi olan Gerdun Gulam'a bâzı mânasız sözler söylenmiş, Atlamış da geri gönderilmemiştir. Gönderdiği mektupta 1393 yılında Rahbe'de öldürülen elçilerinin intikamını almaktan da bahseden Timur için, şimdiki elçisi Gerdun Gulam'a karşı menfi davranışların sergilenmesi de Memluk topraklarına doğru harekete geçerken kendisini biraz daha hırslandırmıştır.⁸³

Timur, elçilerine yapılan bu muameleyi bir savaş sebebi sayarken, Ferec de buna karşı hazırlıklara başlamıştır.⁸⁴ Timur, sadece Memluk devletinin liderine elçi göndermekle yetinmemiş, diplomasi ve siyaseti ustaca kullandığını kanıtlamak istemişçesine Mısır'daki toplumsal önderleri muhatap alarak bir propaganda savaşı da başlatmıştır. Memluk tarihçisi Makrizi, 28 Ekim 1400 tarihinde Timur'un bir elçisinin şeyhlere, kadınlara ve emirlere yazılmış bir mektupla Kahire'ye geldiğini kaydetmektedir. Timur mektubunda Berkuk döneminde öldürülen elçilerin intikamını alma niyetinde olduğunu belirtmiş ve Suriye halkının akan kanlarının müsebbibi olarak Memluk yönetimini işaret etmiştir. Timur'un bu stratejisi kendisinden yüz yıl önce İlhanlı sultanı Gazan Han tarafından Suriye seferi öncesinde kullanılmıştı.⁸⁵ Timur'un yazdığı mektuptan da anlaşıldığı üzere Suriye'ye düzenlenecek olan seferin temel nedeni elçilerine yapılan kötü muamele idi.

Timur'un Suriye seferinin gerekçesini Atlamış olarak gösteren Hama'daki bir camiinin duvarına astırdığı kitabe de Timur'un elçileri ve yerel yöneticileri için savaşı göze alabileceğinin kanıtıdır; *"Tanrı Teâlâ bize hükümdarlıkları ve ülkeleri fethetmeyi müyesser kıldı. Hatta Irak ve Bağdat'a kadar her yeri ele geçirdik. Böylece Mısır sultanına komşu olduk. O'na mektup yazdık ve çeşitli hediyelerle birlikte çaparlar gönderdik. O ise hiç gereği olmadığı halde çaparlarımızı öldürdü. Çapar göndermekten maksat iki taraf arasında dostluk ipini bağlayıp, yine iki taraf arasında dostluk bağlarının olduğunu göstermekti. Bundan bir süre sonra da bazı Türkmenler bizim tarafımızdaki kişilerden bir kısmını yakalayıp Mısır sultanına gönderdiler. Sultan onları hapse atıp işkence etti. Dolayısıyla biz*

⁸² Arabşah, *Acâibu'l Makdûr* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2012), çeviren: Ahsen Batur, s.201.

⁸³ Andican, a.g.e., s.245.

⁸⁴ Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008), Çevirenler: Aykut Kazancıgil / Lale Özcan), s.320.

⁸⁵ Andican, a.g.e., s.245-246.

de kendi vatandaşlarımızı düşmanlarımızın elinden kurtarmak için yola çıktık. Böylece 803 yılı Rebiulevvel ayının yirmisine (8 Aralık 1400) doğru Hama'ya gelip karargâh kurduk."⁸⁶

Memlûk Devleti üzerine hareket eden Timur, Halep'i ele geçirdi (1401). Halep muhafızı Timurtaş kadılar ve seyyidlerle beraber teslim oldu. Timur daha sonra Mısır sultanına elçi göndererek şunları ilettiler; "*Timurtaş'ı ele geçirip, Halep şehrini zapt ettik. Eğer Atalmış'ı bize gönderirsen biz de sana bunları göndeririz. Atalmış'ı bize hemen gönderesin.*"⁸⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Atalmış, Timur'un nezdinde fazlasıyla önem arz ediyordu.

Halep muhafızı Timurtaş'ın gücünü kırmak amacıyla Timur, elçilik müessesesinden yararlanmıştı. Ordusuyla birlikte Halep'e yürüme hazırlığı yapan Timur vakit kaybetmeden elçisini Halep'e göndermiş; elçi, Timur'un mektubunu Timurtaş'a vermiştir. Mektupta Timur, Dımaşk naibi Sudun'un yakalanmasını istemiş, Timurtaş da bu istek karşısında hiddetlenmiştir. Timurtaş'ın bu tutumu üzerine Timur'un elçisi araya girerek Timurtaş'ı suçlamış; Timur'u bu topraklara kendisinin bizzat mektup yazarak çağırdığını söylemiştir. Timurtaş bu sözler üzerine elçinin öldürülmesini emretmiştir. Timurlu elçinin Timurtaş'a karşı yönelttiği suçlamaların kısa sürede Timurtaş'ın askerleri arasında yayılması Timur'un Halep'i kolayca elde edebilmek için yaptığı plandan başka bir şey değildi.⁸⁸

Timur'un huzuruna gelen elçilerin âlim ve kadılardan oluştuğuna da şahit olmaktayız. Cihangir, fethettiği ülke ahalisinin temsilcisi olan bu âlim insanlara soru sormaktan, onlarla istişare etmekten de geri durmazdı. Halep'in fethinden sonra İbni Şihne'nin de içlerinde bulunduğu âlimler heyeti Timur'un huzuruna çıkmışlardır. Timur, Mevlânâ Abdulcebbar aracılığıyla onlara "*Dünkü savaşta sizden de bizden de ölenler oldu. Onların hangileri şehittir?*" sorusunu yöneltmiş, aldığı "*Kim ilâ-i kelimetullah için savaşırsa, şehit odur!*" cevabı ile de gayet memnun olmuştur.⁸⁹ Sonra samimi sohbet kapıları açılmış ve Timur'un, elçisini haksız yere öldüren Mısır sultanı gibi onlara zarar vermeyeceğini anlamaları uzun sürmemiştir.

On beş gün Halep'te kalan Timur Dımaşk'a (Şam) doğru ilerledi. Bu sırada Mısır sultanı bir adamını derviş kılığına sokarak, yanına da bir adam vermek suretiyle Timur'un yanına gönderdi. Her iki casus da Timur'un huzuruna ulaşır ulaşmaz onu öldüreceklerdi. Bu

⁸⁶ Arabşah, a.g.e., s.228-229.

⁸⁷ Yezdi, a.g.e., s.352.

⁸⁸ Yüksel, a.g.t., s.21.

⁸⁹ Arabşah, a.g.e., s.217-218.

kişiler, Timur'un yanına vardıklarından kısa süre sonra da huzuruna girmeye muvaffak oldular. Fakat Timur'un önde gelen divan kâtiplerinden Hâce Mesud Semmanî'nin uyanık davranması sonucunda tutuklandılar ve kendilerine işkence edilince Dimaşk'ta üç kişi olduklarını itiraf etmişlerdir.⁹⁰ Bunun üzerine derviş kıyafetine bürünmüş olanı yanındaki zehirli hançerle öldürüldü ve cesedi ibret-i âlem için yakıldı. Diğer kimselerin de kulak ve burnu kesilerek Mısır sultanına gönderdi.⁹¹ Görüldüğü üzere yabancı diyârlardan gelen elçileri hürmetle karşılayan Timur, menfî düşüncelerle gelenlerin üzerinden gazabını esirgememektedir.

Timur, Şam'dan Mısır sultanına Boran Padişah isminde bir elçi aracılığıyla şu şekilde bir haber gönderdi:

*"Bizim gücümüzü ve sabrımızı yaptıklarımızdan anlamışsınızdır. Kaç defa Atalmış'ı istedik, göndermediniz. Böyle basit bir şey için o kadar mazeret uydurdunuz ki bu topraklara gelmeye mecbur kaldık. Bu yüzden ülkenizin birçok yeri harabeye döndü. Artık Atalmış'ı bize gönderin ki kalan şehirleriniz harab olmaktan kurtulsun."*⁹²

Bu sırada Dimaşk (Şam) halkı, Farsça ve Türkçeyi çok iyi bilen Hanbeli başkadısı İbn Mufleh'i Timurla barış görüşmesi için gönderdi. İbn Mufleh Timur tarafından çok iyi karşılandı.⁹³ Timur kendisine: "Benim buraya geliş amacım elçilerimi katleden Dimaşk nâibi Sudun'u yakalamaktı ve o şimdi benim elimde. Bu sebeple siz bana Dokuzları⁹⁴ gönderin ben daha sonra burayı terk edeyim dedi. Bununla birlikte ertesi günü hediyeleri hazırlayan kadılar yanlarında meşhur tarihçi İbn Haldun da olduğu halde Timur'un yanına varmak için kale kapısına yönelmişler fakat kale nâibi kapıların açılmasına izin vermediği için surların üzerinden sarkıtılan ipten inerek gitmişlerdir.⁹⁵ İbn Haldun da tıpkı İbni Şihne gibi Şam halkının elçisi olarak Timur'un huzuruna çıkmıştır. İbn Haldun, Timur tarafından gayet güzel bir şekilde ağırlanmış, kendisi de Timur'a hayran kalmıştı. Timur da hayranlığını

⁹⁰ Yüksel, a.g.t., s.48.

⁹¹ Yezdi, a.g.e., s.356.

⁹² Yezdi, a.g.e., s.357.

⁹³ Musa Şamil Yüksel, "Arap Kaynaklarında Timur", *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2004) S:31 s.94.

⁹⁴ Arap kaynaklarında *dokuzât* olarak da geçen bu kelime Timur'un bir şehri sulh yoluyla teslim aldığına değişik türün her birinden dokuz çeşit hediye talep etmesidir. Bkz. Musa Şamil Yüksel, *El-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ'el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaşı Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri* (İzmir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s.27.

⁹⁵ Kanat, a.g.t., s.162

gizleyememiş ve İbn-i Haldun'u kendisiyle beraber kalmaya ikna etmeye çalışmış, fakat O çeşitli mazeretlerle bu teklifi geri çevirmişti.⁹⁶

Ferec, Kahire'ye dönmeden hemen önce Timur'a elçilik heyeti göndermiştir. Tahmin edileceği üzere bu heyetin amacı uzlaşma sağlamaktan çok, vakit kazanmayı amaçlamaktaydı. Timur da karşı bir elçi gönderme düşüncesiyle Ferec'in geride bıraktığı emirlerden olan Baysak'ı elçisi olarak görevlendirdi ve Kahire'ye yolladı.⁹⁷ Timur, zaman zaman fethettiği yörenin yöneticilerinden elçi olarak yararlanma yoluna başvuruyordu. Hiç kuşkusuz karşı tarafın ikna edilme olasılığını arttırmak için bu yöntemle başvuruyordu.

Emir Baysak, Ferec tarafından elçilik vazifesi ile tekrar Timur'a döndüğünde Ferec'in saldırgan tutumunu da yanında getirmiş bulunuyordu. Memluk sultanı bir iç mesele yüzünden Kahire'ye döndüğünden bahsediyor ve en kısa sürede Timur ile bizzat çarpışmaya geleceğini söylüyordu. Ferec'in ağır bir yenilgi almasının akabinde böyle tehditkâr bir mesaj göndermesinin yanı sıra Timur'un elçi Baysak ile olan münasebeti de ilgi çekicidir. Baysak Ferec'in mektubunu Timur'a sunduktan sonra Timur elçiye isminin anlamını sormuş ve elçi bilmediğini söyleyince isminin anlamını bilmeyen bir kişinin elçilik yapamayacağını ifade ederek kendisine kızmıştır. Timur ayrıca kendisinin geçmiş hükümdarlarca oluşturulan gelenekleri en iyi şekilde koruyup yaşattığını, elçilere işkence edilmemesinin bir gelenek olduğunu, aslında cezalandırması gerektiği hâlde kendisine zarar vermeyeceğini de belirtmiştir. Tüm bu konuşmadan sonra elçiye suç sende değil; bu görevi sana yükleyen Ferec'de diyecek daha sonra Ferec'i de tüm suçlamalardan azat ederek "*Fakat onun dahi suçu yok, çünkü onun ilminin ulaştığı nokta ve akl-ı idrakinin kapasitesi bu kadardır.*" demiştir.⁹⁸ Buradan kendi elçilerinin seçiminde özenli davranan Timur'un, doğal olarak kendisine gönderilen elçilerin seçiminde de itina gösterilmesini beklediğini anlamaktayız.

Suriye topraklarını teker teker kaybeden Memlûk sultanı artık Emir Timur'a karşı direnmenin faydasız olacağını anladıktan sonra devlet erkânı ile yaptığı meşveret sonucu Atlamış'ı Timur'a göndermeye karar vermiştir. Timur da Atlamış'ı talep etmek amacıyla Anadolu'dan deniz yoluyla elçisini göndermiştir.⁹⁹ Timur'un elçisi Hoca Nizameddin Mesud el-Kehcani'nin getirdiği mektupta Timur, Atlamış'ın kendisine gönderilmediği takdirde Semerkand'a dönmeyeceğini yazmıştır.¹⁰⁰ Memlûk sultanı da Timur'un elçisiyle

⁹⁶ İlber Ortaylı, *Türklerin Altın Çağı* (İstanbul: Kronik Yayınları, 2017), s.83.

⁹⁷ Andican, a.g.e., s.251.

⁹⁸ Andican, a.g.e., s.251.

⁹⁹ Yüksel, a.g.t., s.71.

¹⁰⁰ Yüksel, a.g.t., s.36.

birlikte Atlamış'ı geri göndermiştir.¹⁰¹ Timur, elçisiyle gönderdiği hil'at, külah gibi nesnelere de Ferec'in ona tabii olduğunu resmen belirtmiştir.

Ankara Savaşı'ndan sonra ise Timur, Şeyh Semseddin Cezerî'nin oğlu Mevlana Bedreddin Ahmed'i Mısır'a elçi olarak gönderdi. Mevlana'nın yanına bazı kişileri de katıp fetihnâme ile birlikte şu mesajı gönderdi: *“Rum memleketinin tamamını ele geçirdik. Mısır ve Şam'da da hutbenin adımıza okunması, sikkenin bizim adımıza kesilmesi gerekir. Ayrıca Atlamış'ı bize gönderin. Eğer bunları yapmazsanız Rum'dan o tarafa doğru hareket ederiz.”* Elçilik heyeti 1402 yılı Eylül ayı sonlarında Mısır'a hareket etti. Mevlana Ömer de onlarla birlikte gitti ve Adaliya limanında onları bir gemiye bindirip döndü. Elçilik heyeti İskenderiye'yi geçtikten sonra Mısır'a vardı.¹⁰²

Ferec, Bâyezid'in başına gelenleri haber almıştı. Timur'a karşı düşmanlık sergilemenin ona hiçbir şey kazandırmayacağını geç de olsa anlamıştı. Daha önce Timur'un elçilerine karşı Mısır'da gösterilen muamelenin kendisine zarar vereceğini de tecrübe etmişti. İşte bu düşünce ile henüz Timur'un elçileri Kahire şehrine adım atmadan Ferec'in adamları tarafından karşılanmış ve Timur'un bayrakları ile süslenmiş bir fil üzerinde şehre giriş yapmışlardır. Timur'un elçileri Ferec'in huzuruna geldiklerinde Timur tarafından yollanmış olan iki yeşil bayrak, hil'at ve çeşitli hediyeleri Ferec'e sunmuşlardır. Timur gönderdiği hil'at ile Ferec'in kendisinin Mısır ve Suriye'deki naibi olduğunu göstermekteydi.¹⁰³ Atlamış'ı göndermediğine pişman olan Ferec, Atlamış'ın hemen hapisten çıkarılıp huzuruna getirilmesini emretti. O'na aşırı saygılı davrandı ve Timur ile kendisi arasında arabuluculuk yapmasını istirham ederek Timur'a gönderdi. Atlamış, Timur'un yanına vardıktan hemen sonra Mısır sultanının elçileri de Timur'un huzuruna gelmişlerdi. Elçiler Mısır sultanının ricâsını bizzat Timur'a iletiler. Timur şefaat gösterdi. Elçilere de iyi davranıp, onlara altın kemer ve hil'at giydirip ülkelerine uğurladı.¹⁰⁴

Ankara Savaşı'ndan sonra Timurlu-Memluk arasında yaşanan gelişme ise Mekke ve Medine gibi İslâm'ın kutsal şehirleri ile ilgiliydi. Timur'un Memluklere gönderdiği bir elçilik heyeti hac döneminde Mekke'ye gelmiş, hac ibadetinin bitiminden sonra da orada kalarak Kâbe ve Mescid-i Haram ile ilgili ölçümler yapmışlardır.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Paydaş, a.g.m., s. 474.

¹⁰² Yezdi, a.g.e., s.399-400.

¹⁰³ Andican, a.g.e., s.382.

¹⁰⁴ Yezdi, a.g.e., s.409.

¹⁰⁵ Andican, a.g.e., 384.

Berkuk döneminde başlayan Timurlu-Memlûk ilişkileri, Memlûk Devleti'nin Timur'a karşı oluşturulan savunma cephesinde yer alması ile gerginleşmiş ancak Berkuk'un yerine geçen Ferec döneminde daha ılıman bir hava hâkim olmuştur. Ferec'in Berkuk döneminde ele geçirilen esirleri serbest bırakması ve Berkuk'un hatalarını tekrarlamaması etkili olmuştur.

1.3. Timur ile Kadı Burhaneddin Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Timur 1393 yılında Bağdat'ı ele geçirip, iki ay sonra Tikrit kalesini alınca; Erzincan, Karaman ve Sivas hâkimleri ile Dulkadirli, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beylerine mektuplar göndererek onlardan kendi adına hutbe okutup, para bastırmalarını istemiştir. Ancak Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin Ahmed, Timur'un bu talebini kabul etmedi ve derhal bir elçilik heyetini Mısır sultanı Berkuk'a gönderdi.¹⁰⁶ Kadı Burhaneddin, Berkuk'a tehlikenin gittikçe büyüdüğünü, hiçbir şekilde Timur'la dostluk ve ittifak yapmasına imkân olmadığını bildirdi. Ayrıca Kadı Burhaneddin, Mısır sultanının Timur'a karşı bölgesel savunma ittifakı için olumlu teşebbüslerde bulunmasını istiyordu.

Memlûk sultanı Kadı Burhaneddin'in ittifak teklifine olumlu bakmakla birlikte bu ittifakın sağlam bir güvencesi olarak Kadı Burhaneddin'in yanına gelmiş bulunan Timur'un elçisi Kutluşah'ın Kahire'ye gönderilmesi isteniyordu. Kutluşah, Timur'un yakın emirlerindendi. Timur, Mardin yolunda iken Kadı'ya kendisine itaat etmesini isteyen bir mektup göndermiş, Avnik'e geldiği sıra Kadı Burhaneddin'in biat edeceğine inanarak Kutluşah'ı elçilik vazifesi ile Sivas'a göndermişti.¹⁰⁷ Memlûk sultanının bu isteği karşısında Kadı Burhaneddin uzun zaman tereddütte kalmıştır. Çünkü Timur'un elçisinin Mısır'a gönderilmesi demek normal diplomasi kurallarının çiğnenmesi demektir. Fakat bir süre sonra bölgesel ittifak uğruna Kadı Burhaneddin, elçisi Kutluşah'ı kendi elçisi ile birlikte Kahire'ye göndererek Timur'a karşı Memlûklerle oluşturulacak ittifakı güçlendirmek istemiştir.¹⁰⁸ Kadı Burhaneddin Kutluşah'ı Kahire'ye göndermekle kalmamış; elçilik heyetindeki Timurlu askerlerini öldürmüştü, sağ kalanlardan bir kısmını da Osmanlı sultanı Yıldırım Bâyezid'a göndermiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Aka (2014), a.g.e., s.27.

¹⁰⁷ Andican, a.g.e., s.197.

¹⁰⁸ Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), s.17.

¹⁰⁹ Arabşah, a.g.e., s.154-155.

Kadı Burhaneddin'in diplomasi konusunda yaptığı diğer bir hata ise Timur'un itaat talebi ile Sivas'a gönderdiği mektubun bir suretini Memlûk sultanına, diğer suretini ise Osmanlı sultanına göndermesidir. Kadı Burhaneddin bu hareketi ile diplomasi kurallarını çiğnemiş, Timur'un ise sabrını taşımıştı. Kendisi aleyhine kurulan bu ittifakı parçalamak için çok geçmeden harekete geçmiş ve 1394 tarihinde farklı bir adamını elçilik vazifesi ile Kadı Burhaneddin'in kapısına göndermiştir. Timur daha önce elçilik görevi ile Sivas'a gönderilmiş olan Kutluşah'ın geri verilmesini talep ediyordu. Kadı ise Timur'un isteğini kesin bir dille reddetti. İşte bu durum karşısında Timur, kendisine karşı kurulan Memlûk-Osmanlı-Kadı Burhaneddin ve Toktamış ittifakını bozmak üzere harekete geçti ve Sivas'a doğru yürüdü. Ancak Erzurum'a gelen Timur birdenbire geri dönme kararı aldı. Çünkü Anadolu'ya girdiği takdirde kuzeyden Toktamış'ın, güneyden ise Memlûk Devleti'nin kendi üzerine yürüyeceğini bilmekteydi.¹¹⁰

Timur, Toktamış tehlikesini kaldırıp Kadı Burhaneddin üzerine yürümeyi tasarlarken beklenmedik bir haber aldı. Kadı Burhaneddin Akkoyunlular ile çatışma halindeydi. 1398 yılı yazında da Akkoyunluların reisi Kara Yülük Osman Bey tarafından düzenlenen bir baskın esnasında Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin hayatını kaybetmişti. Kendisine karşı oluşturulan ittifakın önemli bir gücünün saf dışı kalması Timur'u fazlasıyla memnun etmiş, ittifakın üyesi olan Memlûk Devleti'nde de çocuk yaşta bir hükümdarın başa geçmesi Timur'u hasımları karşısında avantajlı konuma geçirmiştir.

1.4. Timurlu Devleti ile Osmanlı Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Timur dönemi elçilik heyetlerinin en önemlilerinden birisi de şüphesiz ki Osmanlı sultanı Yıldırım Bâyezid'a gidip gelenlerdir. Ankara Savaşı öncesinde onca yolu kat edip, hükümdarlarının mektuplarını taşıyan elçiler yine de savaşa engel olamamışlardır.

Babası I. Murad'ın ölümü (1389) ile tahta oturan Bâyezid Anadolu'da Türk birliğini sağlamış, Macar kralı Sigismund idaresinde bütün Batı-Avrupa'dan gruplar halinde şövalyelerin katıldığı bir haçlı ordusunu Niğbolu'da mağlup etmiş, İstanbul'u kuşatıp Bizans imparatoru II. Manuel'i Avrupa'da yardım aramaya mecbur kılmıştır.¹¹¹

Timur ise en azılı düşmanlarından biri olan Toktamış'ı 1395 yılında mağlup ettikten sonra Derbent yolu ile Azerbaycan'a inmişti. Şirvan'da Samur ırmağı kıyısından Osmanlı

¹¹⁰ Aka (2014), a.g.e., s.28.

¹¹¹ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye-I* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), s.68.

Sultanı Yıldırım Bâyezid'e bir mektup göndererek Deşt-i Kıpçak'ta elde ettiği başarıları anlatmış ve elçilerini katleden Memlûk Sultanı Berkûk ile ona destek veren Sivas'taki Kadı Burhâneddin'e hadlerini bildireceğini söylemiştir.¹¹² Mektubun ikinci kısmında yazılanlara bakılırsa Timur'un oğlu Miranşah da Bâyezid'a Hacı Muhammed Kıssahan adlı bir elçi göndermiş lâkin Osmanlı sultanının Avrupa'da seferde olması dolayısıyla elçi vazifesini tamamlayamadan geri dönmüştür.¹¹³

Kafasındaki planları itinâ ile uygulamaya koyan Timur için Anadolu'ya bir sefer yapma vakti gelmişti. Kadı Burhaneddin ve Berkuk'un birbiri ardına ölmeleri ve Berkuk'un yerine küçük yaştaki oğlu Ferec'in geçmesi Timur'u harekete geçirdi. 1399 yılında hareket eden Timur'u kızdıran ilk olay Yıldırım Bâyezid'in, Erzincan Emiri Mutahharten'den vergi talep etmesi ile yaşanmıştır. Yıllar önce Timur'a itaat kemerini bağlamış olan Mutahharten, Yıldırım'ın vergi talebi üzerine doğruca Timur'un yanına gitmiştir. Timur'u Osmanlı Devleti'nin elindeki Sivas üzerine sevk eden bu hadise üzerine Timur, Münşi Mevlâna Şemseddin'e Yıldırım'a gönderilmek üzere bir nasihatnâme yazmasını istemiştir.¹¹⁴

Timur'un, elçisi Emir Barlas ile gönderdiği mektubunun ihtivası şu şekilde idi; *"Yani Allah o kula rahmet etsin ki kendi kadr ve menziletini bilir haddini tecavüz etmez. Tanrı'ya hamdolsun bugün dünyanın meskûn olan yerlerindeki memleketler bizim tasarruf ve fermanımız altındadır. Etrafta bulunan melikler bize tabidir. Memleketin işleri yolunda icra ediliyor. Dünyanın serkeşleri bizim rıbka-i itaatimizden baş çeviremez ve bütün memleketlerin serdarları bizim hükmümüze karşı serkeşlik edemezler. En büyük ordular bize karşı mukavemet gösteremez. Dünya bize tabidir. Biz senin aslını neslini bilir tanırız. Eğer haddini gözetir ve ona tecavüz etmezsen senin için iyi olur. Bundan başka sizin Frenklere karşı muharebe ettiğinizi bildiğimizden bizim askerlerimizden o memleketlere bir zarar gelmemesi ve muharebenin Müslümanların refahı halini ve kâfirlerin hezimetini mucip olacak bir surette neticelenmesi için asla size taarruzda bulunmadık. Şimdi sen fazlalık ediyor, haddinden büyük sözler söylüyorsun. Hem yoktan başına işler çıkarmak istiyorsun. Zorla belayı üzerine davet ediyorsun akıbet ve selametinin kadir ve kıymetini bilmiyorsun."*¹¹⁵

¹¹² Aka (2014), a.g.e., s.32.

¹¹³ Andican, a.g.e., s.225.

¹¹⁴ Andican, a.g.e., s.230.

¹¹⁵ Şami, a.g.e., s.260.

Timur'un elçisini Yıldırım Bâyezid soğuk bir şekilde karşıladı.¹¹⁶ Sultan Ahmet'in ve Kara Yusuf'un telkinleri belli ki etkisini göstermişti. Timur'un mektubuna Yıldırım şu şekilde cevap verdi: "*Seninle muharebe etmek ne zamandır benim hatırımdan geçiyordu. Şimdi kararlıyım ve bekliyorum. Eğer benim üzerime gelmezse, ben sana karşı Tebriz ve Sultaniye'ye gidiyorum.*"¹¹⁷

Bâyezid'in Timur ile ilgili düşünceleri tüm bu diplomatik temaslardan önce şekillenmiştir. Timur'a karşı kendisinden yardım istemek amacıyla elçi gönderen Kara Yusuf'a 1395'te yazdığı cevabi mektupta Bâyezid, Timur'a karşı yapılan savaşın gaza ile eşdeğer olduğunu söylemekteydi. Ayrıca Sultan Ahmet'in gönderdiği Umdetülkâbir Velazim Avazşah Bey isimli elçisine de özetle efendisinin müreffeh olmasını ve Timur'un karşısına bizzat kendisinin çıkacağını söylemekteydi.¹¹⁸

9 Ağustos 1400'de Sivas önlerine gelen ve Sivas'ı teslim aldıktan sonra da yönünü Malatya'ya çeviren Timur'un önüne Sivas valisi Malkoçoğlu Mustafa Bey'in oğlu çıkmıştı. Timurlu tarihçilerin deyimiyle çok basiretsiz olan bu şahıs, Timur'un teslim ol çağrısını ileten elçisini hapsedirmişti. Bu diplomasi hatası ona çok pahalıya mal olmuş ve Malatya'yı terk etmek zorunda kalmıştır.¹¹⁹

Tüm bu gelişmelerden sonra Timur rotasını Suriye çevirerek, yol üzerindeki şehirlerin, ordusunun önünde teker teker düşüşünü büyük bir zevkle izlemişti. Ayrıca Timur, henüz Suriye seferinde sırasında Bâyezid'e gönderdiği tehdit dolu mektubunda kendi başarılarını sayıp-döktükten sonra, Bâyezid'in kendisine itaat etmesini istemiş, buna karşılık Bâyezid de kendi soyu ve zaferlerini saydıktan sonra düşmana karşı müdafaaya hazır olduğunu bildirmişti. Timur ayrıca Yıldırım'ın oğullarından birisini de rehin olarak gönderilmesini talep etmiştir.¹²⁰

Timur, Şam'dan dönüş yoluna koyulup Mardin'e geldiği sırada Osmanlı sultanı ile bir kez daha diplomatik ilişki kurmuştur. Bâyezid'in gönderdiği Sungur Çavuş ile Hacı Bâyezid adlı elçileri gayet hürmetkâr karşılamıştır. Daha sonra Bâyezid tarafından kaleme

¹¹⁶ Kemâl Arkun, *Sultan Yıldırım Bâyezid ve Timur Han* (İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 2009), s.164.

¹¹⁷ Şami, a.g.e., s.261.

¹¹⁸ Andican, a.g.e., s.232.

¹¹⁹ Andican, a.g.e., s.235.

¹²⁰ Aka (2014), a.g.e., s.37.

alınan mektubu okumuş ve yazdırdığı cevabi mektubunda Sultan Ahmed'in Bağdat tarafına gittiğini ve tekrar Osmanlı ülkesine dönerse kabul edilmemesi istemekteydi.¹²¹

Tüm bu istekleri kesin bir dille reddetmiş olan Yıldırım, Yezdi'ye göre bir süre sonra Timur'dan çekindiği için ulemanın da telkinleri ile Timur'a bir mektup kaleme aldırılmıştır: *"İslâm kadılarından bazılarını bir beyi ile birlikte, itaat ve bağlılığını ima eden bir mektupla Sahipkiran'a gönderdi. Bunlar Karabağ'da bulunan Timur'un dergâhına geldiler ve saygıyla mektubu sundular. Mektubun mazmunu şöyle idi: 'Hak Teâlâ mülkü dilediğine verir buyurduğu gibi padişahlık hil'atını ol hazretin omzuna koymuştur. Biz de (size) tâbiyiz ve itaat ediyoruz.'*"¹²²

Timur ise gelen elçilere "amacının Rum diyarını tarumar etmek olmadığını, Osmanlı sultanının, Kara Yusuf'u topraklarından çıkararak Müslümanları rahatlatmasını istediğini" ifade etti ve birkaç gün sonra da ava çıktı. Elçilerden Muhammed Azad ve Tokal Bavurçu gibi bazıları da bu ava iştirak ettiler. Onlara hil'at giydirip, altın kemerler hediye edildikten sonra Timur, Bâyezid Çimbay Elçikday'ı bir mektupla Yıldırım'ın elçileri ile beraber Bâyezid'e gönderdi. Mektubunda "Kara Yusuf'u topraklarınızdan çıkarın!" diyerek bu konudaki ısrarını sürdürüyordu.¹²³

Yıldırım Bâyezid'i de şu şekilde tehdit ediyordu: *"Şimdi gizlim saklum yoktur ve herkesin yanında söylüyorum ki bu kış asker burada kışlayacaktır. İlkbaharda hareketle Rum sınırına geleceğim. Orada elçiliğinizin dönüşünü ve cevabını bekliyor olacağım."*¹²⁴ Elçilik heyeti yola çıktıktan sonra Timur da Avnik'e gelmiş ve heyetin müspet haberlerle geri dönmesini beklemiştir. Lâkin Timur'un Avnik'te iki ay beklemesine rağmen elçilerden ses çıkmamıştır.¹²⁵ Bu durum elçilik heyetlerinin Yıldırım ve Timur arasında hayati bir görev üstlenmiş olduklarını göstermektedir.

Tüm bunlar olup biterken 19 Ağustos 1401'de Timur'un iki elçisi Trabzon Cenevizlilerinin yardımıyla Pera'ya ulaşmıştır. Bu iki elçinin görevi Bizans'ı Osmanlı ile karşı barış antlaşması yapmamaya ikna etmektir. Ayrıca Timur, Rumeli'deki Osmanlı birliklerinin Anadolu'ya geçmesinin engellenmesini de istiyordu. Bu istekten müsebbip Peralı Cenevizliler kentin burçlarına Timurlu bayrağı çektiler. Yine aynı sene Bizans da

¹²¹ Andican, a.g.e., s.241-242.

¹²² Yezdi, a.g.e., s.381-382.

¹²³ Yezdi, a.g.e., s.382.

¹²⁴ Çetin, a.g.e., s.118.

¹²⁵ Yezdi, a.g.e., s.385.

Timur'a barış antlaşması imzalamak üzere bir elçilik heyeti göndermiştir.¹²⁶ Ayrıca Emir Timur, 1402 yılına VII. Johannes'e ulaşan mektubunda Bâyezid'a karşı düzenleyeceği sefere katılmaları üzerine yirmi gemi istiyordu. Bizans ve Pera Cenevizlileri bu istekleri de çaresiz kabul etmişlerdir.¹²⁷

Emir Timur Sivas önlerine geldiğinde nihâyet günlerdir beklediği Yıldırım Bâyezid'in elçileri de geldi. Yıldırım Bâyezid'in mektuplarını getiren bu iki elçinin ismi kaynaklarda Sungur ve Ahmet olarak geçmektedir.¹²⁸ Yanlarında Bâyezid'e gönderdiği elçisi Çimbay Elçikday da vardı. Elçiler gelip, Timur'un huzuruna çıktılar. Timur, elçilerin sözlerini dinlerken zor sabır gösterdi. Gönderilen on kuş ve on atı da kabul etmedi. Çünkü Bâyezid, diplomasi kurallarını hiçe saymıştı. Burada hediyelerin sayısı çok önemlidir. Eski Türklerde ve Çağataylarda olduğu gibi Timurlularda da 3, 7, 9 gibi sayıların şans ve uğur getirdiğine inanılmıştır. Çağatay hanlarının adetlerine göre bilhassa Timur da 9 sayısına önem vermiş, kendisine elçiler tarafından sunulan hediyelerin 9 sayısının altında ve üstünde olmasını saygısızlık olarak kabul etmiştir.¹²⁹ Bu durumu kendisine bir hakaret olarak algılamıştır ki, iki hükümdar arasındaki görüşmelerin çıkmaza girme nedenlerinden birisi de bu olarak kabul edilmektedir.¹³⁰ Daha sonra Timur'un emri ile bir geçit resmi yapılmış ve Timur'un ordusunun büyüklüğünü idrak etmeleri için elçiler de bu töreni izlemeye mecbur kılınmışlardır. Ankara Savaşı'na kadar Timur'u ve ordusunu elçi olarak gören son kimseler de bunlar olmuştur.

Timur, Oruç Beğ'in deyişiyle "*Afrâsiyâb gibi büyük bir ordu toplayıp*"¹³¹ Anadolu'ya gelmiş, 1402 yılının temmuz ayında Ankara savaşı vuku bulmuş ve Yıldırım savaştan mağlup ayrılmıştı. Timur'un yaptığı meydan savaşları içerisinde belki de en parlak olanı Ankara Savaşı olmuştur. Savaştan sonra da elçilerinin mesaisi devam etmiş, öyle ki Timur'un hanımı ve torunu da bir elçi gibi çalışmıştır. Eşi Saray Mülk Hatun Sultaniye'ye, torunu Pîr Muhammed ise Afganistan ile Hindistan'a fetihnameler götürmüştür.¹³²

¹²⁶ Nilgün Elam "Ankara Savaşı'nın Osmanlı Bizans İlişkilerine Etkisi", *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi*, ed. Kalkan, Mustafa, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), s.170.

¹²⁷ Elam, a.g.b., s.172.

¹²⁸ Ayşe Atıcı Arayancan "Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Gelişmeler", *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi*, ed. Kalkan, Mustafa, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014). s.565.

¹²⁹ Mehibe Şahbaz / Hasan Taşkiran, "Timur Dönemi Hediye ve Hediyeleşme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020) C:20, s.288.

¹³⁰ Çetin, a.g.e., s.129.

¹³¹ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), Günümüz Türkçesine Çeviren: Hüseyin Nihâl Atsız), s.49.

¹³² Çetin, a.g.e., s.163.

Bâyezid'in oğlu Mehmet Çelebi tarafından da Şeyh Ramazan elçi olarak Timur'a gönderilmişti. Peşkeşler, atlar, kuşlar ve simli kuşlar savaşın galibi Timur'a takdim edildi. Mehmet Çelebi'nin kardeşi İsa Çelebi de Kutbuddin adlı birisini elçi olarak gönderdi. Elçi, gönderilen peşkeşleri takdim ettikten sonra şehzadenin sözlerini nakletti. Timur, her iki elçiye de lütufkâr davrandı ve merhamet göstermiştir.¹³³

Bizans imparatoru II. Manuel ise Bâyezid'in esir düşmesinden gayet memnun olmuştu. Timur'un Rumeli'ye geçmek için gemi hazırlatılmasına dair mektubu eline geçtiğinde ise bu memnuniyetinin yerini korku almıştır. İstanbul'un kuşatılmasından endişe eden imparator, Timur'a elçi ve armağanlar gönderip bağlılığını bildirmiştir.¹³⁴ Bizans elçilerinin gelip Timur'a bağlılıklarını sunmaları ile Bizans, Timurlu Devleti'nin haraçgüzârı olmuş bulunmaktaydı. Sadece Bizans değil; Bâyezid'in oğlu Süleyman Çelebi, Sakız adası hâkimi Sete de Timur'un huzuruna elçilerini göndermekte gecikmemişlerdir.¹³⁵ Şehzade Süleyman'ın Timur ile diplomatik ilişki kurması önem teşkil etmektedir. İlk temas Ankara Savaşı'ndan kısa süre sonra gerçekleşmiş, Timur, Süleyman'ın haraç göndermesi ve bizzat gelip kendisini ziyaret etmesi amacıyla iki elçi göndermiştir. Elçilerle görüşen şehzade, Şeyh Ramazan adlı elçisini büyük miktarda altın ile Timur'a göndermiştir. İkinci Timur-Şehzade teması ise İzmir'in fethinden hemen sonra 1403 yılının ilk günlerinde gerçekleşmiş ve Timur, Süleyman'a Rumeli'nin nahiye ve köyleri ile beraber kendisine verildiğini elçileri aracılığıyla iletmiştir.¹³⁶

Süleyman Çelebi tarafından Timur'a gönderilen Şeyh Ramazan adlı elçinin Yıldırım'ın serbest bırakılmaması hakkında bir görüşme gerçekleştiğini söylemek bile mümkündür. Çünkü Timur'dan ferman ve hâkimiyet sembolleri alan Süleyman Çelebi, babasının serbest kalması durumunda büyük ihtimal tahtını kaybedeceğinin farkında idi.

Süleyman Çelebi'nin elçisinin gelmesinden birkaç gün sonra İsa Çelebi'nin elçisi Şeyh Kutbeddin İzniki de Timur'un karargâhına ulaşmıştır. Timur, tıpkı Süleyman Çelebi'nin elçisi gibi Kutbeddin'i de gayet misafirperver bir şekilde ağırlamış lâkin Süleyman Çelebi'ye verdiği gibi altın tamgalı yarlık göndermemiştir İsa Çelebi'ye. Sadece bulunduğu bölgenin hâkimiyetini onaylar nitelikte hil'at, külah ve kemer göndermiştir.¹³⁷

¹³³ Yazdi, a.g.e., s.404-405.

¹³⁴ Arayancan, a.g.b., s.568.

¹³⁵ Andican, a.g.e., s.334.

¹³⁶ Andican, a.g.e., s.348.

¹³⁷ Andican, a.g.e., s.351.

Timur, elçi göndererek Çelebi Mehmet'i de huzuruna davet etmiştir. Fakat Çelebi, davete icap etmemiş, bu durumun nedeni olarak da Mehmet Çelebi'nin Timurlu karargâhına giderken yolda İsfendiyar'ın yeğeni Kara Yahya ile çatışmaya girmesi gösterilmektedir. Yaşanan bu durumdan müsebbip Çelebi, Timur'un huzuruna varamayıp hocası Sofi Bâyezid'i elçilik vazifesi ile göndermiştir.¹³⁸

Ankara Savaşı sonrasında Timur ve Bâyezid'in şehzadeleri arasındaki elçi trafiğine uzun yoldan gelen bir elçi de renk katmıştır. Bâyezid'in Sırp eşi Mara, Ankara Savaşı'ndan sonra Yıldırım ile birlikte Timur'a esir düşmüş, eşinin ölümüne kadar da burada ikamet etmiştir. Yıldırım'ın ölüm haberi ile kardeşi Stefan Lazareviç, Timur'a kardeşinin durumunu görüşmek üzere bir elçi göndermiştir.¹³⁹

Yıldırım'ın oğulları babalarını esaretten kurtarmak için hiçbir atılım göstermezken Şeyh Kutbeddin'in Anadolu'daki önemli beylerin elçisi olarak Timur'la görüşmesi ve Yıldırım Bâyezid'in serbest kalması için fidye önerdiği sadece dönemin tarihçisi Neşri'de yer almaktadır.¹⁴⁰

Timur ve Bâyezid arasındaki diplomatik süreci incelediğimizde, Yıldırım'ın başlarda öfkeli ve hakaret dolu mektuplar yazarken, Timur'un kurnaz bir biçimde uzlaşmacı tavır takındığını görürüz. Savaşın tüm nedenlerini Bâyezid üzerine yıkmaya çalışmış, diplomaside barış yanlı bir politikanın taraftarı olduğunu göstermeye çalışmıştır.¹⁴¹ Bâyezid'in 'kudurmuş köpek', 'tekfurdan daha şiddetli kâfir' gibi hitaplarla gelen mektuplarına karşılık Timur 'melik-i kadir Bâyezid-i Bahadır' gibi yüceltici hitaplarla karşılık vermiştir.¹⁴² Mektuplardaki tahkir edici ifadelerin Yıldırım Bâyezid'e mi yoksa bizzat İbn Arabşah tarafından mı uydurulduğu da kesin olarak bilinmemektedir.¹⁴³ Fakat bu ifadeleri Bâyezid'e atfedersek Bâyezid'in diplomatik ilişki kurabilme becerisinin zayıf olduğu sonucunu çıkartmamız mümkündür. Timur ise diplomasi bilen ve hükümdarlık protokolüne riayet eden bir insandı.¹⁴⁴

¹³⁸ Andican, a.g.e., s.355.

¹³⁹ Tarkan Suçıkar, "Emir Timur'un Meclisinde Mara Despina: Bir Rivayetin Tarihi Gelişimi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (2017) C:17, S:2. s.131.

¹⁴⁰ Andican, a.g.e., s.360-361.

¹⁴¹ Muhammet Şahin, *Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2016), s.40.

¹⁴² Andican, a.g.e., s.240.

¹⁴³ Musa Şamil Yüksel "Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (2010) C:25, s.357.

¹⁴⁴ İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi-II* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), s.167-173.

1.5. Timur ile Hint ve Çin'deki Hükümdarlar Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Timur cihat yapılacağını ilân edip 1398 yılının Mart ayında Hindistan'a hareket etmiştir. Hindistan'ın içlerine doğru putperest toplulukları mağlup ederek ilerleyen Timur, bu coğrafyada ilerledikçe Hint prensleri ya huzuruna bizzat çıkmış ya da elçi göndermişlerdir. Huzuruna gelen her prens ya da elçi yanında değerli hediyeler de getirmekteydiler. Elçilerin yanlarında getirdikleri hediyelerden Timur'un en çok hoşuna giden ise Hintli sultanların salonlarını süslemek için kullandıkları bir çift beyaz papağan olmuştur.¹⁴⁵

Delhi'den sonraki durağı Firuzâbâd idi Timur'un. Tirmiz seyyidlerinden Seyyid Şemseddin ve Şeyh Kevkerî'nin naibi Alauddin, Kutla şehrine elçi olarak gitmişlerdi. Bu iki zat geri dönmüş ve Timur'un huzuruna çıkmışlardı. Bu elçilerin verdikleri malumata göre o şehrin hâkimi Bahadur Nehâd, Timur'a itaat arz ediyordu. Ayrıca Sultan Tuğluk Han zamanından kalma ve sultanın sohbetlerinde konuşan iki beyaz papağanı da Timur'a göndermişti. Timur bu hediye karşısında oldukça memnun olmuştur.¹⁴⁶ Timur'un elçilerinin en az yorulduğu sefer olan Hindistan seferi 29 Nisan 1399 tarihinde, ordunun Semerkand'a dönmesi ile sona ermiştir.

Timur'un bir güç olarak ortaya çıktığı yıllarda Çin'de Ming hanedanı, Moğollar tarafından kurulmuş olan Yüan Hanedanı devirmiş ve idareyi ele almıştı (1368). Çin ile Semerkand arasındaki mesafenin fazla olmasından müsebbip bu iki güç arasında çok sık bir temas oluşmamıştır. Timur'un dâhili vaziyeti, ordusunun henüz hazırlıksız olması, güzergâhın uzun, amansız çöllerle kaplı olması elçi trafiğinin durağan olmasına neden olmuştur.¹⁴⁷

Ming imparatorları komşularını daha iyi tanımak için muhtelif ülkelere elçiler gönderdiler. Pek tabii olarak Timurlulara da elçilik heyeti göndermişlerdi.¹⁴⁸ Gelen elçilerin adları An Çi-Ttao ve Kuo-Ki idi. Timur Semerkand'a Kaşgar ve Fergana yoluyla değil, Yedisu tarafından gelen elçilik heyetini ancak 1397 yılının sonunda Sir-Derya boyunda

¹⁴⁵ Marozzi, a.g.e., s.293.

¹⁴⁶ Yazdi, a.g.e., s.306.

¹⁴⁷ Ömerhalis Bıyıktay, *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı* (İstanbul: Askeri Matbaa, 1934), s.25.

¹⁴⁸ Kazım Paydaş Timur'a Çin'den ilk elçilik heyetinin 1395 yılında gönderildiğinden bahseder. Mustafa Şahin için ise bu tarih 1387'dir.

kışladığı zaman kabul etmişti.¹⁴⁹ Elçiler Timur'a bolca armağan sunmuşlar, bundan müsebbih Timur tarafından gayet misafirhane bir şekilde ağırlandı.¹⁵⁰

Timur tarafından Ming imparatoruna gönderilen ilk elçilik heyetinin başkanı büyük bir ihtimal ile Mevlâna Hafız idi. Elçiler İmparator'a on beş at ve iki deve takdim etmişlerdir. 1392 senesinde bunlara top top kumaşlar da ilâve edilmiştir. O sene elçilik heyetinin dönüşünde Moğollar zamanında Kansu vilâyetinde yerleştirilen Müslümanlardan 1200'ü elçilerle beraber Semerkand'a gönderilmiştir.¹⁵¹

1397 yılında ise Timur, Çin'den gelen elçileri kabul etmiştir. Elçiler bir dizi istekle Timur'un huzuruna çıkmışlardır. Çin imparatoruna göre Timur, ona ait olan birçok araziye işgal ediyordu ve bu araziler için vergi vermesi gerekirdi, fakat Timur yedi senedir vergisini vermemişti. Timur ise Çin'in eşkıyalık yaptığını, yakında kendisinin Çin işlerini düzelteceğini ve bir daha Çin'in vergi isteyemeyeceğini bizzat elçinin yüzüne söylemiştir.¹⁵² Ayrıca Çin'e bir sefer düzenleyeceğinin sinyallerini şu ifadesi ile açıkça vermişti: "*Çin imparatoru bu vergileri istemekte haklıdır. Fakat elçilerin yedi senelik vergileri taşımaları güçtür. Onun için bizzat kendim bu vergileri toplayarak Çin'e götüreceğim.*"¹⁵³

Ayrıca Çinli elçiler ülkelerinin büyüklüğünden bahsedip, Timur'u bu büyük ülkenin prensine itaat etmeye davet ettiler ki, Timur bu duruma hiddetlendi ve kendi ülkesinin de en az Çin kadar büyük olduğunu göstermek için Çinli elçi Fu An'ın ülkesinde rehber eşliğinde dolaştırılmasını emretti. Bu Timur'un Çin elçisini nazikçe cezalandırmasıydı. Çünkü bu seyahat altı sene sürecek, elçi Fu An yıllar sonra Semerkant'a döndüğünde dahi ikna olmadığı için ülkesine gönderilmeyecektir. Timur'un elçiyi ülkesine göndermemesinin cezalandırmaktan başka diğer bir amacı da Fu An'ın ülkesine döndükten sonra Timurlu ülkesi hakkında yıllardır edindiği malûmatı imparatoru ile paylaşacağı endişesi olmuştur. Ancak Timur'un ölümünden sonra 1407 yılında ülkesine dönebilen elçi Fu An Çin imparatoru Yongle tarafından ödüllendirilmiştir.¹⁵⁴

Fu An'dan önce de Timur, birkaç Çinli elçiyi daha hapse attırmıştı. Çünkü kafasında her zaman Çin üzerine büyük bir sefer düzenlemek fikrine sahip olan Timur için artık Çin imparatorundan da büyük olduğunu kanıtlamak zamanı gelmişti. Uzak diyarlardan gelen

¹⁴⁹ Şahin, a.g.m., s.10.

¹⁵⁰ Paydaş, a.g.m., s.469.

¹⁵¹ Gülçin Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timuriler* (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, 1995), s.17.

¹⁵² Şahin, a.g.m., s.10.

¹⁵³ Çandarlıoğlu, a.g.e., s.18.

¹⁵⁴ Andican, a.g.e., s.393.

Çinli elçilere bu yüzden hürmet göstermemiş, her ne kadar geleneklere bağlı olsa da Çinli elçilerin kabul edilemez istekleri üzerine de kendilerini hapse attırmıştır. Timur, Çin'e karşı düzenleyeceği seferin hazırlıklarını yaparken Çin'de imparatorluk tahtına Yongle çıkmıştı.¹⁵⁵ Yongle, daha önce gönderilen iki elçilik heyetinin geri gelmemesine karşın, Semerkant'a 1402 tarihinde yeni bir elçilik heyeti göndermiştir. Sekiz yüz deve hediye ile Semerkant'a giriş yapan heyet yeni imparator hakkında Timur'u bilgilendirecek daha da önemlisi meslektaşları olan, 1395 ve 1397 yıllarında Timurlulara gönderilen ve kendilerinden bir daha haber alınamayan iki elçilik heyetinin akıbeti hakkında bilgi toplayacaktı.¹⁵⁶ Ancak Timur'un Çin seferine çıkacağını öğrenen elçilerin vazifeleri tamamlanmış ve ülkelerine dönmüşlerdir. 1402 yılında gelen elçilik heyeti Timur'un iktidarında Çin'den gelen son heyet olmuş, Timur'un vefat ettiği 1405 yılına kadar Çin'den herhangi bir elçilik heyeti Timurlu ülkesine gelmemiştir.

1.6. Timur ile Kastilya (İspanya) Kralı Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Emir Timur, üst üste zaferler kazandıkça Avrupalı devletlerin ilgisi de yavaş yavaş onun üzerine odaklanıyordu. Özellikle Yıldırım Bâyezid'in Avrupa toprakları üzerinde at koşturduğu, Haçlı ordularının Osmanlı askerleri karşısında perişan oldukları bir dönemde Timur'u kurtarıcı olarak görmeye başlamışlardı. Ankara Savaşı'ndan önce Timur ile iletişimi arttırdıkları gibi savaştan sonra da özellikle Timur'dan çekindiklerinden dolayı bizzat elçi dâhi göndermeye başlamışlardı. Timur döneminde Batı ile olan elçilik teatisi hakkındaki en detaylı bilgileri Timur'un nezdine gönderilen Kastilya sefiri Clavijo'dan öğrenmekteyiz.

Ankara Savaşı'ndan hemen önce Kastilya hükümdarı Henry tarafından gönderilen iki elçi savaş zamanı hazır bulunmuştur. Bu elçilerin isimleri "Paye de Chaman" ile "Herman Palazyolos" idi. Bu iki elçinin görevleri bir taraftan Timur, diğer yandan ise Yıldırım'ın kuvveti hakkında malumat toplamaktı.¹⁵⁷

Savaştan sonra Timur, bu iki elçiyi çok iyi bir şekilde ağırlamıştır. Kastilya Kralı'na karşı hürmet beslediğinden dolayı elçileri güzel bir şekilde kabul eden Timur, onlardan Kastilya hükümdarı hakkında çok yönlü bilgiler almayı da ihmal etmemiştir. Daha sonra

¹⁵⁵ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014), s.494.

¹⁵⁶ Andican, a.g.e., s.394.

¹⁵⁷ Güray Kırpık, "Ankara Savaşı Öncesi ve Sonrasında Timur'un Avrupa ile İlişkileri", *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi*, ed. Kalkan, Mustafa, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014). s.194.

kendisi de Kastilya'ya elçi göndermeye karar vermiş ve Çağatay asillerinden Hacı Mehmet'i göndermiştir. Elçi Mehmet için günümüz Özbek tarihçileri elçinin Timur'un doğduğu Keş şehrinde olduğunu anımsatacak şekilde "Muhammed Kâşi" ismini kullanmaktadırlar. Elçinin bizzat Timur tarafından görevlendirilmesine bakarak Avrupa dillerinden en az birini bildiği ve iyi eğitim almış olduğunu öngörmemiz mümkündür.¹⁵⁸ Kastilya kralı, Timur'un elçiler aracılığıyla gönderdiği hediyelerden gayet memnun kalmış ve kendisi de bizzat Timur'a elçi göndermeye karar vermiştir.

Bunun üzerine Kral Henry, üç kişilik bir elçilik heyeti tertip etmiştir. Alfonz Piz isimli din adamı, kralın muhafız alayından olan Gemos Salazar ve Timur dönemi açısından bizlere çok değerli bir kaynak bırakmış olan Ruy Gonzales Clavijo'dan oluşan heyet Timur'a doğru yola çıkmışlardır.¹⁵⁹

Clavijo'ya göre elçilik heyeti 23 Mayıs 1403 Salı günü yola çıkmıştır. Cebelitarık, Malaga, Midilli Adası, Gelibolu'dan geçerek 28 Ekim Pazar günü İstanbul'a ulaşmışlardır. Clavijo'nun İstanbul gözlemleri konumuz açısından önem teşkil etmektedir. Clavijo, İstanbul'u merak edip, şehirde dolaşmak istemiş; Bizans imparatoru da Timur'a ulaşmak için kilometrelerce yol kat edecek bu heyeti kırmamıştır. Damadı Cenevizli İlarbo'dan Clavijo ve arkadaşlarını şehirde gezdirmesini istemiştir.¹⁶⁰

Elçilik heyeti İstanbul'dan 24 Ekim tarihinde ayrılmak niyetinde olsa da fırtına sebebiyle yola çıkamamıştır. 14 Kasım'da yola çıkmışlarsa da fırtınadan dolayı gemileri alabora olmuştu. Yüzerek karaya çıktıklarında Türklerin hiçbir şekilde kendilerine düşmanlık göstermesine Clavijo epey şaşırmıştır. Çünkü aynı tarihlerde Avrupa kıyılarında Türklerin başına böyle bir şey gelse senaryonun çok farklı olacağından hiç şüphesi yoktur.

Gemilerinin alabora olmasıyla Boğazı çıkamayan elçilik heyeti mecburen kışı İstanbul'da geçirmek zorunda kalmıştır. Nihayet 1404 yılının mart ayında yola çıkmaya nail olmuşlar ve Karadeniz üzerinden Türk sahillerini birer birer geçerek yola devam etmişlerdir.

İnebolu'ya geldiklerinde ise İsfendiyar beyin adamı tarafından bizzat ziyaret edildiler. İsfendiyar Bey, yaklaşan gemide Timur'un elçilerinin olduğunu duymuş ve hiç vakit kaybetmeden bir koyun, birçok tavuk, ekme ve şarap hazırlatarak elçilere göndermiştir. İsfendiyar Bey Timur'a bağlı idi. Memleketinde Timur'un bastıracağı parayı

¹⁵⁸ Andican, a.g.e., s.375.

¹⁵⁹ Ruy Gonzalez Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat* (İstanbul: Köprü Kitapları, 2016), Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, s.20-21.

¹⁶⁰ Clavijo, a.g.e., s.41.

kullanıyordu. 31 Mart Pazartesi günü İnebolu'dan ayrılan ve Sinop'a ulaşan Clavijo, İsfendiyar Bey'in şehirde olmadığına çok üzülmüştür. Çünkü kendisinden seyahat güzergâhı ile ilgili faydalı bilgiler almak istemiştir.¹⁶¹

Sinop'tan ayrıldıktan bir süre sonra ise Erzincan'a varan elçilik heyeti burada da çok iyi ağırlanmış, yiyecek-içecek gereksinimleri karşılanmış, yeni atlar tedarik edilmiş, gece yatıp dinlenmeleri için rahat yataklar hazırlanmıştır. Clavijo bu durumu:

“Yol boyunca bütün ihtiyaçlarımız gideriliyordu ve bizden para alınmıyordu. Çünkü Timur'un hükmü altındaki memleketlerde adet böyledir. Bunun için gece olsa bile nereye uğrasak bize yemek veriliyor, halılar getirilerek seriliyor, sonra sofra kuruluyor ve yemekler getiriliyordu. Köylerde köy ekmeği yiyorduk. Önümüze bol bol etler konuluyordu. Her yerde aynı şekilde bol ikramla karşılandık. Bir yerde geceleyecek olursak önümüze yiyeceğimizden fazla yemekler konuluyordu. Uğradığımız her köyün ağası bizi karşılıyor, Timur'un bize eşlik eden elçisi yemek yiyor, atlarımızın değiştirilmesini söylüyor, bunlar da derhal yapıyordu. Çağatay Türkleri'nden olan Timur'un elçisini gören kaçıyordu.”¹⁶² şeklinde dile getirmektedir.

Hiç kuşkusuz ki Timur'un nezdinde elçilerin ne kadar değerli olduğu herkesin mâlumu idi. Timur'un elçisine nezaketsiz davrananların da sonu ortadaydı. Kadı Burhaneddin başta olmak üzere birçok devlet adamı Timur'un elçilerine kötü davrandıkları için, Büyük Cihangir'in gazabına düşar olmuşlardı. İşte bu yüzden halk Timur'un elçisinden çekinmiş, elçileri rahat ettirebilmek için adeta birbirleri ile yarışmışlardır. Hatta Clavijo, Erzincan'a bir hayli kar yağmasına rağmen insanların soğuk havayı hiç umursamayıp kendilerini karşılamaya geldiklerini ifade etmektedir.¹⁶³

Sadece halk değil yerel yöneticiler de elçilerin rahat etmesi için çok çaba gösteriyorlardı. Örneğin Erzincan valisi elçilere şehirde kaldıkları süre boyunca para yardımı yapmıştır. Ayrıca heyete atlar göndermiş ve kendileri için hazırlanan sofraya teşekkür etmelerini istihâm etmiştir.¹⁶⁴

¹⁶¹ Clavijo, a.g.e., s.74

¹⁶² Clavijo, a.g.e., s.86-87.

¹⁶³ Clavijo, a.g.e., s.87.

¹⁶⁴ Clavijo, a.g.e., s.88.

Clavijo'nun seyahatinin belki de en ilgi çekici bölümü Hoy şehrine ulaştığında kaleme aldıklarıdır. Buraya ulaştıkları zaman Mısır hükümdarı Ferec tarafından Timur'a gönderilen elçilik heyeti ile karşılaşan Clavijo gördüklerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Heyetin maiyetinde yirmi atlı bulunuyor ve Timur'a verilecek hediyeleri taşıyordu. Hediyeler arasında Mısır'dan getirilen altı devekuşuyla bir zürafa vardı. Zürafa daha önce görmediğimiz garip bir heybette idi. Vücudu bir at vücudu gibi olan bu hayvanın boynu uzundur ve ön ayakları arka ayaklarından daha uzundur. ... Zürafanın boynu duvarlardan daha yüksektir. Acıktığı zaman boynunu uzatıyor, ağaçların yapraklarını yiyordu. Zürafayı hiç görmeyenler onu görünce gerçekten hayret içinde kalıyorlar.”¹⁶⁵

Hoy şehrinden ayrılıp Tebriz varan elçilik heyetinin Semerkand'a doğru ilerlemekte olduğundan Timur'un haberi olmuştu. Elçilik heyetinin anlık olarak nerede olduklarından haberdar olan Timur, Tebriz'de dokuz gün kalan Clavijo'ya ve yanındakilere özel atlar göndermişti.¹⁶⁶

Clavijo Tahran'a geldiğinde Timur'un elçilerle ilgilenmesi için gönderdiği Baba Şeyh, orada elçilik heyetini bekliyordu. Heyettekiler buradaki güzel bir konakta ağırlandılar. Daha sonra Mısır elçileri de çağrıldı. Baba Şeyh elçiler için görkemli bir ziyafet verdi. Otuz bir at kesilmiş ve pişirilmişti. Daha sonra Baba Şeyh, Clavijo'ya Timur'un İspanya kralına beslediği hürmetin nişanesi olarak sırmalı elbise ile şapka hediye etmiştir.¹⁶⁷

Clavijo, 20 Temmuz'da Bestam'a ulaşmış, burada kendisini Anakora isimli biri karşılamıştı. Bu zat Timur tarafından elçilerle ilgilenmesi için özel olarak görevlendirilen Anakora, hummaya tutulan elçilerin tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Elçilere et ve yemiş göndermiş, kalacak yerlerini ayarlamış ve birbirinden güzel kaftanlar hediye ederek gönüllerini hoş tutmaya çalışmıştır. Hatta elçilerin şerefine ziyâfet bile vermiş fakat humma yüzünden yataktan kalkmaya mecali olmayan Clavijo bu ziyafete iştirak edememiştir.¹⁶⁸ Bir süre sonra Anakora elçilik heyetinin yollarına devam etmesini ricâ etti. Timur elçilerin hiç vakit kaybetmeden, durup dinlenmeden kendisine doğru gelmelerini istemekteydi.

Fakat hastalıktan muzdarip elçiler bu hâlde yola çıkmak istemediler. En azından kendilerine iki gün izin vermesini Anakora'dan istediler ise de bu istekleri kabul görmedi. Clavijo'ya göre şayet eğer Anakora'nın dinlenmek için izin verdiğini Timur duyarsa onu

¹⁶⁵ Clavijo, a.g.e., s.110.

¹⁶⁶ Clavijo, a.g.e., s.115.

¹⁶⁷ Clavijo, a.g.e., s.124.

¹⁶⁸ Clavijo, a.g.e., s.131.

öldürebilirdi ve bu yüzden de Anakora heyetin durmasına izin vermemiştir.¹⁶⁹ Clavijo'nun kanaatine göre Timur'un bu acelesinin nedeni elçilerin başlarına bir şey gelmemesini istemesi ya da kendisine gönderilen mektupların ihtivasını merak etmesidir.

Heyet atlarının üzerine yastık koyarak olabildiğince zor koşullar altında yolculuklarına devam etmiştir. Yolculuk hastalık yüzünden elçilik heyeti için ne kadar meşakkatli de geçse vardıkları şehirlerde her ihtiyaçları karşılanıyor, tabiri caizse krallar gibi muamele görüyorlardı ki Clavijo bu durumu şu şekilde dile getirmektedir;

“... Bize bol miktarda yemek ikram edildi ve yeni atlar hazırlanmış, derhal hareketimiz istenmişti. Anakora da bize eşlik ediyordu. Bu yüzden her yerde ihtiyaçlarımız hemen gideriliyor ve konakta atlarımız değiştiriliyordu. Çünkü Timur, bütün yol üzerinde atlar bulundurulmasını emretmişti.”¹⁷⁰

Nişabur'a ulaşan Clavijo bu şehirde de Timur'un elçisi olduğu için hürmet görmüştür. Kendisine sırmalı elbiseler verilmiş, yemekler ve meyveler ikram edilmişti. En çok da Nişabur'un büyük ve lezzetli kavunları ilgisini çekmiştir. Tüm bunlar Timur'un emriyle yapılıyordu. Çünkü Timur elçilerin geçtikleri her şehirde onlara kaftanlar ve atlar hediye edilmesini istemiştir.¹⁷¹

Elçilik heyeti gittikleri her şehirde de hürmet görmeye devam etmiştir. Öyle ki Timur'un oğlu Şahruh bir adam göndermiş ve elçileri huzuruna çağırtmıştı. Elçilik heyetini kabul edecek ve dinlenmelerini sağlayacaktı. Ancak Clavijo bu isteği geri çevirdi. Çünkü Timur daha önce de bahsedildiği gibi elçilerin bir saniye bile kaybetmeden Semerkant'a ulaşmalarını istemişti.

Tus şehrine ulaşan Clavijo burada da hürmetle ağırlandıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Burada Timur'un sarayına mensup bir zat ile karşılaştık. O da Timur tarafından gönderilmiş ve bizi ağırlaması emredilmişti. Bu zatın yanında pek çok at vardı. Timur'un bize gösterdiği aşırı ilgi dolayısıyla her yerde teveccüh görüyor, her ihtiyacımızı temin ediyorduk. Timur'un bizi karşılamak üzere gönderdiği bu zatın ismi, Mirza Borzar idi. Kendisi bize Timur'un selâmını getirmiş ve bize eşlik edeceğini söylemişti.”¹⁷²

¹⁶⁹ Clavijo, a.g.e., s.132.

¹⁷⁰ Clavijo, a.g.e., s.132-133.

¹⁷¹ Clavijo, a.g.e., s.136.

¹⁷² Clavijo, a.g.e., s.141.

Buradan da anlıyoruz ki Tus'a kadar elçilik heyetine refakat eden Malyalyoğa'nın görevi burada bitmiş, Mirza Borzar onun yerini almıştı. Timur elçilerin bir dakika bile yalnız bırakılmasını istemiyor, ihtiyaçlarının derhal karşılanmasını istiyordu.

Timur'un elçilere gösterdiği yüksek önem herkesin malumu idi. Elçilik heyeti Timur tarafından tahsis edilmiş rehberleri ile bir şehir ya da köye girdiklerinde o yörenin reisine rehber tarafından emirler veriliyordu. Bu emirlerin Timur tarafından verildiğini duyan köy reisi derhal işe koyuluyordu. En ufak tereddüt dayak sebebi idi. Bu durumu Clavijo bizzat şöyle anlatmaktadır:

“Bu yüzden birçok köylü, Timur'a bağlı adamların yaklaştığını gördüklerinde şeytandan kaçır gibi kaçıyorlardı. Mağazalarında alışverişle ilgilenen tacirler, bu memurları görünce mağazaları kapıyor ve bir yere saklanıyor ya da evlerine giriyor ve bu şekilde kaçarken birbirlerine ‘Elçi, elçi!’ diye sesleniyorlardı. Amaçları birbirlerine Timur'un bir adamının geldiğini anlatmaktı. Gerçekte böyle bir elçinin bir yere varması, orası için üzücü bir olay teşkil etmekteydi.”¹⁷³

Timur'un elçileri görevlerini icra edebilmek için hiçbir zulümden kaçınmazlardı. Onlara karşı gelebilecek kimse yoktu. Olsa dahi o kişiyi öldürmekten çekinemezlerdi. Elçilerin resmen bir dokunulmazlığı vardı.

Elçilere iyi davranmakla yükümlü olan sadece ahali değildi. Askerler de Timur'un elçilerine hürmet gösteriyorlardı:

“Uğradığımız her yerde Timur'un askerlerine rastladıkça onlar da her istediğimizi veriyor, yiyecek içeceklerden başka istediğimiz her şeyi buluyor, atlarımıza lâzım olan yemi temin ediyorlardı.”¹⁷⁴

Clavijo, Tirmiz'e ulaştığında Timur'un adamı gelmiş ve bu sefer sadece hâlini hatırını sormakla kalmamış Timur tarafından gönderilen hediyeleri de kendilerine takdim etmişti. Clavijo da Timur'un adamına sırmalı bir elbise takdim etmiştir. Ayrıca elçiler tarafından kendilerine rehberlik edecek kişilere de bir at hediye etmişlerdir. Clavijo'nun ifade ettiğine göre:

¹⁷³ Clavijo, a.g.e., s.142.

¹⁷⁴ Clavijo, a.g.e., s.146.

*“Timur, kime bir elçi gönderirse elçi bir hediye ile şereflendirilir. Bu hediye ona layık olması şarttır. Timur’a gösterilen hediye ne kadar değerliyse bu kişiye verilecek hediye de değeri o şekilde kıymetli olması gerekiyor.”*¹⁷⁵

Nihayet uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Clavijo’nun ifade ettiğine göre 1404 yılının 8 Eylül Pazartesi günü Timur’un Semerkant’ta bulunan sarayına ulaştı. Saraya mensup iki kişi Clavijo’nun yanına gelerek yanlarında bulunan hediyeleri alıp hazırlamak üzere saraya götürdüler. Çünkü hediyeler sarayda özenle hazırlanacak ve Timur’a öyle sunulacaktı. Mısır sultanının gönderdiği hediyeler de aynı şekilde elçilik heyetinden önce saraya götürülmüştür. Bu sırada Timur’un İspanya’ya gönderdiği elçiler de Clavijo’nun yanında idi. Tıpkı İspanyol elçileri gibi giyindikleri için, Timur’un askerleri bu durumu oldukça gülünç bulmuştur.¹⁷⁶

Clavijo Timur’un huzurunda yaşadıklarını şu şekilde aktarıyor;

“Timur’u görür görmez eğildik, dizlerimizi yerlere dayadık, kollarımızı çapraz bir şekilde göğsümüzün üzerine bağladık. Sonra bir adım ilerledik ve aynı şekilde tekrar eğildik. Üçüncü adımı attıktan sonra dizlerimizin üzerinde kaldık. Timur, kalkmamız için emir verdi. Buraya gelinceye kadar bize yol gösteren memurlar bizden ayrılarak geride kaldılar. Çünkü bunlar, Timur’un huzurunda daha ileriye gidemezlerdi. Timur yanı başında üç asilzade duruyordu. İsimleri: Şah Melik Mirza, Burunday Mirza ve Nurettin Mirza’ydı. Bunların üçü ilerleyerek yanlarımıza geldiler, kollarımıza girdiler. Bizi Timur’un olduğu yere kadar götürdüler. Burada tekrar diz çöktük. Timur da bize yerden kalkmamızı emretti ve yaklaşmamızı söyledi. ... Elini öptürmek için uzatmadı. Çünkü adet değildi. Burada büyüklerin elini öpmek ayıptı. Timur bize ilk önce kralımızın sağlığını sordu. ‘Oğlum İspanya kralı nasıl?’ dedi. Timur’un bu sorularına uygun şekilde cevaplar verdik. Ondan sonra niçin geldiğimizi açıkladık. Timur bizi dikkatle dinliyordu. Biz, sözümüzü bitirdikten sonra Timur, ayaklarının dibinde oturan büyük memurlardan biriyle konuşmaya başladı. Timur, yanındakilere dönerek ‘Bu zevat, İspanya kralı oğlumun gönderdiği elçilerdir. İspanya kralı, Frenk krallarının en büyüğüdür ve milleti oldukça meşhur bir millettir. Ben de ona sevgilerimi göndereceğim. İspanya kralının bana yalnız mektup göndermesi

¹⁷⁵ Clavijo, a.g.e., s.152-153.

¹⁷⁶ Clavijo, a.g.e., s.166.

yeterliydi. Onun hediye göndermesine gerek yoktu. Bana onun sıhhatte olmasını bilmek yeter Ondan başka bir şey istemem' dedi."¹⁷⁷

Timur, İspanya kralına oğlum diye hitap ederek ondan üstün olduğunu da vurgulamayı ihmal etmemiş, aynı zamanda erken dönem Moğol hanlarının evrensellik iddialarını yenilemiştir.¹⁷⁸

Clavijo Timur'un huzurunda iken Çin'den gelen elçiler de orada bulunmaktaydı ki İspanya elçilerine Çin elçilerinin gerisinde yer verildiğini gören Timur Clavijo'nun Çin elçilerinin önüne geçirilmesini emretti. Clavijo'ya göre Çin elçileri vergi istemek için gelmişti ve Timur bu meseleyi bizzat çözüme kavuşturacağını söylemişti.¹⁷⁹

Clavijo, Timur'un huzuruna çıktıktan sonra sıra ziyafete gelmişti. Zaten elçiler yol boyu uğradıkları yerlerde bir şölen havasında karşılanmışlar ve daima şereflerine sofralar kurulmuştu. Semerkant'ta da bu adet vardı. Koyun ve at eti ile sofraya donatılmıştı. Elçilere ayrı bir hürmet gösteriliyor, yemekler altın ve gümüş tabaklara konuluyordu.¹⁸⁰ Elçiler eğer tabaklarındaki yemekleri tam olarak bitiremezlerse tabaklar hizmetçiler tarafından alınıyor ve elçilerin konakladıkları odalarına gönderiliyordu. Eğer böyle yapmazlarsa misafirlerine hürmet göstermediklerini düşünüyorlardı.

Timur tarafından verilen ziyafetlerin sonu gelmiyordu. Sahipkıran, bir ziyafeti de elçiler adına düzenlemiş ve elçiler geç kalmamasını emretmişti. Fakat elçiler geç kalmış, bu durumun sorumlusu olarak da elçilerin tercümanı görülmüştü. Ceza olarak tercümanın burnu delinecek, bir iplik burnundan geçirilerek yerlerde sürüklenecekti. Fakat Clavijo'yu Timur'un huzuruna götüren memur bu kişiye şefaathetmiş ve Timur tarafından bağışlanmıştır.¹⁸¹

Verilen ziyafetlerde bolca şarap içildiğinden bahseden Clavijo, bu ziyafetlerde şayet içmeyenler olursa Timur'a hakaret etmiş gibi algılandığını da ilave eder. Hatta Timur'un huzuruna gitmeden elçilere önceden şarap gönderilmiş ve Timur'un huzurunda mümkün mertebe neşeli olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ziyafet esnasında da görevli memurlardan

¹⁷⁷ Clavijo, a.g.e., s.167-168.

¹⁷⁸ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatih* (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), s.37.

¹⁷⁹ Clavijo, a.g.e., s.168.

¹⁸⁰ Clavijo, a.g.e., s.169.

¹⁸¹ Clavijo, a.g.e., s.173.

birisi gümüş tabak içinde getirdiği paraları ziyafete katılanların üzerine serpmiş geride kalan parayı ise elçilere vermiştir.¹⁸²

Ziyafetler sırasında İspanyol elçiler için on at ve on koyun kesilmişti. Ziyafet sona erince altın sırmalı kaftanlar ve birer yarış atı elçilere takdim edildi. Bu hediyeler bizzat Timur tarafından verilmekteydi.¹⁸³

Clavijo Semerkant'ta bulunduğu müddetçe ziyafetlerin sonu gelmemiş neredeyse her gün bir ziyafete katılmıştır. Her ziyafette elçilere ayrı bir önem gösterilmiştir. Ziyafetler de daima koyun ve at eti yiyen elçiler Timur'a sunulan hediyelerden de paylarını almıştır. Örneğin bir ziyafetin bitiminde Nuriddin Mirza ile Şah Melik Mirza, Timur'a hediyeler takdim ettiler. Bu hediyeler ayaklı gümüş tepsiler içindeki şekerlemeler, fıstık, badem, üzüm ile hazırlanmış çöreklerden oluşuyordu. Timur bunları saray memurları arasında bölüştürdü ve iki tepsiyi de Clavijo ve arkadaşlarına verdi. Timur, İspanyol elçilerine huzurundaki diğer devlet elçilerinden daha fazla önem vermişti. Clavijo bu ilgiden memnuniyet ile şu şekilde bahseder:

“Timur, beni ve arkadaşım olan din adamı Alphonso'yu karşısına çağırdı ve Alphonso'ya kendi eliyle bir kadeh şarap uzattı. Timur, benim şarap içmediğimi biliyordu. Timur'un elinden alınan şarap, merasim çerçevesinde içilir. İnsan, biraz mesafeden Timur'un karşısında sağ dizini yere değdirir, sonra kalkar bir adım ilerledikten sonra iki dizinin üzerine eğilir, sonra ayağa kalkar. Timur'a yaklaştığı zaman diz çöker, kadehi alır, sonra biraz geriler, sonra bir daha diz çöker, bir yudumda bütün kadehi içer. İçtikten sonra elini başına koyarak Timur'u selamlar. (...) Adamlarımız da ağırlanıyordu. Timur'un huzurunda bulunmaya layık görülmeyen elçiler, başka çadırlarda içerler. Hepsi de yiyor, içiyor ve eğleniyorlardı.”¹⁸⁴ Öyle tahmin edilebilir ki Çin elçileri, İspanyol elçileri gibi Timur'un huzurunda bile bulunamamış, başka çadırlarda eğlenceye katılmışlardır.

Timur sadece ziyafet sırasında değil ziyafetten sonra da İspanyol elçilerine özel bir ilgi göstermiş, kendi içtiği şaraptan elçilerin adamların bulunduğu çadıra göndermiştir. Sadece Timur değil; Timur'un büyük hanımı da ziyafetler düzenlemiş ve tüm elçiler bu ziyafetlere davet edilmiştir. Clavijo ve yanındakiler tüm bu ziyafetlere katıldıkça kendilerini

¹⁸² Clavijo, a.g.e., s.175.

¹⁸³ Clavijo, a.g.e., s.178.

¹⁸⁴ Clavijo, a.g.e., s.196.

başka bir ülkede değil adeta evlerinde hissetmişler, gördükleri hürmeti belki de hayatlarının geri kalanında kendi ülkelerinde bile görememişlerdi.

Elçilik heyeti geri dönme planı yaptıkları sırada Timur'dan da dönüş için izin almaları gerekliydi. Ancak tüm vaktini Semerkant'ı imar etmek için harcayan ve kalan vaktinde ise dinlenen Timur'un meşguliyetinden dolayı bir türlü İspanyol elçi ile görüşmemiş ve gidiş biletini kendilerine verememişti. Clavijo, Timur'dan bir türlü cevap alamamasını şu şekilde anlatıyor:

“Ertesi pazar günü, tekrar saraya giderek kabul edilip edilmeyeceğimizi sorduk. Uzun bir beklemeden sonra Timur'un üç yakın adamı yanımıza gelerek Timur'un bizi kabul edemeyeceğini söylediler. Saray ricali, bizim davet almadan gelmemizden etkilenerek mihmandarımız olan Tatar'a ceza vermek ve burnunu delmek istemişlerse de Tatar, bizi getirmediği söyleyerek cezadan kurtulmuş fakat yine de ona dayak atılmıştı.”¹⁸⁵

Nihayet Timur'un adamlarından biri gelerek elçilere Timur'un memleketlerine dönüş izni verdiğini bildirmişti. Elçiler ertesi gün şafakla hareket edebileceklerdi. Karvo Tuman Oğlan isimli birisi elçilere yol boyunca refakat edecekti. Clavijo, memleketine döneceği için mutlu olmuştu fakat Timur'u tarafından İspanya kralına bir mektup yazılmadığı için de üzgündü. Normal şartlarda Timur, hiçbir elçinin getirdiği mektubu cevapsız bırakmazdı. Menfi ya da müspet bir cevap mutlaka yazdırdı. Ama bu sefer hastaydı ve hastalığı ilerlemişti. Ne İspanyol ne de Memluk elçileri ile son bir görüşme dahi gerçekleştirememişti.

Clavijo için yola çıkma vakti geldiğinde yol boyunca onlara yoldaşlık edecek olan Çağataylı tekrar yanlarına geldi. Her uğradıkları şehirlerde de elçilere hürmette kusur edilmeyecek ve onlara yeni atlar takdim edilecekti.¹⁸⁶

Elçiler Tebriz'den memleketlerine doğru yola çıkmak için hazırlandıkları sırada bu kez o yörenin Darugası, elçilerin tüm eşyalarının ortaya serilmesini emretti. Bu emri yerine getirmekten başka çaresi olmayan elçiler emri yerine getirdiler. Daruga, elçilerin eşyaları arasındaki ipekleri ve kaftanları alarak almış, Mirza Ömer'in bunlara muhtaç olduğunu ve kendisinde bunlardan kalmadığını söylemişti. Mirza Ömer'in bu malların bedelini vereceğini söyleyerek atına binmiş ve çekip gitmişti.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Clavijo, a.g.e., s.206-207.

¹⁸⁶ Clavijo, a.g.e., s.209.

¹⁸⁷ Clavijo, a.g.e., s.244.

Clavijo, Tebriz’de beş ay süresince kalmış ve bu süreçte menfi olaylar yaşamıştır. Nihayet 22 Ağustos 1405 tarihinde memleketine doğru hareket edebilmiştir İspanyol elçiler. Dönüş yolu, geliş yolundan farklı olmuş; elçiler daima yağmalanma korkusu altında yollarına devam etmişlerdir. İspanyol elçiler 1406 yılının 22 Mart’ında da memleketlerine sağ salim ulaşmaya muvaffak olmuşlardır.

İspanyol elçiler Timur hayatta iken Timurlu ülkesine yaptıkları seyahat esnasında kendilerini daima güvende hissetmelerine karşın, vazifelerini yerine getirip, dönüş yolu için hazırlandıkları günlerde kendilerine gösterilen ilgi azalmıştır. Bu durumun sebebi olarak Timur’un Çin seferi için hazırlıklar yapması gösterilebilir. Fakat her şeye rağmen Timur’un İspanyol elçilere ayrı bir önem verdiği, ziyafetler sırasında onlarla bizzat ilgilendiği de bir gerçektir. Timur’un döneminde Avrupa’nın Doğu ülkelerinden sönük kalmasından dolayı Timurlular hiçbir batılı devletle rekabet hâlinde olmamış, bu durum da elçi kabullerinde kendisini müspet bir yönde göstermiştir.

1.6.1. Clavijo’nun İzlenimlerine Göre Timurlu Hanedan Üyelerinin Elçi Kabulü

Timurlu Devleti’nde elçi göndermek, elçi kabul etmek sadece hükümdara özgü değildi. Hanedan üyesi olan herkes elçilik faaliyetlerine katılma hakkına sahipti k, İspanyol elçi Clavijo’nun, Kadis’ten Semerkant’a yaptığı seyahat sırasında birçok Timurlu hanedanına mensup kişi tarafından ağırlanması da bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.

Clavijo 9 Ekim 1404 tarihinde Timur’un oğlu Miranşah’ın zevcesi Hanzade’nin kendi otağında verdiği ziyafetine de katılmıştır.¹⁸⁸ Elçilik heyeti Sultaniye’ye geldikten sonra bu sefer de bizzat Timur’un oğlu Miranşah tarafından karşılanmıştır. Âdet olduğu üzere Timurlu mirzası tarafından huzura kabul edilen elçiler ona da hediye sunmak zorundaydı. Bu yüzden Clavijo da nadir olan yünlü kumaşları Miranşah’a takdim etmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁹

Clavijo, Afganistan’dan gelen Timur’un torunu Pir Muhammed’in de huzuruna çıkmıştı. Pir Muhammed’den sonra Timur’un huzuruna çıkmak için hazırlanmıştı elçiler. Kıdem sırasına göre oturmuş ve Timur’u beklemeye başlamışlardı. Bu sırada elçileri de eğlendirmek maksadıyla muhtelif gösteriler sergileniyordu. Filler tef çalınarak

¹⁸⁸ Clavijo, a.g.e., s.184.

¹⁸⁹ Clavijo, a.g.e., s.117.

oynatılıyordu. Diğer tarafta da Timur'un huzurunda ince sazlar çalınmıyor, hanendeler şarkılar söylüyorlardı.

Clavijo daha sonra Timur'un damadının huzura çıktığından bahsetmektedir. Süleyman Mirza adlı bu kişi Clavijo ile birlikte Mısır'dan elçilik heyetini aynı anda kabul etmiştir. Damat, elçilik heyetleri şerefine bir ziyafet düzenlemiştir. Yemek sona erip, elçiler çadırlarına döndükten sonra da türlü türlü yiyecekler, yemekler ve koyunlar Süleyman Mirza tarafından çadırlara gönderilmiştir.¹⁹⁰

Clavijo, Süleyman Mirza'nın davetine icabet ettiği vakit ilginç bir olay yaşanmıştır. Timur'un torunu (Ömer Şeyh'in oğlu) Sultan Ahmet Mirza o sıralarda Süleyman Mirza'nın yanındaydı. Clavijo'nun Timur'a hediye edilmek maksadıyla yanında getirdiği şahinlerden Sultan Ahmet Mirza'nın haberi vardı. Bu hayvanlardan birini istemiş, dedesinin bu durumdan rahatsızlık duymayacağını da söylemişti. Süleyman Mirza da bu durumu onaylamıştı. Clavijo bu isteği nazik bir dille geri çevirdi ve hediyelerin yalnızca Timur'a verilebileceğini ifade etti. Clavijo'ya daha sonra bu gencin hasta olduğu ve istenilen hayvan verilirse Timur'un da bu durumdan gayet memnun kalacağı bildirildi. Ayrıca bu genç Ankara Savaşı sırasında dedesi Timur'dan savaşa dâhil olmak için izin istemiş ancak dedesinden bir cevap alamayınca bir hışımla miğferini yere atarak savaş meydanına koşmuş ve başı açık olarak savaşmıştır.¹⁹¹ Böyle hırslı bir gencin tüm ısrarlarına rağmen şahinlerden birini almaya muvaffak olup olamadığı konusunda Clavijo net bir bilgi vermemekle birlikte Ayrıca Damgan'a geldiklerinde şahinlerden birinin aşırı sıcaktan öldüğünü ifade etmektedir.¹⁹² Clavijo, Süleyman Mirza'nın yanında ayrılmak üzereyken kendisine Mirza tarafından sırmalı elbiseler ve bir at hediye edilmiştir.¹⁹³

Clavijo'nun başkanlığındaki İspanyol elçilik heyeti ahaliden ve hanedan üyelerinden gördükleri izzet-i ikramı Timur'un ölümünden sonra göremediler. İspanyol elçiler, dönüş yolunda iken Tebriz'e geldiklerinde Mirza Ömer tarafından tüm mallarına el konulmuş, bu duruma çok şaşırıp ve bugüne kadar böyle bir muamele ile karşılaşmadıklarını da belirten Clavijo bu durumu şöyle anlatıyor:

“Tebriz hâkiminin adamları bize hiç de iyi davranmadılar. Hatta amaçları bizi soymaktı. Bütün için bütün eşyamızı, elbiseleri, paraları, atları ve eyerleri kısacası her

¹⁹⁰ Clavijo, a.g.e., s.126.

¹⁹¹ Clavijo, a.g.e., s.127.

¹⁹² Clavijo, a.g.e., s.130.

¹⁹³ Clavijo, a.g.e., s.126.

şeyimizi alıp götürdüler. Kampımıza da muhafız diktiler. Mısır ve Anadolu elçilerine de aynı şekilde davranılmıştı. Onların da bütün eşyaları götürülmüş ve hepimizden zorla alınan bu eşyaların büyük bir kısmı yağmalanmıştı.”¹⁹⁴

Mirza Ömer, elçilik heyetine gönderdiği mektupta her şeyine yoluna gireceğini, elçileri bizzat huzuruna davet edip yola çıkmaları için hazırlayacağını söylüyordu. Lâkin Mirza Ömer’in dedikleri doğru çıkmamıştır. Buradan da anlaşılıyor ki Timur’un ölümü ile birlikte elçilerin can güvenliği de tehlikeye girdiği gergin ve sıkıntılı bekleyişin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Tüm bu sıkıntılı hava Ömer’in, elçileri yemeğe davet etmesiyle son bulmuştur. Belki de yaptığının bir hata olduğunu anlayan Mirza, elçilerin de katıldığı güzel bir ziyafet tertip etmiş, ortaya da bol bol yemekler konulmuştu. İspanyol elçileri de bir İspanyol kılıcını Ömer’e takdim etmişler, Mirza da bu hediyeden çok memnun kalmıştı. Clavijo, Mirza’nın hediyeden çok hoşlandığını, eğer ki hediyesiz bir misafir gelirse Ömer tarafından kabul görmediğini yazmaktadır.¹⁹⁵

Diplomasi kurallarına riayet etmediği anlaşılan Mirza Ömer, Anadolu ve İspanyol elçilerinin yollarına devam etmesi için izin vermiş lâkin Mısır elçilerinin tutuklanmasını istemiştir. Timur hayatta iken Timurlu hanedan üyelerinin elçilere karşı böyle menfi hareketlere girişmesi beklenilmezdi. Timur’un 1405 yılında vefat etmesi üzerine yaşanan merkezi otorite boşluğundan yararlanan Mirza Ömer’in, kargaşa ortamını fırsata çevirdiğini söylemek mümkündür.

Clavijo’nun notlarından Timurlu hanedan üyelerinin elçi kabulünde ve elçi gönderme hususunda geniş haklara sahip olduğunu görürüz. Ancak bu durum tam bir serbestlik değil; Timur’un umumi siyasetinin ışığında şekillenirdi. Timur’un müspet bir bağ kurduğu ülkenin elçilerine mirzalar da gayet misafirhane davranmak zorunda idi. Ancak Timur’un ölümü ile bu düzen bozulmuş, mirzalar hâkimiyet bölgelerinde aynı devletin elçisine farklı davranışlar sergilemişlerdir.

¹⁹⁴ Clavijo, a.g.e., s.239.

¹⁹⁵ Clavijo, a.g.e., s.243.

1.7. Timur ile Fransa Kralı Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Kastilya Kralı'nın aksine, Timur'un Fransa Kralı ile olan ilişkileri nispeten daha geç başlamıştır. İlk ilişkiler Franciscus Ssathru adında bir Dominiken keşiş vasıtasıyla gönderilen mektuplar ile kurulmaya çalışılmıştır.¹⁹⁶

Ankara Savaşı'nın ardından ise Timur'un Avrupa'ya gönderdiği mektupları taşıyan kişi Sultaniyeli Johannes olmuştur. Johannes, 1398 yılında Papa IX. Bonifacius'un o zamanlar zengin bir ticaret şehri olan Sultaniye'ye başpiskopos olarak atanmıştır, zaman içerisinde de Timur ile iyi ilişkiler kurmuştur. Johannes'in Timurlu sarayı ile doğrudan temas halinde olduğunu gösterir ilk bilgi, 1398'de Timur'un elçisi olarak İtalya'da bulunmasına ilişkindir. 1401 yılında ise başpiskoposluk görevini yine İtalyan bir adamı olan Nicolo Roberti'ye devren Johannes'in bu tarihten sonra Timurlu sarayında bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki Johannes, Timur'un sarayına bu kadar yakın olmasına rağmen Timur'un bizzat kendisi ile samimiyet derecesi açık değildir.¹⁹⁸

1403 yılında Johannes, Timur ve oğlu Miranşah adına Avrupa'ya yeni bir elçilik görevi üstlenmiştir.¹⁹⁹ Beraberinde taşıdığı ikisi Timur'a biri ise Miranşah'a ait olan fermanlardan ilki 1 Ağustos 1402 tarihli olup Ankara muharebesinden hemen sonra yazılmıştır. Bu mektubun Latince nüshasında Sivas'ta yazıldığı kaydedilmiştir. Johannes'in Sivas'tan ayrılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1402 yılının sonlarında Venedik'e oradan da Cenova'ya geçmiştir.²⁰⁰ Bir süre de Roma ve Milano'da kalan Johannes 1403 yılı mayıs ayında Paris'e ulaştı. Burada Kral VI. Charles'a yazdığı hususi mektubu sunan Başpiskopos, Fransa soylularınca ilgiyle karşılandı ve Timur'un kurmaya çalıştığı ticari ilişkiler konusunda ciddi adımlar attı.²⁰¹ Özellikle Fransız soyluları, Timur'un beğenisini kazanacak hediyeler göndermeleri konusunda ikna etmeye çalıştı. Böyle yaparak elçilik görevinin maksatlarını aşarak bir Fransız-Timurlu ittifakı kurmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Timur'un Fransa kralına yazdığı mektup şu şekilde idi:

¹⁹⁶ Johannes, *Timur'un Sarayında* (İstanbul: Kronik Yayınları, 2020), Çeviren: Ahmet Deniz Altunbaş, s.16.

¹⁹⁷ Johannes, a.g.e., s.22.

¹⁹⁸ Beatrice Forbes Manz, "Timur ve Hakimiyetin Sembölü", çev. Musa Şamil Yüksel, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 15/1 (Haziran 2000), s.260.

¹⁹⁹ Manz, a.g.m., s.260.

²⁰⁰ Altay Tayfun Özcan "Timur'un Elçisi Sultaniyeli Johannes ve Libellus de Notitia Orbis Adlı Eserinden Bazı Parçalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2014) C:33, S:55, s.128.

²⁰¹ Johannes, a.g.e., s.22

“Fransa Kralı’na dostu Emîr-i Kebîr Timur Gürgân’dan -ömrü uzun olsun- yüz bin selam ve iştiyakla... Duadan sonra, yüce emirin görüşü budur ki: Feri (Rahiplere Latince’de verilen Frater unvanının Farsça bozulmuş hâli) Fransiskes Rahip bu tarafa ulaştı ve hükümdarlarının mektuplarını getirdi. Emîr’in şan, azamet ve büyüklüğünü arz etti. Çok memnun olduk. Ayrıca Emîr Timur’un çok kalabalık askerle yürüyüp Tanrı Teâlâ’nın yardımıyla sizin ve bizim düşmanlarımızı kahr u perişan ettiğini takrir etti.

Daha sonra Sultaniyeli Feri Covan Mar Hisya görevlendirildi, [burada] ne gerçekleştiyse [size] bildirir. Emîr’den umuyoruz ki daima mektuplarını göndersin, biz de o emirin selametini anlayıp teselli bulalım. Ve dahi gerektir ki tüccarlarınızı bu tarafa gönderiniz, burada olanları muazzez ve mükerrem tutalım. Bizim tüccarlarımız dahi o taraflara geri dönsünler, onlar da muazzez ve mükerrem tutulsunlar. Ve bunlara kimse zorluk çıkarmasın. Zira dünya tüccarlarla bayındır olur. Niye onlara zorluk çıkaralım ki! Devlet(iniz) yıllar boyunca huzur içinde olsun. Vesselam. Yazımı 805 hicri Muharrem ayı başında tamamlandı.” Miranşah’ın mektubu da babasının mektubu ile içerik olarak çok benzerlik göstermekteydi.²⁰²*

Fransa kralı Charles ise Timur’un mektubuna cevaben şu mektubu kaleme aldırıştır;

“Tanrı’nın inayetiyle Fransızların Kralı Charles’tan yüce ve muzaffer hükümdar Temir Bey’e selâmlar ve esenlikler. Yüce ve muzaffer hükümdar, saflık ve vaazlar tam aksini söylese bile kralların ve dünyanın efendilerinin, tebaalarının daha fazla esenlik ve huzur bulması için iyi niyetli devlet yönetimi ve dostluk ile ittifak edip birbirlerine bağlanmaları ne kanuna ne dine ne de akla ters düşer; tam tersine faydalıdır. Yüce ve muzaffer hükümdar, hâl böyleyken tüm Doğu’nun başpiskosu Johannes vasıtasıyla gönderdiğiniz, bize selâmlarınızı, iyi dileklerinizi sunduğunu, durumunuzu ve aynı şekilde krallığımızın ahvalini sorduğunuz, bununla birlikte yüce Tanrı’nın Bâyezid’e karşı bahşettiği zaferinizi haber veren yüce mektuplarınızı aldık. Bundan ne kadar hoşnut olduğumuzu bilirsiniz, bilhassa bizim tüccarlarımızı ve diğer Hristiyanların tüccarlarını şahane himayeniz altına almanız ve malların bundan böyle hiçbir mâni olmaksızın karşılıklı gidip gelmesi, atalarımızın güzel zamanlarındaki gibi tüm topraklarınız ve mülklerinize ulaşım imkânı tanınması sözlerinizi memnuniyetle karşıladım, buna karşılık size sonsuz teşekkür ediyoruz. Aynı şekilde

* Mar, başta Süryaniler olmak üzere Hristiyanlıkta Doğu kiliselerinde piskopos unvanı.

²⁰² Johannes, a.g.e., s.25-26.

hüsünüyetle mukabele edip sizin tüccarlarınız da bizimkilerin sizin ülkenizde olduğu gibi, güven için topraklarımıza ve mülkümüze gelip ticaret yapabilirler. Mezkûr başpiskopos bunu ve krallığımızda daha birçok farklı şeyi dinledi, dilerseniz bunları geri döndüğü zaman bizzat kendi ağzıyla anlatır. Liyakati nedeniyle inanıp yeniden görevlendirmeniz durumunda, yüce zatınızdan sadık ricalarımızı dikkate almanızı rica edecek: Olumlu cevabınızla huzur bulmayı niyaz eder, ne kadar çok olursa olsun sizinkilerden buraya gelenleri karşılayacağımızı bildiririz. Son olarak nezaket ve sınırsız dostluk, alicenaplık gösterdiğiniz birçok Hristiyan için, durum gerektiğinde eşdeğer veya daha fazla miktardaki imkânlarınızı bizlere sunduğunuz için, zat-ı şahanelerime minnettarlığımı sunarım. Paris, on beş Haziran bin dört yüz üç."²⁰³

Sultaniyeli Johannes, Fransa Kralı'nın 15 Haziran 1403 tarihli cevap niteliği taşıyan mektubunu aldıktan sonra Fransa'dan Almanya'ya hareket etmek üzere ayrılmıştır. 1406 yılında ise İngiltere'ye gitmiştir. Lâkin günümüze kadar İngiliz arşivlerinde Timur'un gönderdiği bir mektuba rastlanılmamıştır.²⁰⁴ İngiltere'den Prusya'ya dönen Johannes, diplomatik görevinin sona erdiğini düşünmüş ve Timurlu ülkesine dönmek için hazırlıklarına başlamıştır. Fakat O'nun İstanbul ya da Trabzon'a gitmesi beklenirken 13 Haziran 1407 tarihinde Venedik'e gitmesi Timur'un ölümü ile bağdaştırılabilir. Bu hareketin nedeni olarak Timur'un ölümü ile iktidar mücadelesi bulunan bir ülkeye dönmemek, Clavijo'nun dönüş yolunda yaşadıklarını yaşamamak isteği gösterilebilir.

Timur'un Avrupa ile yaşadığı elçi trafiği hakkında kapsamlı malumata sahip değiliz. Çünkü Timurlu tarihçiler Şâmi ve Yezdi'nin *Zafername*'lerinde komşu devletler olan Altın Orda, Memluk ya da Osmanlı Devleti'nden gelen elçilerin geliş-gidiş nedenleri ve ekseriyetle isimleri verilmişken, Avrupa'dan gelen elçiler konusunda kaynaklar çoğu kez suskun kalmıştır. Çoğu kez milliyetleri belirtilmemiş sadece Hristiyan elçiler denmekle yetinilmiştir.²⁰⁵ Bu tutumun en büyük nedeni Timur'un Avrupa krallıklarını önemsemeyen yaklaşımının tarih yazımına da sirayet etmesiydi.

Bir süre sonra Pisa'da görünen Johannes, Pisa'daki faaliyetlerinin ardından Macaristan ve Valaçya sınırlarında ne maksatla olduğu tam olarak bilinmeyen ziyaretlerde bulunmuş ve ardından Aralık 1410'da yeniden İtalya'ya, Bologna'ya dönmüştür. 12 Şubat

²⁰³ Johannes, a.g.e., s.34-35.

²⁰⁴ Özcan, a.g.m., s.129.

²⁰⁵ Andican, a.g.e., s.380.

1412'de Lvov'da Papalık temsilcisi olduğuna ilişkin kayıtlar ise onunla ilgili son bilgileri teşkil eder.²⁰⁶

1.8. Timurlu Devleti ile Doğu Roma Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Timur ile Doğu Roma imparatoru arasında bir çatışma olmamasına rağmen bu ikisi arasında ortak düşmana karşı ittifak yapmak için bir elçi trafiği gözlenmiştir. Hedefine ulaşma konusunda milliyetine ya da dinine bakmadan her devletle ittifak yapma girişimlerinde bulunan Timur için Doğu Roma, Osmanlı'ya karşı bir dost görüntüsü vermekteydi.

Bâyezid, 1394 tarihinde İstanbul'u kuşatmış ve bu durum Doğu Roma içersinde paniğe sebebiyet vermişti. Venedik Senatosu ise kendilerinden yardım talep eden Bizans imparatoruna yardım edileceğini ve kesinlikle İstanbul'u terk etmemesini telkin etmekteydi. Ayrıca senato Timur ile Yıldırım arasında bir çatışma çıkmasının muhtemel olduğunu ve Yıldırım'ın Timur'un üzerine Anadolu'ya gideceğini de mektubuna eklemiştir. Venedik'ten gelen bu mektup üzerine imparator II. Manuel, Dominiken rahibi Peder François'i Timur'a elçilik vazifesi ile göndermiştir.²⁰⁷

19 Ağustos 1401 tarihinde Timur da elçilik vazifesi ile Rahip François ile Müslüman bir şahsı Ceneviz gemisi aracılığıyla Doğu Roma'ya göndermiştir. Timur mektubunda Doğu Roma'nın Osmanlı Devleti ile herhangi bir barış antlaşması imzalamamasını istemektedir. Timur'un elçisi görevinde başarılı olmuş, Doğu Roma Osmanlı Devleti'ne ödediği yıllık vergiyi artık Timur'a göndermeye karar vermiştir. 1402 yılının 21 Haziran tarihinde de Timur'dan Bizans'a ve Pera'ya elçiler gelmiş, Timur gönderdiği elçiler ile Bâyezid'e karşı oluşturacağı koalisyona Doğu Roma, Pera ve Trabzon Rum İmparatorluğu'nu da dâhil etmeyi amaçlamıştır.²⁰⁸

Timur, Doğu Roma'ya gönderdiği 15 Mayıs 1402 tarihli mektubunda ise gayet ilginç bir yöntem izlemiştir. Mektubun düşmanların eline geçme ihtimaline karşın önemli bilgileri mektuba yazmamış ve İshak isimli elçinin sözlü olarak imparatora iletmesini tembihlemiştir.²⁰⁹ Elçilerine son derece güvenen Timur, olası bir mektup hırsızlığı durumunda önem arz eden konuları bu şekilde muhafaza altına almıştır.

²⁰⁶ Özcan, a.g.m., s.130.

²⁰⁷ Andican, a.g.e., s.267.

²⁰⁸ Andican, a.g.e., s.269-270.

²⁰⁹ Andican, a.g.e., s.270.

Timur tarafından Doğu Roma'ya elçi gönderilirken savaşın başındaki ve sonundaki stratejik hamleler düşünülmüştür. Yapılacak olan savaş öncesinde Rumeli'de bulunan Osmanlı kuvvetlerinin Anadolu'ya geçişinin engellenmesi ve savaşın sonunda Osmanlı ordusu mağlup olup geri çekilenlerin Rumeli'ye geçmelerine engel olacak olanlar Doğu Roma, Ceneviz ve Venedik kuvvetleri idi. Ancak Timur'un bu hamlesi istediği gibi sonuçlanmamış ve savaş sonrası Timur'un önünden kaçan Osmanlılar, Rumeli'ye geçmeye muvaffak olmuşlardır.

Ankara Savaşı'ndan sonra da Timur, Doğu Roma'ya elçi göndermiş ve kürekli savaş gemileri ile yük taşıma maksadıyla kullanılan gemilerden talep etmiştir. Ayrıca bu elçi aracılığıyla kendisine vergi gönderilmesini istemiş, vergi talebinin yerine getirilmesi durumunda Trakya'da bulunan Süleyman Çelebi ile olan mücadelesinde Doğu Roma'ya beş bin Çağatay askeri vereceğini garanti etmiştir.²¹⁰

1.9. Timur ile Yerel Hâkimler Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Timur, devletini tam olarak tesis etmeden önce Maveraünnehir hâkimi Emir Hüseyin ile meşakkatli bir yola girmişti. Çoğu zaman kaderleri bile aynı şekilde tecelli etmiş, Hüseyin Tuğluk Timur'dan kaçtıktan bir süre sonra Timur da ona katılmıştır. Aralarındaki dostluk o kadar ilerlemişti ki Emir Hüseyin, kız kardeşi Olcay Terken Aga'yı Timur vermiştir. Lâkin çok geçmeden Timur ile Emir Hüseyin arasındaki hısımlık bağı hasımlığı dönüşmüş, Semerkantlılar tarafından çıkarılan ayaklanmanın bastırılmasından sonra Hüseyin, Timur'un beylerinden bâzılarını tutuklatmış, yüksek de bir kurtuluş akçesi talep etmişti. Timur varını yoğunu Hüseyin'e verdiği halde yine de Hüseyin esirleri serbest bırakmamıştır. Olcay Terken Aga'nın ölümü de aradaki bağları tamamen koparmıştır.²¹¹ Emir Hüseyin bu olaydan sonra, Timur ile arasındaki anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak niyeti ile Hucend ve Taşkend âlimlerine birer elçi göndererek onlardan, Emir Timur'a elçi olarak gidip aralarında bir sulh yapmak için çalışmalarını istemiştir. Bu kişiler Timur'un huzuruna elçi olarak gitmişler, Timur ise gelen kişilerin önemli şahsiyetler olmalarından dolayı da fazla ısrar etmeyerek muharebe etmekten vazgeçmiştir.²¹² Daha sonraki örneklerden de anlaşılacağı üzere Timur döneminde önemli din âlimlerinin elçilik vazifesi yürüttüğü de bir gerçektir.

²¹⁰ Andican, a.g.e., s.369.

²¹¹ Aka (2014), a.g.e., s.9-10.

²¹² Paydaş, a.g.m., s.465-466.

Cengiz Han ölmeden önce devleti oğul ve torunları arasında taksim ederken, kuzey ve batı Harezmi Cuci'ye, Hive ve Kat yani doğu bölgeleri Çağatay'a verilmişti. Cuci oğulları, Harezmi'nin kendilerine ait kısmının idaresini Kongrat kabilesi beglerine vermişlerdi. Kongratlardan Hüseyin Sufi bölgeyi yönetmekteydi. 1372 yılında Timur'un elçisi görüşmek için Harezmi'de bulunduğu zaman Hüseyin Sufi bu görüşmelerden kaçınmıştır. Hatta elçiye bir gaflet anında “*Sizin ülkeniz darü'l harp idir. Müslümanlar için size karşı cihat etmek farzdır.*”²¹³ demiştir. Bu sözler karşısında hiddetlenen Timur ordusunu toplama kararı almış, fakat Mevlana Celaleddin-i Keşî ve Hâce İsamüddin-i Mazî gibi önde gelen Mavaraünnehir âlimleri Harezmi'nin ‘kubbetü'l-İslam’ olduğunu ve zor kullanmak yerine kendilerinin elçilik vazifesi ile Hüseyin'in yanına gitmek istediler. Timur da nasihatlere uyarak iki âlimi Hüseyin'e elçi olarak göndermiştir.²¹⁴ Lâkin yine de barış sağlanamamış, Hüseyin Sufi bu sözlerinin bedelini canıyla ödemiştir.

Timur'a yenilen Hüseyin Sufi'nin yerine kardeşi Yusuf Sufi geçmiş ve ilk iş olarak Timur'a itaat etmiştir.²¹⁵ Fakat Yusuf Sufi'nin Timur'a olan dostluğu kısa sürmüş, ordusunu Buhara taraflarına gönderip, yağma hareketlerine başlamıştır. Emir Timur, Celâlüddin Bahadır'ı elçi olarak göndererek Yusuf Sufi'ye “Aramızdaki bu ittifak ve dostluktan sonra bu muhalefet neden icap ediyor?” demiştir. Yusuf ise cevap vermek bir yana Timur'un elçilerini yakalattırıp hapsedirmiştir.²¹⁶

Timur, tüm bu olanlara rağmen ikinci kez Yusuf'a bir mektup göndererek “Elçi öldürmek ve bağlamak yoktur. Elçimi geri gönder!” demiştir. Yusuf, Timur'un ikinci kez gönderdiği adamını da esir etmiştir.²¹⁷ Elçisinin ve kendi adamının Yusuf tarafından alıkonduğunu haber alan Timur derhal sefere çıkmış, Yusuf'u Harezmi'de üç ay kadar kuşatmıştır. Yusuf'un bu sıralarda hastalığa yakalanıp ölmesi ile Timur Harzem'i yağmalayıp geri dönmüştür.²¹⁸

Rus tarihçiler ekseriyetle Timur'un Harezmi üzerine gereksiz yere sebep düzenlediğini, ele avucu gelecek bir neden olmadığından bahsederler. Fakat Timur'un

²¹³ Wilhelm Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), Çeviren: Râgıp Hulusi Özdem, s.187.

²¹⁴ Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2009), s.81.

²¹⁵ Aka (2014), a.g.e., s.11.

²¹⁶ Andican, a.g.e., s.163.

²¹⁷ Şami, a.g.e., s.95.

²¹⁸ Aka (2014), a.g.e., s.12.

elçisinin esir edilmesi bu seferin gereksiz değil aksine elçilik kurumuna fazlasıyla önem veren Timur için elzem olduğunu göstermektedir.

1400 yılında ise Gürcistan üzerine sefere çıkan Emir Timur, âdeti olduğu üzere savaşmadan önce Gürcü kralı Giorgi'ye bir elçi göndermiştir. Elçi, Timur'un Sultan Ahmet'in oğlunun kendisine teslimi ve itaat isteğini krala iletmiştir. Giorgi bu durum karşısında öfkesine hâkim olamamış ve Timur'un elçisini kaba sözler söylemiş elçiyi tahkir etmiştir. Bu durumu haber alan Timur, ordusuna derhal Gürcistan'a hareket emri vermiştir.²¹⁹

Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'dan hareketle Semerkant'a doğru yola çıkan Timur, dönüş yolunda Gürcistan sınırları içerisine girmiştir. Gürcü kralı Gurgin bu haberi korkuyla almış ve derhal Timur'a hediyelerle beraber bir elçilik heyeti göndermiştir. İtaatini arz etmesine rağmen, Timur O'nun bizzat huzuruna gelmesini istemiş, elçilere hil'at giydirip göndermiştir.²²⁰

Timur'un topraklarındaki faaliyetleri karşısında korkuya kapılan Gürcü kral Gurgin tekrar bir elçilik heyeti gönderdi. Fakat elçiler bu sefer Timur'un huzuruna girmeye cesaret edememiş olacaklar ki araya Timur'un bazı beylerini koydular. Çünkü Timur, kralın bizzat huzuruna gelmesini istemişti. Ama kral bu seferde de sadece elçilerini göndermişti. Nihayetinde Timur, Gürcülerin cizye vermek ve Müslümanlara zarar vermemeleri koşulu ile memleketlerinde özgürce yaşamalarına razı oldu. Şeyh İbrahim'i de elçilere bu müspet haberi vermek üzere görevlendirdi. Elçilere, memleketlerine geri dönmeden önce Timur'un adamları tarafından bin altın, bin at, pahalı kumaşlar ve hoş renkli on sekiz miskal ağırlığında bir lâl hediye edildi. Onlar da cizye ve haraç ödeyeceklerine dair bir kez daha taahhüt verdiler.²²¹

Merkezi Şiraz olmak üzere Fars ve Kirman bölgelerinde hüküm süren Muzafferiler'in sultanı Şah Şüca da Timur'un 1382 yılında Horosan'a gerçekleştirdiği başarılı seferinden sonra beylerinden Ömer Şah'ı kendisine elçi olarak göndermiştir.²²² Çünkü Timur, daha önceden kendisine elçi ve mektup yollamış, kendisine itaat edilmesini istemişti.²²³ Şah Süca için itaat etmekten başka bir yol mantıksız gelmiş olacak ki hiç

²¹⁹ Paydaş, a.g.m., s.468.

²²⁰ Yezdi, a.g.e., s.415.

²²¹ Yezdi, a.g.e., s.419.

²²² Yezdi, a.g.e., s.135

²²³ Arabşah, a.g.e., s.69.

düşünmeden Ömer Şah'ı yola çıkarmış ve Timur'a verilmek üzere eyerleri ve koşumları altından yapılmış atlar, binicileriyle beraber katırlar, kumaşlarla yüklü develer, ak çadırlar ve kandilleri de kervana dâhil etmiştir.²²⁴

Kendisine gelen elçileri dost-düşman ayırmadan daima gelenekleri göz önüne alarak karşılayan Timur, Şah Süca'nın elçilerini de gayet iyi karşılamıştır. Kendisine gönderilen hediyelerden gayet memnun olmuş, kendisi de karşılık olarak bir elçi göndermiştir. Üstelik Timur'un elçisi hayırlı bir işi görüşmek için de yola çıkmıştır. Şah Süca, Timur'a akraba olmayı teklif etmiş, kızını oğluyula evlendirip Timur'a da hediyeler göndermek sureti ile hısımlık tayin etmeyi amaçlamıştır.²²⁵ Timur'un elçisi de yola çıkarak Şah Şüca'nın kızını Timur'un torunu Pir Muhammed'e isteme görevi üstlenmişti.²²⁶ Görüldüğü üzere elçiler sadece siyasi ya da askeri konuları görüşmek için gönderilmemiş, ailevi işlerde de önemli rol oynamışlardır.

Zaman zaman din adamları da elçilik görevi ile Timur'un huzuruna geliyorlardı. Bağdat Sultanı olarak bilinen Celayirli Ahmet, Timur'a Şeyhülislam Nureddin Abdurrahman Isfarayinî'yi bir takım değerli hediyelerle Timur'un huzuruna yollamıştı.²²⁷ Timur, elçilik görevi ile gelen bu zatı nazikâne bir ret cevabıyla geri çevirmiştir. Rivayete göre Timur şeyhülislama Sultan Ahmet'e götürmesi için Şah Mansur'un kesik başını vermiştir.²²⁸ Zirâ bu rivayetin doğruluk ihtimali çok düşüktür. Din adamlarına daima hürmet eden, elçileri tahkir etmemeye özen gösteren Timur'dan böyle bir hareket beklemek neredeyse imkânsızdır.

Kaynaklarda Timur'un en sadık vasalı olarak göze çarpan Erzincan hâkimi Mutahharten'dir. Timur, henüz üç yıllık seferdeyken Mutahharten'e elçi göndermiş ve itaat etmesini istemiştir. Timur'un elçisi gayet iyi bir şekilde karşılanmış ve Mutahharten itaat kemerini bağlayarak kendisi karşılık olarak elçi göndermiştir. Hatta Mutahharten, Timur ile Kara Yülük Osman'ın arasını yapabilmek için bu ikili arasında elçilik görevini de idame ettirmiştir.²²⁹ Kadı Burhaneddin ile giriştiği mücadeleyi kazanan Akkoyunlu Kara Osman,

²²⁴ Yazdi, a.g.e., s.136.

²²⁵ Yüksel, a.g.t., s.45.

²²⁶ Aka (2014), a.g.e., s.16.

²²⁷ Andican, a.g.e., s.187.

²²⁸ Lamb, a.g.e., s.224.

²²⁹ Çetin, a.g.e., s.91.

Timur'un doğudan büyük bir ordu ile hareket ettiğini haber alınca Mutahharten aracılığıyla Timur'un hizmetine geçmiş ve Anadolu seferine katılmıştır.²³⁰

Tüm bu elçi faaliyetleri ile ilgili olarak Timur, ilkesinde seyahat edenler için çöllerde de atlar bulundurmaktaydı. Bu atlara bakan kişilere "Ankas" ismi verilmiştir. Elçiler Timurlu ülkesine geldiklerinde elçilerin atları ankaslar tarafından alınır, eyer takımları çıkarılır ve yeni atlar eyerlerlerdi. Elçiler yola çıkacakları zaman ankaslardan bir ya da iki kişi de elçiye refakat etmiştir.²³¹

Timur döneminde elçiler daima diplomatik kurallar dâhilinde ağırlanmışlardır. Timur, hiçbir yabancı devlet elçisine zarar vermediği gibi onları kendi memleketlerindeymiş gibi rahat ettirebilmek için çabalamıştır. Özellikle dost devletlerin elçileri için Timurlu ülkesi adeta bir cennetti. Bütün ziyafetlerde yer alıyorlar, istedikleri kadar yiyip-içiyorlar ve adeta kuş tüyü yataklarda ağırlanıyorlardı. Günümüz Türk misafirperverliği Emir Timur döneminde elçi ağırlama ritüellerini de müspet bir biçimde etkilemiştir. Gelen elçi düşman bir devletten gelse bile hiçbir zaman tahkir edilmez ve canından şüphe ettirilmez, sadece devletinin başındakilerin yaptıklarından duyulan memnuniyetsizlik kendisine hissettirilirdi. Timur'un hükümdarlığı zamanında dünyanın dört köşesinden gelen elçilerin buluşma yeri Semerkant'taki imparatorluk sarayı idi.²³²

Niğbolu Savaşı'nda Osmanlılara esir düşen, Ankara Savaşı'ndan sonra ise Timur'un maiyetine geçip yirmi yedi yıl Timurlular arasında yaşayan Bavyeralı Schiltberger da anılarında Timur'un elçileri nasıl karşıladığı hakkında malumat vermiştir.²³³ Timur döneminde herhangi bir yerden elçinin geleceği öğrenildiği zaman, Sultan tahtına oturur, pahalı elbiseler giyer, kıymetli taşlar takınır ve önüne yedi kat perde çektirirdi. Elçi huzuruna geldiğine perdeler birer birer açılırdı. Her perdenin açılışında elçinin eğilip yeri öpmesi gerekirdi. Son perde açıldığı sırada elçi tekrardan diz çöker ve getirdiği haberi iletirdi.²³⁴

Timur döneminde, gelen elçiler sadece Timur tarafından değil aile üyeleri tarafından da karşılanırdı. Hatta hatunlar da elçi kabullerinde bulunurlar hatta bizzat elçileri

²³⁰ İlhan Erdem, "Akkoyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (1990) C:34, S:1-2. s.100.

²³¹ Lamb, a.g.e., s.204.

²³² Manole Neagoe, *Üç Bozkırlı* (İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2010), Çevirmen: Müstecip Ülküsal, s.246.

²³³ Andican, a.g.e., s.33.

²³⁴ Johannes Schiltberher, *Türkler ve Tatarlar Arasında* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), Çeviren: Turgut Akpınar), s.125.

karşılabilirlerdi.²³⁵ Clavijo'nun seyahatnamesi bu konuda önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Kendi elçilerine ve ülkesine gelen yabancı elçilere bu derece önem veren Timur'un, diğer devletlerden de aynı hassasiyeti beklemesi gayet doğaldı. Lâkin Timur bu konuda pek şanslı değildi. Özellikle ona komşu olan devletler ya onu tam tanımamalarından ya da dönemin siyâsetini iyi takip edememelerinden mütevellit ekseriyetle Timur'un elçilerine kötü davranmışlardır. Özellikle Memluk Devleti, savaşı kendi topraklarına resmen elçiler yüzünden davet etmiştir.

Timur'un elçisinin ihtiyaçlarının karşılanması, elçinin geçtiği yerdeki genç-yaşlı herkesin görevi idi. Kimse Timur'un elçisine ya da yabancı devletlerden Timur'a gelen elçiye zorluk çıkaramazdı. Timur'un hükümdarlığı döneminde elçilere verdiği bu önem yıllar sonra Fatih'in hocası Molla Gürâni ile Fatih Sultan Mehmet arasında konuşulacaktır. Molla Gürâni Fatih'e yıllar önce yaşanan şu olayı anlatmıştır: Timur elçisini vazifeye göndermeden önce eğer ihtiyacı olursa karşısına oğlu Şahruh'un atı da çıksa almasını söylemiş, elçi yola çıktığında Molla Saadeddin Taftazâni ile karşılaşmış ve mollanın bağlı olan atlarından birini almaya yeltenince Taftazani kendisini hırpalamıştır. Timur bu olayı öğrendiğinde çok kızmış ve elçiye "*Seni döven oğlum Şahruh olsa öldürürdüm. Ama girdiğim her memlekete kitapları kılıcımdan önce giden Taftazâni gibi bir zâtı nasıl öldürebilirim?*" diyerek gönlünü hoş tutmaya çalışmıştır.²³⁶ Bir elçi için oğlunu bile feda etmeye hazır olan Timur'un elçilik müessesesine verdiği değer en güzel kanıtı hiç şüphesiz bu olaydır.

Timur'un komşu devletlerinin aksine Avrupalı devletler Timur'un diplomasiye verdiği değeri anlamış ve onunla elçi trafiğini arttırmışlardır. Timur'un gönderdiği elçileri gayet nazikâne karşılamışlar, karşılık olarak gönderdikleri elçiler ise Timur'un ülkesinde tam bir refah halinde bulunmuşlardı. Timurlu ülkesine gelen bu elçilerin tam bir serbestlik içinde ülkede dolaşabilmesi, ellerine bulunmaz bir fırsatın geçmesini de sağlamıştır. Öyle ki Ankara Savaşı'ndan sonra Semerkant'a gönderilen rahiplerin Timur ülkesinde Hristiyanlığı yayma girişimlerinde bulunmuşlardır.²³⁷

²³⁵ Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), s.144.

²³⁶ Andican, a.g.e., s.500.

²³⁷ Kırpık, a.g.b., s.197.

Hasılıkelâm Emir Timur, Çin elçilerine kinayeli bir şekilde verdiği sözü tutmuş ve bizzat Çin imparatoruna vergisini vermek üzere 1405 yılında on sekizinci seferi olan Çin seferine çıkmıştır. Ancak yolda sağlık durumu kötüleşmiş ve 18 Şubat 1405 günü hayata gözlerini yummuştur.

1.10. Timur Döneminde İstihbarat

Timur'un kurduğu devlette, elçilerin görevi sadece mesaj taşımak ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle Timur döneminden başlayarak Timurlu sultanları elçilerini istihbarat toplamak üzere de kullanmışlardır. Kimi zaman komşu bir devletin sultanına giderken, kimi zaman da güdümlü bir şekilde bir bölgenin ahalisi arasına karışıp muhtelif malumatlar edinen bu casuslar Timurlu sarayına bu bilgileri taşıyarak devletlerinin kazanacakları zaferlerin de temelini oluşturmuşlardır.

Hiç kuşkusuz Timur'un, dört bir yana düzenlediği seferlerde yenilgi yüzü görmemesinde casusları aracılığıyla elde ettiği malûmatlar önemli yer tutmaktaydı. Timur'un casusları, henüz Timur bir bölgeye sefer düzenlemeden ordudan önce gönderilir ve bölgedeki fiyatlar, konaklama yerleri, insanların yaşamları, yöneticilerin durumları hakkında tafsilatlı bilgi toplarlardı.²³⁸ Casuslarından gelen bu bilgiler Timur'un zihninde saklı kalır ve zamanı gelip o bölgeyi fethettiği zaman oranın önde gelen yöneticilerinden birine, filanca kişi falan kişi ile olan meselesine ne yaptı, filan olayın akıbeti ne oldu tarzında sorular sorarak karşısındaki kişide sanki olay yaşandığı zaman oradaymış intibası bırakırdı.²³⁹

Timur'un kurduğu istihbarat teşkilatı dönemindeki emsalleri ile kıyaslandığında rakipsizdi. Zamanına göre gayet sıkı kurallara tabii bir haber alma teşkilatı mevcuttu. Her şehirde, her eyalette ve orduda bir havadis katipliği oluşturan Timur, topraklarına giren kervanların, elçilerin, yabancı insanların kısacası memlekete giriş yapan her şeyin kaydının tutulmasını istemiştir. Sadece girişler değil Timurlu ülkesinden çıkışlar da kayıt altına alınmıştır. Eğer ki kâtipler bilgileri değiştirerek yazarlarsa cezaları çok ağır olur, parmakları kesilirdi.²⁴⁰ Elçiler de Timurlu topraklarına girdikten sonra her an takip edilmiş; bu uygulama ile hem zararlı faaliyetlere girişmeleri hem de saldırıya uğramaları engellenmeye

²³⁸ İsmail Aka, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", *Belleten*, (2000) C:64, S:240. s.457.

²³⁹ Arabşah, a.g.e., s.433.

²⁴⁰ Kazım Paydaş "Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2019) C:28, S:46. s.37.

çalışılmıştır. İspanyol elçi Clavijo, Timur'un adamları vasıtası ile kendilerinden sürekli haberdar olduğundan bahseder. Timur kendisine gelen İspanyol elçilerini gün gün takip etmiş hatta bir habercisini gönderip Clavijo'nun ve yanındakilerin çok yavaş yol aldığını ve hızlanmaları gerektiğini söylemiştir.²⁴¹

Timur haber alma konusunda süratle fazlasıyla önem vermekteydi. Gerek adamlarının gerekse elçilerin süratle görevini icra etmesini isterdi. Clavijo bu durumdan şöyle bahsetmektedir:

“Buradaki adetlere göre, Timur'un memurlarından biri yolda bir prence, bir tacire veya herhangi bir adama rastlar da onun atına muhtaç olduğunu söylerse, o zata düşen de atı görevli memura vermektir. Hiçbir kimse bu şekilde davranmaktan imtina edemez. Çünkü tereddüt eder veya atını vermeyi reddederse kellesini kaybeder. Memur, bu şekilde alınan atla en yakın konağa gider ve orada atı değiştirir. Biz de bu şekilde atlarımızı değiştiriyorduk. Şayet yola çıkan memur, Timur'un oğluna bile rastlayacak olursa prensin maiyetindeki adamlar, atlarından inerek, Timur'un nezdine giden memurlara atlarını verir. Timur, yalnız Semerkant'a giden yol üzerinde değil, memleketin her tarafında bu teşkilatı kurmuştur.”²⁴²

İşte Clavijo'nun bile hayret ettiği bu sistem sayesinde Timur, muhtelif ülkelerde ne olup bittiğini kısa sürede öğreniyordu. Gerek haber alma teşkilatı gerekse elçilik müessesesi muazzam şekilde işliyordu. Kendi elçileri bir yana dursun, yabancı devletlerden gelen elçiler de bu sistemden yararlanıyor; atlarını değiştirerek çok hızlı bir şekilde başkente ulaşıyorlardı.

Havadisleri Timur'a ulaştırmakla yükümlü olanlar ise son derece süratliydi. Yolda bir atları yorulacak olursa ilk rastladıkları atı alma hakları mevcuttu. Timurlu ülkesinde kim olursa olsun, Timur'un casusu ile karşılaştığında ona ihtiyacı olan her şeyi vermekle yükümlü idi. Mükemmel bir haber alma teşkilatı kuran Timur, dört bir yandaki muhtelif ülkelerden en geç iki güne gelen haberler sayesinde stratejisini belirlemekteydi. Ayrıca Timur, elli fersahlık bir yolu üç günde alan birisine, aynı mesafeyi hiç durmadan gece gündüz giderek ve iki at çatlatarak alan birine tercih etmiştir.²⁴³ Örneğin Şiraz'da bulunan Timur'a, Toktamış'ın Maveräünnehir'i işgal ettiği haberi on yedi günde gelmişti.²⁴⁴ Bu

²⁴¹ Clavijo, a.g.e., s.132.

²⁴² Clavijo, a.g.e., s.133.

²⁴³ Lamb, a.g.e., s.204.

²⁴⁴ Paydaş (2009b), a.g.m., s.38.

haberi getirmek için günde ortalama yüz kırk kilometre yol alan Timur'un habercileri dönemi için gerçekten de çok süratliydi.

Timur'un yabancı ülkelerdeki casusları hususunda bu ülkelerdeki tarihçiler tarafından kaydedilen muhtelif bilgiler mevcuttur. Memlûk tarihçisi İbnü'l Fuat, 1388 yılında Şam'da Timur'un casuslarının yakalandığını yazmaktadır.²⁴⁵ Ordusuyla beraber 1401 yılında Şam önlerine gelen Timur'un, Suriye seferinden on üç yıl önce casusluk faaliyetlerine başlamış olduğu bilinmektedir.

Halep'i ele geçirdikten sonra Memluk sultanı Ferec'e elçi kılığında casuslar gönderen Timur, Memluk ülkesi ve sultanı hakkında bilgiler edinmeye çalışmıştır. Gönderilen bu elçiler Kahire'den geri döndüklerinde, Memluk sultanı Ferec'in mektubunu da yanlarında getirmişlerdi. Fakat asıl görevleri olan casusluk faaliyetinin bir sonucu olarak da Ferec'in Timur'a karşı büyük bir ordu hazırladığı istihbaratını da yanlarında getirmişlerdi. Timur da bu mâlumat neticesinde ordusundan her duruma karşı hazır olmasını istemiştir.²⁴⁶ Ancak zaman zaman Timur'un casusları görevlerinde muvaffak olamamışlardır. 1393 yılında Timur'un Halep ve Kahire'deki casusları ele geçirilmiştir.²⁴⁷ Halep'te yakalanan Timurlu casusu Devlet Hoca, gördüğü işkencelerden sonra Timur'un çok sayıda casusu Mısır'a gönderdiğini itiraf etmiştir.²⁴⁸

Kahire'deki önemli Timurlu casusu ise Atlamış'tı. Avnik hâkimi olan Atlamış, Kara Yusuf tarafından esir edilerek Memluk başkenti Kahire'ye gönderilmişti. İbni Arabşah'a göre esir olan Atlamış, soylu biri kılığında Kahire sokaklarında gezmekte ve Timur'un bir elçisi gibi davranarak Memlukler hakkında önemli malûmatları Semerkant'a göndermekteydi.²⁴⁹

Osmanlı topraklarındaki Tatarların Fazıl adındaki emirleri ve diğer beylerine de Anadolu'ya yönelmeden önce elçiler gönderen Timur, soylarının aynı olduğundan bahsetmiş, Tatarların Anadolu'da efendî olmaları gerektiğini, eğer Timurlu saflarına katılırlarsa Anadolu'da egemenliği kendilerine verileceğini söylemiştir.²⁵⁰ Ayrıca mektubunu “... Şu anda zahiren Osmanoğlu'yla fakat kalben bizimle birlikte olun. Ama

²⁴⁵ Andican, a.g.e., s.443.

²⁴⁶ Paydaş (2009b), a.g.m., s.42.

²⁴⁷ Cüneyt Kanat, “Orta Doğu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1382-1447) Memlûk-Timurlu Münasebetleri”, *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 5/230.

²⁴⁸ Çetin, a.g.e., s.75.

²⁴⁹ Arabşah, a.g.e., s.432.

²⁵⁰ Yüksel, a.g.t., s.86.

bizler karşı karşıya geldiğimizde onların safından çıkın ve bizim ordumuza katılın.” diyerek bitirmiştir.²⁵¹ Anadolu’daki müstahkem mevkiileri, alınan önlemleri ve pusu yerlerini Timur’un elçisi olan casuslar adeta ezberlemişler ve Timur’a en ince ayrıntısı ile anlatmış olmalıdırlar ki Anadolu seferi sırasında, kendisine tamamen yabancı bir coğrafyada Timur, hiç sıkıntı çekmeden ilerlemeye nail olmuştur.

Yıldırım’ın üzerine yürümeden önce Anadolu halkı üzerinde de bir takım stratejik faaliyetlere girişmiştir Timur. Bu faaliyetleri yürütmesi için hiç kuşkusuz temel nokta elçiler olmuş, elçilerini de şeyhler ve dervişler arasından seçmiştir. Timur’un Anadolu’ya gönderdiği bu elçiler derhal propaganda faaliyetlerine başlamışlar; Osmanlı yönetici kadrosunun yozlaşmış, Timur ve oğullarının ise yaşantılarının İslam merkezli olduğu söyleyip kamuoyu kazanmaya çalışmışlardır.²⁵² Öte yandan Timur’un Allah’ın desteğine sahip bir han olduğunu ve ordusunun görünmeyen mübarek varlıklar tarafından korunduğu şeklinde propagandalar da Osmanlı ordusunda etkili olmuş ve bazı Osmanlı askerlerinde böyle bir ordu ile savaşma konusunda isteksizlik oluşmuştur.²⁵³ Timur’un uzun tereddütler neticesinde Yıldırım üzerine yürümeye karar vermesinde casuslarının Anadolu’da yaptığı tüm bu çalışmalar kuvvetle etkili olmuştur.²⁵⁴ Yıldırım da istihbarat konusunda boş durmamış, elçileri aracılığıyla Timur’un tüm hareketlerini takip etmek istemiştir. Memlûk sarayına giden Osmanlı elçisi, Osmanlı başkentine döndüğünde Timur’un bölgeden ayrılıp Semerkant’a döndüğünü bildirmiştir.²⁵⁵

Timur döneminde istihbarat toplama işini üstlenenlerden birisi de Erzincan emiri Mutahharten idi. Mutahharten, 1386 yılından beri Timur’a bağlı kaldığını göstermiş, ona değerli hediyelerle donattığı elçilerini mütemadiyen göndermiştir. Anadolu’dan gelen bu elçiler Anadolu coğrafyasındaki havadisleri de Timur’a getirmişlerdir. Timur’un Anadolu’daki gözü kulağı olan Erzincan emiri, Timur’un Anadolu’ya sefer düzenlemesinden memnun olmuş ve Timurlu ordusunun Anadolu’da adeta kılavuzluğunu yapmıştır.²⁵⁶ Sadece Erzincan emiri değil diğer Anadolu beyleri de Timur’a Anadolu hakkında mühim mâlumatlar getirmişlerdir. Timur, Anadolu’da özellikle Kadı Burhaneddin’in gücünü duyunca hayretini gizleyememiştir.²⁵⁷

²⁵¹ Arabşah, a.g.e.,303-304.

²⁵² Andican, a.g.e., s.278.

²⁵³ Andican, a.g.e., s.321.

²⁵⁴ Yusuf Ziya Öner, “Timur’un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”, *Bellekten*, (1945) C:9, S:36. s.454.

²⁵⁵ Çetin, a.g.e., s.75.

²⁵⁶ Yücel, a.g.e., s.68.

²⁵⁷ Çetin, a.g.e., s.75.

Askeri hayatında casusları vasıtasıyla hücum edeceği memleketlerin maneviyatını bozan, düşmanların adamlarını kandırarak kendi tarafına çekmek gibi stratejik hamleleri başarıyla uygulayan Timur, Bâyezid'in yapmak istediklerinden de kuşkusuz haberdardı.²⁵⁸ Bâyezid, Tokat'taki derbentleri kapatarak Timur'un yürüyüş yolunu kesmeye çalışmış, fakat Timur'un casusları bu durumu derhal Timur'a iletmiştir. Timur da bu istihbarat üzerine Kayseri yolu üzerinden Ankara'ya yürümüştür.²⁵⁹ İstihbarat ile gelen tüm malumatlar gayet yerinde kullanılmış ve Timur 1402 yılında Bâyezid'i yenilgiye uğratmıştır.²⁶⁰

Timur'un düşmanları hakkında bu kadar tafsilatlı bilgi sahibi olmasında 'Karavul' adlı öncülerin payı büyüktür. Timur'un ordusu bir yere sefer yaparken önden karavul çıkarılır ve düşmanın faaliyetlerinden haber alma amacıyla öncülük yapmaları istenirdi. Kaçan düşmanı ise 'Nikavul' takip ederdi.²⁶¹ Timur, kaçan Toktamış'ı Altın Orda coğrafyasında takip ederken nikavulların ilettikleri haberlere istinaden rotasını belirlemiştir.

Propaganda amaçlı çalışan Timur'un casusları, en hummalı çalışmalarından birini de Tebriz'de gerçekleştirmişlerdir. Ahmet Celayir'in baskısından bunalan Tebriz ahali arasında Timur'un casusları çok rahat bir şekilde propaganda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Sultan Ahmet aleyhinde propaganda yapan casuslar, Tebriz'in önde gelenlerini de etkilemeyi başarmışlardır.²⁶² Timur da Tebriz'deki umumi durumun Sultan Ahmet düşmanlığı şeklinde olduğu malumatını alır almaz rotasını Tebriz'e çevirmiştir. Celayirli Ahmet, Timur'un Azerbaycan üzerine yöneldiğini haber aldıktan sonra Tebriz'den ayrılıp Bağdat'a dönmüştür. Timur da şehri kolaylıkla ele geçirmiştir.²⁶³

Bağdat'a dönen Ahmet Celayir boş durmamış, her tarafa gözetleme postaları yerleştirmiştir. Lâkin Timur'un casusları da Sultan Ahmet'in tüm hazırlıklarını derhal Timur'a bildirmişlerdir. Timur Bağdat'a üzerine hareket ettiğinde ise Celayirli'nin adamları güvercinler aracılığıyla sultanlarını Timur'un yaklaşmakta olduğu hususunda uyarılmışlardır. Timur güvercinler aracılığıyla Sultan Ahmet'in istihbarat sağladığını fark etmiş ve derhal karşı bir hamle yapmıştır. Casuslardan güvercinler aracılığıyla ikinci bir haber göndermelerini isteyen Timur, ikinci haberde casuslar yanıldıklarını, gördükleri atlıların Timur ordusu değil Timur'un ordusunun önünden kaçan Türkmenlerin olduğunu

²⁵⁸ Özer, a.g.m., s.455.

²⁵⁹ Paydaş (2009b), a.g.m., s.49.

²⁶⁰ Özcan, "Türk Devletlerinde Casusluk", 7/167.

²⁶¹ Aka (2014), a.g.e., s.163.

²⁶² Paydaş (2009b), a.g.m., s.42.

²⁶³ Aka (2014), a.g.e., s.18.

söylemelerini istemiştir.²⁶⁴ Sultan Ahmet, tüm bu olanların bir düzmededen ibaret olduğunu anlamış ve derhal Bağdat'ı terk etmiştir.²⁶⁵

Bağdat'ı terk eden Sultan Ahmet, yerine Emir Ferec'i bırakmış, Ferec de hiç zaman kaybetmeden Timur'un yanına elçi kılığında casuslarını göndermiştir. Elçiler geri döndüklerinde Timur'un Bağdat'ı alma niyetinde olduğunu Emir Ferec'e iletmışler lâkin Bağdat'ın hâkimi bu habere inanmamıştı. Üstelik adamlarını Timur casusluğu ile suçlayarak hapse attırdı. Timur ise Bağdat kuşatmasına başlamıştı. Havanın çok sıcak olması Timur'u ve askerlerini çok zorlamış, ancak Bağdat halkının sıcak dolayısıyla evlerine çekilmesi Timur için bir fırsatı ortaya çıkarmış ve karşı saldırıya geçmiştir. Timur ordusunun Bağdat halkını gafil avlamasını tesadüfle açıklamak olanaksızdır. Bağdat halkının rehavette olduğu bir zamanda Timur'un saldırıya geçmesine bakarak, Bağdat'ın içinde de Timurlu casusların olduğunu söylemek kâbildir.²⁶⁶

Bir başka haber alma yöntemi de düşmandan kaçıp Timur'a sığınan kişiden malumat almaktı. Altınordu şehzadelerinden Toktamış, Ak-Orda hükümdarı Urus Han'ın kendisini tehdit etmesi üzerine kaçıp Timur'un yanına gelmiştir. Bu olayın akabinde Timur ile Urus Han'ın arası açılmıştır.²⁶⁷ Kısa bir süre sonra da Urus Han'ın idaresinden kaçan İdigü, Buhara'ya gelmiş ve Urus Han'ın asker toplayıp Toktamış'ı elde etmek üzere geldiğini haber vermiştir. Daha sonra Urus Han'ın Köpek Mangkut ve Tülücan adlı elçileri gelerek Toktamış'ı istemiş, Timur'dan menfi bir cevap almışlardır.²⁶⁸ Bu sırada Timur da Muhammet Sultanşah ile Muhammet adlı adamlarını sözde elçi özde casus olarak Altın Orda topraklarına göndermiştir.²⁶⁹

Ancak yıllar sonra düşmanlarına karşı kendisini koruduğu Toktamış ile arası bozulan Timur, Altın Ordu'ya karşı bir sefer başlatmıştır. 1391 yılında Toktamış'ın üzerine yürüyen Timur, hiçbir ize rastlayamamış, bunun üzerine istihbarat konusunda kıdemli olan Şeyh Davud Türkmen'i çağırarak casuslarından oluşan bir heyet ile düşmandan haber almak için derhal yola çıkmasını istemiştir. Şeyh Davud derhal yola çıkmış iki gün iki gece yol aldıktan sonra bir kişiyi yakalamış ve Timur'un huzuruna getirmiştir. Davud tarafından getirilen kişi, Toktamış'ın ordusu hakkında bir malûmata sahip olmadığını lâkin birkaç gün önce nerden

²⁶⁴ Lamb, a.g.e., s.225.

²⁶⁵ Aka (2014), a.g.e., s.26.

²⁶⁶ Paydaş (2009b), a.g.m., s.43-44.

²⁶⁷ Aka (2014), a.g.e., s.13.

²⁶⁸ Şami, a.g.e., s.90.

²⁶⁹ Paydaş (2009b), a.g.m., s.44.

geldiklerini ve kim olduklarını bilmedikleri on süvarinin casusluk için gelmiş olduklarını söylemiştir. Daha sonra adamın bahsettiği on kişi yakalanmış ve Toktamış'ın casusları olduğu anlaşılmıştır. Bu on adamdan bazıları öldürülmüş kalanlar da Toktamış'a karşı Timur'un ordusuna rehberlik yapmak için görevlendirilmiştir.²⁷⁰ Fakat Timur, düşman hakkındaki malumatını arttırmak için Sevincik Bahadır ve Ergunşah Bahadır adlı casuslarını da Altın Orda topraklarının iç kısımlarına doğru göndermiştir. Fakat bu iki casus tafsilatlı bilgi toplamaya muvaffak olamamış, bu durum üzerine Timur casusluk konusunda tecrübeli adamlarından Mübeşşir'i bu işe tayin etmiştir. Mübeşşir, meşakkatli bir maslahattan sonra düşman askerlerinden kırk tanesini yakalayıp Timur'a getirmiştir. Sefer boyunca defalarca Toktamış'ın casusları ele geçirilmiş ve Toktamış'ın hareketleri hakkında mütemadiyen bilgi alınmıştır. Nihayet 1391 yılında Kunduzca'da vuku bulan savaştan Timur muvaffak olarak ayrılmıştır.²⁷¹ Şunu demek kabildir ki Toktamış'ın kendi topraklarında Timur'a mağlup olmasında Timur'un kapsamlı istihbarat çalışmaları etkili olmuştur.

Sadece düşman ülkesinde değil kendi toprakları üzerinde de haber alma faaliyetlerine Timur daima önem göstermiştir. Uzun süren sefer dönüşlerinde, yokluğunda ülkesinde neler olup bittiğini araştırıp, üst düzey devlet görevlileri bile suç işleyenler arasına girse onları da cezalandırmıştır.

Bir tacir görevlendirerek Çin'in başkentine yollayan Timur, tacirin burada kalarak kendisine altı ay boyunca istihbarat sağlamasını istemiştir. Tacir görünümlü casus geri döndüğünde önemli malumatları da yanında getirmiştir. Çin imparatorunun sefere çıktığı zaman ülkesine korumak adına geride çok fazla adam bıraktığını, ayrıca hakanın putperest olarak doğduğunu, daha sonra Hristiyan olduğunu casusu sayesinde öğrenen Timur, henüz Çin seferine çıkmadan tüm bu mühim malumatlara sahip olmuştur.²⁷²

Timur, gelişmiş istihbarat teşkilatı sayesinde Kadı Burhaneddin hakkında tafsilatlı malumata yıllardır sahipti. Timur, Rum ülkelerinden olan birinden Kadı Burhaneddin'in gücü ve düşmanları hakkında da bilgi almış, O'nun bu kadar çok düşmanla baş etmesini duyunca da hayretini gizleyememişti.²⁷³ Timur'a Kadı hakkında bilgi veren kişi Yıldırım'dan kaçan Anadolu beylerinden olması da bir ihtimaldir.

²⁷⁰ Paydaş (2009b), a.g.m., s.46.

²⁷¹ Aka (2014), a.g.e., s.24.

²⁷² Ensar Macit, "*Timurlu Devleti'nin Askeri Teşkilâtı*" (Erzurum: Basılmamış Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s.114.

²⁷³ Çetin, a.g.e., s.75.

Timur'un istihbarat ağı o kadar genişti ki kimsenin şüphelenmeyeceği kişilerin bile kendisine karşı suikast planı yaptıklarını açığa çıkarabilmiştir. Bazı beyler ile Tirmizli seyyidlerden Hüdâvendzâde Ebû'l-Meali ve Şeyh Ebû'l-Leys-i Semerkandî'nin Timur'a karşı planladıkları bu suikast planını haber alan Timur, beylerden bir kısmını öldürüp, bir kısmını da cezalandırmıştır. Hüdâvandzâde'nin de peygamber soyundan olduğunu söyleyerek, ülkesinden uzaklaştırmakla yetinmiştir.²⁷⁴

²⁷⁴ Yüksel, a.g.e., s.83.

II. BÖLÜM

2. TİMUR'UN HALEFLERİ DÖNEMİNDE ELÇİLİK VE İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

2.1. Şahruh Döneminde Elçilik Faaliyetleri

Timur, 1405 yılında vefat ettikten sonra Timurlu Devleti'nde mirzalar arası hâkimiyet mücadeleleri başlamıştır. Nihayet Şahruh 1409 yılında Semerkand'ı ele geçirerek ülkenin tek hâkimi olma yolunda muvaffak olmuş, Mâverâünnehr'i oğlu Uluğ Bey'e teslim bırakarak kendisine başkent edindiği Herat'a dönmüştür. Timurlulara gelen elçiler artık Semerkand'ın değil Herat'ın sokaklarında boy göstereceklerdir.

Şahruh'a daha hükümdarlığının ilk zamanlarından itibaren muhtelif coğrafyalardan elçiler gelmiştir. Bir bayram günü Rûm, Şam, Hürmüz ve Şirvan padişahlarının elçileri Şahruh'un huzuruna kabul edilmek için sarayda hazır beklemişlerdir.²⁷⁵ Gelen elçi ve beyler O'nun hâkimiyetini tebrik etmişlerdir. Bu elçilerden birisi 1409 yılında Deşt-i Kıpçak hâkimi Polat Han tarafından gönderilmiştir.²⁷⁶ Gelen elçiler Şahruh'a zamanın saraylarında çok değerli olan Sungur ve diğer av kuşlarını sunmuşlardır. Şahruh da tıpkı babası gibi kendisine verilen hediyeleri karşılıksız bırakmamış, elçilere kemer ve külah, efendilerine de çeşitli armağanlar göndermiştir.²⁷⁷

1412 yılında ise Özbek ve Deşt-i Kıpçak ülkesinden Emir İdiku'nun elçisi gelmiştir.²⁷⁸ Timur döneminde Toktamış ile olan münasebetlerin düzeltilmesi amacıyla Şahruh, elçiler memleketlerine dönerken kendi adamlarından Emîr Hasanka'yı yanlarında göndermiş ve Polat Han'dan Cengiz soylu bir kız istemiştir.²⁷⁹

Bazı zamanlarda Şahruh'a gelen hediyelerin eşi benzerine rastlamak mümkün değildir. Örneğin 1412 yılında Şirvan hâkimi Hızır Han elçilerini Şahruh'a göndermiş ve elçiler kendisinin adı ile süslenmiş sikkeleri hediye olarak takdim etmişlerdir. Hızır Han'ın isteği de en az hediyeleri kadar ilginçti. Kendi memleketinde Şahruh'un isminin zikredilmesini istiyordu. Amacı hutbenin Şahruh adına okunmasıydı. Şahruh bu isteği kabul

²⁷⁵ Devletşah, *Tezkiretü's Şuarâ* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011), Çeviren: Necati Lugal, s.873.

²⁷⁶ Şahin, a.g.m., s.21.

²⁷⁷ İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), s.106.

²⁷⁸ Şahin, a.g.m., s.21.

²⁷⁹ Aka (1994), a.g.e., s.106.

ettiğini elçiler aracılığıyla bildirdi.²⁸⁰ 1433 yılının başlarında ise Karakoyunlu İskender'in tehditlerine karşılık Şirvan emiri Halilullah, adamlarından Halik Berdi'yi Şahruh Mirza'ya elçi olarak gönderdi ve yardım istedi. Hatta bir elçi ile yetinmeyen Şirvan hâkimi, hanımını da elçilik vazifesi ile Şahruh'un yanına göndermiştir.²⁸¹

Şahruh, Karakoyunluları da itaat altına alması gerektiğini biliyor lâkin bunun kılıç ile değil diplomasi yolundan olması gerektiğine inanıyordu. Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf da böyle düşünmüş olacaktı ki 1415 yılı baharında güzel konuşması ile tanınan adamlarından Merdanşah'ı elçilik vazifesi ile Herat'a gönderdi. Sultaniye'nin kendisine verilmesini, eğer bu isteği kabul görürse Şahruh'un hâkimiyetini kabul edeceğini söylüyordu. Şahruh ise Türkmen beyinin oğullarından birisini Herat sarayına göndermesi durumunda Sultaniye'ye kadar olan yerleri kendisine bırakacağını teyit etmiştir. Tüm bu ılıman hava Kara Yusuf'un aniden Sultaniye'ye yürümesi ile bozulmuştur.²⁸²

2.1.1. Timurlu Devleti ile Osmanlı Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler

1402 yılında Timur'a yenilen Osmanlılar da Çelebi Mehmet zamanında toparlanmışlardır. Çelebi Mehmet, uzun mücadeleler sonucunda kardeşlerini bertaraf etmiş ve Osmanlı Devleti'nin adeta ikinci kurucusu olmuştu. Fakat Şahruh bu durumdan memnun değildi. Çünkü babasının batı topraklarında kurduğu düzeni yeniden tesis etmek istiyordu. Bu amaçla 1416 yılında emirlerinden Burunduk Bahadır'ı elçilik görevi ile Sultan Mehmet'e gönderdi.²⁸³ Yazdığı mektubunda Mehmet'in kardeşlerini ortadan kaldırma faaliyetlerini kınamaktaydı. Çelebi Mehmet ise cevabında Şahruh'a hak vermiş, ama hâkimiyetin de ortaklık kabul etmeyeceğinden bahsetmiştir. Mehmet, gönderdiği mektuplarında sürekli itaatini tekrarlamış ve Anadolu'nun bir daha Timur tehlikesi yaşamamasını diplomasi yoluyla engellemeye çalışmıştır.²⁸⁴ Babasının düştüğü hataya düşmeyen Çelebi Mehmet, diplomasi dilini ustalıkla kullanarak Şahruh'u kendi devletinden uzak tutmak için çaba sarf etmiştir.

Osmanoğullarının diğer Anadolu beyliklerine karşı tutumları da Şahruh'un hoşuna gitmiyordu. Kara Yülük'ün Şahruh'a gönderdiği fakat Karakoyunlular tarafından ele geçirilip Çelebi Mehmet'e gönderilen mektupta Akkoyunlu beyi açıkça Şahruh'u

²⁸⁰ Şahin, a.g.m., s.23.

²⁸¹ Kazım Paydaş, "Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2006) C:25, S:40. s.125.

²⁸² Aka (2014), a.g.e., s.83.

²⁸³ Aka (1994), a.g.e., s.144.

²⁸⁴ Şahin, a.g.m., s.24.

Anadolu'ya davet ediyor ve tüm Anadolu beyliklerinin, Bizans'ın, Trabzon Rum imparatorlarının da kendisini beklediğini söylüyordu. Tüm bu olanlara rağmen Çelebi Mehmed daima Şahruh'a bağlılığını bildirmiştir. Bu bağlılık II. Murat döneminde de tezahür etmiştir.²⁸⁵ Şahruh, elçisi aracılığıyla II. Murat'a hâkimiyet sembolleri göndermiş ve gönderilen hil'atı giymesini talep etmiştir. Osmanlı sultanı da Şahruh'un gönderdiği elçiye ilgi göstermiş ve gönderilen hil'atı giymiştir.²⁸⁶ II. Murat'ın hil'atı kabul edip giymesinde o dönemde geçirilen zor süreç de etkili olmuştur. Karakoyunlu İskender'i kovalayan Timurlu askerleri ile İskender, Osmanlı topraklarına girmiş; özellikle İskender'in topraklarına girmesinden büyük rahatsızlık duyan II. Murat kararsızlık yaşamıştır. Bu sırada Tebriz'de bulunan Şahruh'tan kemer, kılıç, külah, kılıç gibi hâkimiyet sembolleri ile hil'atı getiren bir elçi gelince durumun hassasiyetini fark edip kabul etmek zorunda kalmıştır.

II. Murat ise kırk seçkin kapıkulunu elçisi ile birlikte Şahruh'a göndermiştir. Venedik kumaşı, değerli halılar, işini iyi bilen sanatkârlar tarafından üretilen örtülerle donatılmış atlar da elçilik heyetinin Şahruh'a ulaştırmak üzere taşıdığı hediyelerdi. Osmanoğlu'nun elçileri Herat'a ulaştıklarında Şahruh çok memnun olmuştur.

Sultan Murat'ın gönderdiği kırk yeniçerinin de elinde hediye vardı. Hediyeleri sunmak için Şahruh'un huzuruna girdiklerinde Timurlu görevliler, elçilerin rahat etmesi kırk altın işlemeli sandalye getirmişlerdir. Dostane ilişkiler kurmak amacıyla elçilere hürmet gösteren Şahruh, Sultan Murat'ın elçilerinin gelişinden o kadar mutlu olmuş olacak ki elçilerin getirdiği atların da bizzat huzuruna getirilmesini talep etti. Böyle yaparak Osmanlı elçilik heyetine verdiği değeri de göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Şahruh, elçiler şerefine şehirde şenlik düzenlenmesini ve elçilerin Herat'ta kaldıkları süre boyunca gönüllerinin hoş tutulmasını istemiştir.²⁸⁷

Şahruh döneminde Timurlu-Osmanlı sarayları arasındaki elçilik faaliyetleri sadece siyâsi bir düzlemde devam etmemiştir. İslâm dünyasının müzik alanında en büyük isimlerinden biri olan Abdülkadir Meragi, bizzat Osmanlı sultanı II. Murat için yazdığı 'Makasidü'l-elhan' adlı kitabını 1423 yılında tamamlamış ve musiki ile ilgili olan bu eser Şahruh'un elçileri tarafından Edirne'ye ulaştırılmıştır.²⁸⁸

²⁸⁵ Aka (1994), a.g.e., s.144.

²⁸⁶ Andican, a.g.e., s.556.

²⁸⁷ Zeki Velidi Togan, "Büyük Türk Hükümdarı Şahruh", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (1949) C:3, S:2-3. s.536.

²⁸⁸ Recep Uslu, "Meragi'nin Makasidü'l-Elhan Versiyonları Yahut Yeniden Adlandırma Yapılabilir mi? Timurlu Şahruh ve Osmanlı Murad Arasında Meragi", *Yegâh Mûsikî Dergisi*, (2019)C:2, S:1. s.10.

Osmanlı'nın Timurlulara tabii olduğu bu dönemde Avrupalı Hristiyan devletler de tek başlarına Osmanlı Devleti'ni mağlup etmenin mümkün olmadığını anlamışlardı. Macar kralı Sigismund Osmanlılara karşı bir ittifak grubu oluşturmak amacıyla Akkoyunlu ve Timurlu devletleri ile görüşme gerçekleştirmek için elçi Miklos Szerecsen'i görevlendirdi. Miklos, Niğbolu savaşında Türklere esir düşmüş ve ülkesine ancak on iki yıl sonra dönebilmiş eski bir askerdi. Sigismund'un elçisi Timurlu-Karakoyunlu savaşından kısa bir süre sonra Akkoyunlu başkenti Diyarbakır'da idi. Akkoyunlu sultanından Karakoyunlu sultanı Cihanşah'ın mağlup olduğunu öğrenen elçi Akkoyunlu Osman beyin mektubunu alarak ülkesine döndü.²⁸⁹ Elçinin Akkoyunlu ülkesinden sonra neden Timurlu ülkesine gitmediği kaynaklarda yazmasa da elçinin kafasındaki düşüncüyü anlamak zor değildir. Sigismund'un elçisi, Karakoyunluları mağlup eden Şahruh'un Osmanlı üzerine yürümeye gerek duymayacağını idrak etmiş olmalıdır.

Kara Yülük Osman ilk mektubunun Şahruh'a ulaşmaması üzerine yeni bir elçilik heyeti oluşturmuş ve bir mektup daha yazdırmıştır. Bu elçilik heyeti aslında Akkoyunluların, Karakoyunlulara karşı Timurlulardan dolaylı da olsa bir yardım istediğinin kanıtıdır. İlk mektubun aksine bir sene sonra yeniden gönderilen bu mektup bu sefer Herat'a ulaşmış, Şahruh iki yüz bin kişilik ordusu ile 1420 yılında Karakoyunlular üzerine sefere çıkmıştır.²⁹⁰ Ancak Kara Yusuf'un aniden ölmesi üzerine Şahruh'u büyük bir savaş yükünden kurtulmuş ve Timurlu sultanı Karabağ'da kışlamıştı. İşte tam bu sırada daha önceden Timur'un egemenliği altına girmiş birçok yerel emir Şahruh'un huzuruna muhtelif armağanlar ile çıkmış ve bağlılıklarını yenilemişlerdir. Huzura çıkanlar arasında uzak ülkelerin elçileri de vardı.²⁹¹

Akkoyunlu sultanı Osman Bey, Kara Yusuf oğullarının tamamen ortadan kaldırılmadıkça düzenin sağlanamayacağını elçileri aracılığıyla telkin etmesinin akabinde Kara Koyunlu şehzadelerinden elçiler de Şahruh'a gelmiştir. Babası Timur'un uygulamasından farklı olarak düşman gördüğü ülkelerin elçilerini kabul etmeyen Şahruh, barış görüşmeleri yapmak amacıyla gelen Karakoyunlu elçilerini huzuruna kabul etmeyerek

²⁸⁹ Andican, a.g.e., s.574.

²⁹⁰ Şahin, a.g.m., s.25.

²⁹¹ Beatrice Forbes Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013), Çeviren: Dilek Şendil, s.43.

geri çevirmiştir.²⁹² Babası Timur ise, her nereden gelirse gelsin muhtelif ülkelerin elçilerini daima huzuruna kabul etmiş, onlara hürmet göstermiştir.

Bedehşan şahlarının, Herat sarayına karşı itaatsiz tutumları ve ekonomik yükümlülüklerini yerine getirmemeleri üzerine Şahruh, Muhammed Alp Kara'yı elçilik vazifesi ile Bedehşan'a göndermiştir. Kaynaklarda Bedehşan'a giden ilk elçilik heyetinin tarihi olarak 1418 yılı verilmektedir.²⁹³ Fakat olayın diplomasi yoluyla çözülemeyeceği kanısına varmış olan Şahruh, Mirza Suyurtgamiş kumandasında önemli beylerini bölgeye yollamıştır. İşin ciddiyetini anlayan Şah Bahaeddin'in oğlu, şeyhülislamı elçi olarak yollamış ve vereceği vergi miktarını arttıracaklarını belirtmiş ve olayı tatlıya bağlamıştır.²⁹⁴

Timur, Mazenderan bölgesini fethettikten sonra Amul'u, Gıyaseddin adlı kardeşi ile birlikte hanedanın kurucusunun torununa, Seyyid Ali'ye tevdi etti. Timur'un ölümünden sonra bu bölgede karışıklıklar baş gösterdi. Hâkim olduğu toprakları kaybeden Seyyid Ali, Seyyid Nasıreddin'i Şahruh'a elçi olarak gönderdi. Şahruh ise Ali'nin yardım talebine müspet cevap verdi. Makamını Şahruh'un yardımı ile tekrar elde Ali tarafından Nasıreddin 1410 yılında tekrar Şahruh'a elçi olarak gönderilmiştir. Ancak bu sefer Şahruh elçiyi iyi bir şekilde karşılamamış, ödenmesi gereken vergiyi elçinin getirmemesine hiddetlenmiştir. Bir ordu toplayarak Mazenderan üzerine harekete geçen Şahruh, elçi Nasıreddin'i ayaklarından üzenliğe bağlayarak yanına almıştır. Şahruh'un bu tutumunun nedeni olarak yegâne vergi meselesini görmek yanlış olacaktır. Ali'ye vergi meselesi dolayısıyla gönderdiği elçisi hoş olmayan bir muamele görmüş ve Herat'a dönmeden önce sakalı tıraş edilmişti.²⁹⁵ Tıpkı babası Timur gibi Şahruh da bu hareketi bir savaş sebebi saymıştır.

Timur döneminde olduğu gibi oğlu Şahruh da mirzaların elçi ağırlayabilmesine imkân tanımıştır. Uluğ Bey 1424 yılı kışında, henüz hükümdar olmamışken Moğol Devleti hükümdarı Barak'tan kendisine muhtelif hediyeler gelmiştir. Uluğ Bey mirzalık döneminde kendisini en çok uğraştıran unsur olan Moğollar üzerine düzenlediği sefer sırasında Kuş Bulak'a gelmiş ve burada eskiden beri Timurlulara dost tavırlar sergileyen Hudaydad'ın elçisi Şeyh Derviş Kükeltaş da Şahruh'un huzuruna çıkmıştır. Uluğ Bey elçiyi iyi karşılamış,

²⁹² Erol Keleş, "Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2017) C:2. s.229.

²⁹³ Şahin, a.g.m, s.26.

²⁹⁴ Aka (1994), a.g.e., s.114

²⁹⁵ Manz (2013), a.g.e., s.169.

Kuş Bulak'tan hareketle Arpa Yazı'ya gelince de Melik Kavçin'i Hodaybad'a göndermiştir.²⁹⁶

2.1.2. Timurlu Devleti ile Ming Hanedanı (Çin) Arasında Gidip Gelen Elçiler

Timurlular ilk zamanlar Çin'de bulunan Ming sülalesi ile büyük hacimli bir ticaret yapmıyordu. Timur, ne kadar bu ticareti geliştirmek için uğraştıysa da kendisi hayatta iken bu durum gerçeğe dönüşmemişti. Çünkü Çin, Timurlular ile ticaret yapmaya meyilli değildi.²⁹⁷

Şahruh, babası Timur'un döneminden farklı olarak Çin ile ilişkilerde daha ılıman bir tavır takınmıştır. Ming hanedanı ile iyi münasebetler kurmaya çalışan Şahruh, Çin'i İslâm'a davet edici davranışlarda bile bulunmuştur. Bazı mektuplar da ne kadar yakışsız ifadeler olsa da Şahruh hiçbir zaman intikam düşüncesi ile hareket etmemiştir.²⁹⁸

Şahruh, Timur'un emri ile alıkonulan ve Halil Sultan tarafından 1407 yılında ülkelerine dönüş izni alan Çin elçilik heyeti başkanı An-Chi-Tao'yu Herat'ta ağırlamıştır. Tao, Timur'un ölümü dolayısıyla oğluna başsağlığı dileklerini iletmiştir. Hitay elçisi olarak bu ziyarete çok yüklü miktarda hediyeler ile gelen Çin elçilerine Timur zamanından farklı olarak muhtelif hediyeler ihsan edilerek, ülkelerine dönmelerine izin verilmiştir. Şahruh döneminde Çin elçileri adına düğünlerin, ziyafetlerin düzenlendiğini görmekteyiz. 1412 yılında Çin'den gelen heyet Herat'ta halk tarafından evleri ipekli kumaşlar ve halılarla süslenecek karşılanmıştır. Şahruh ise emirlerin elçiler şerefine düğünler yapmasını emretmiştir.²⁹⁹

Elçilerin getirdiği mektupta ise Çin imparatoru Şahruh'un faziletlerinden bahsedilmiş ve Timur dönemindeki ilişkileri devam ettirebilmek amacıyla birçok değerli hediye gönderdiği söylenmiştir. Ayrıca ticaret yollarının da daima açık olmasını, iki devlet arasındaki ticari ilişkilerin bozulmamasını da Çin imparatoru temenni etmiştir. 1412 yılında Çin'den gelen elçilik heyetinin ilginç bir amacı vardı: Çin imparatoru Şahruh'un iktidarından önce kısa bir süre Semerkant'ta idareye ele geçiren Halil Sultan ile arasını düzeltmesini istemekteydi: *“Halil Sultan senin biraderin, öz borcunu yerine getirmek için senin onu iyi terbiye etmen*

²⁹⁶ Şahin, a.g.m., s.26.

²⁹⁷ Şahin, a.g.m., s.14.

²⁹⁸ Çandarlıoğlu (1995), a.g.e., s.19.

²⁹⁹ Şahin, a.g.m., s.15.

gerek. Sen bizim sadakat ve isteğimize mesai arkadaşı olmalısın."³⁰⁰ Bu durum gayet ilginçtir. Çünkü Çin'in tarihine bakıldığında daima Türk devletlerindeki hanedan mücadelelerini desteklediğini görmekteyiz. Burada ise iktidar mücadelesinin sona ermesi arzulanmakta idi. Hiç kuşkusuz Çin, böyle bir tutum sergilerken ticaretin kesintiye uğramamasını istemekteydi.

1413 yılında Çin imparatoru en önemli elçilerini Timurlulara yollama kararı almış ve 12 Ekim 1413'te Ch'en Ch'eng'a Orta Asya'nın şehir ve başkentlerine bir gezi yapması için emir vermiştir. Ch'en Ch'eng de bu yolculuğu sırasında gördüklerini rapor halinde Ming hükümdarına sunmuştur. Tıpkı Clavijo'nun notları gibi gün gün neler gördüklerini kayıt altına alan Ch'eng, sadece Timur Devleti hakkında değil seyahati süresince gördüğü on yedi şehir hakkında da bilgiler vermektedir.³⁰¹

Elçi Ch'en Herat'ta muhtemelen birkaç ay kalmakla birlikte burada ağırlanışından tafsilatlı bir şekilde bahsetmemektedir. Herat'taki sosyal ve ekonomik yapıdan, dini atmosferden, yemeklerden bile bahseden Ch'en, Clavijo'nun aksine kendisine gösterilen muameleden pek bahsetmez. Herat'ta bulunan tuğladan yapılmış geniş avlulu medreseler ve bakır kaplarda pişen yemekler elçinin ziyadesiyle ilgisini çekmiştir.³⁰²

Timur döneminde elçilerin karşılanması ile Şahruh döneminin farkını anlamak için Clavijo ve Ch'en'in izlenimleri önemlidir. Örneğin Timur döneminde elçilerin şerefine içkili ziyafetler verilmiş lakin babasına nazaran İslâm dini akidelerine daha bağlı olduğunu bildiğimiz Şahruh döneminde böyle ziyafetler düzenlenmemiştir. Hatta Ch'en'in raporundan öğrendiğimize göre Şahruh döneminde uygulanan içki yasağı çok sertti ve bu yasağa uymayanlar deri kırbaç ile cezalandırılıyordu.³⁰³ Ch'en Herat'tan ayrıldıktan sonra 1415 tarihinde Ming başkentine dönmüştür.³⁰⁴

1416 yılında Şahruh elçileri aracılığıyla Çin imparatoruna iyi dilekler bildiren bir mektup göndermiş, imparator Day Ming ise 1417 yılında karşılık olarak elçilerini Herat'a göndermiştir. Üç yüz atlının refakatinde gelen elçiler beraberlerinde nakışlı kumaşlar, Çin vazoları, Çin kâğıdı ve sungur gibi değerli hediyeler de getirmişlerdir.³⁰⁵ Belki de bu hediyelerin için de en ilgi çekenini daha önce Herat'tan gönderilen Seyyid Ahmet Tarhan'ın

³⁰⁰ Şahin, a.g.m., s.16.

³⁰¹ Çandarlıoğlu (1995), a.g.e., s.20.

³⁰² Şahin, a.g.m., s.17.

³⁰³ Çandarlıoğlu (1995), a.g.e., s.49.

³⁰⁴ Aka (1994), a.g.e., s.173.

³⁰⁵ Şahin, a.g.m., s.17.

yanında götürdüğü cins atlardan birinin nakkaşlar tarafından çizilmiş olan resmiydi.³⁰⁶ Gelen hediye sandıkları hangi mirzaya gelmişse sandığın üzerine o mirzanın adı özenle yazılmıştı. Çin elçileri yıllar önceki soğukluğu ortadan kaldırmak, ticaretin gelişmesini sağlamak için gayret ediyorlardı.

Şahruh ise ticaretin gelişmesini en az Çinliler kadar arzulamaktaydı. Bu sebeple Çin elçilerinin yanında Erdeşir Tavacı'yı da kendi elçisi olarak gönderdi. Çağatayca bir kelime olan tavacılık başlangıçta develerle meşgul olan kişileri ifade etmekteydi. Sonradan bu kelime elçi ve haberci anlamında kullanılmıştır.³⁰⁷ Erdeşir Tavacı örneğinden yola çıkarsak bu kelimenin elçilikle bağdaştırılmasının Şahruh dönemine denk geldiğini söylemek mümkündür.

1419 yılında Erdeşir Tavacı yanında Çin elçileri birlikte geri dönmüştür. Elçiler hediye olarak yine sungur ve Kemha takdim etmişler ve Çin imparatorunun mektubunu da Şahruh'a teslim etmişlerdir.³⁰⁸ İmparator, Şahruh'tan elçilerin ve tüccarların daima gelip gitmesini istemiştir.

Yukarıda bahsi geçen Çin elçileri Çin'e dönmeden önce Semerkant'a uğramışlardır. Yanlarında Şahruh'un Çin'e gönderdiği elçiler de olmasına rağmen Mirza Uluğ Bey ve Mirza Baysungur da güvendikleri ikişer adamını elçilik göreviyle Çin'e göndermişlerdir. Şahruh döneminde Çin'e gönderilen bu elçilik heyetinin içinde Gıyaseddin Nakkaş önem arz etmektedir. Çünkü seyahat süresince görüp duydukları hakkında bir günlük tutmuştur. Gıyaseddin Nakkaş'ın geride bıraktığı eserin dili Farsça olmasına rağmen birçok dile de çevrilmiştir. Osmanlıca tercümesi de mevcuttur. *Acâibü'l-letâif* adlı bu eser *Hıtaynâme* olarak da bilinmektedir. İki kısımdan oluşan bu seyahat raporu birinci kısımda Herat'tan Pekin'e kadar olan yolculuğu, ikinci kısımda da Pekin'de görülenleri ihtiva etmektedir.³⁰⁹

Gıyaseddin Nakkaş ve elçilik heyetindeki diğer kişiler için Çin imparatoru tarafından bir ziyafet düzenlenmişti. Lâkin Ramazan ayı olduğu için Timurlu elçileri özür dileyerek yemek yiyemeyeceklerini belirtmişlerdir. Çinliler bu durumu anlayışla karşılamışlar ve elçiler için hazırlanan yemekler konaklarına gönderilmiştir. Timurlu elçilerini en çok hayrete

³⁰⁶ Aka (1994), a.g.e., s.173.

³⁰⁷ Mustafa Şahin, "Mirza Şahruh'a Karşı Düzenlenen Suikast Girişimleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2014) S:19. s.5.

³⁰⁸ Aka (1994), a.g.e., s.173.

³⁰⁹ Çandarlıoğlu (1995), a.g.e., s.12.

düşüren Gıyaseddin'in deyimiyle "*puthane*"dir. Büyük ihtimalle gördükleri bir Buda tapınağı idi ve içerisinde put diye tanımlanan nesnelere de Buda heykelleri olmalıdır.

Bir sanat adamı olarak Gıyaseddin Nakkaşî bu yolculuk sırasında pek çok sanat izlenimini de dillendirmiştir. Çin ejderi, Çin bulutu, değişik Hıttay motifleri, Simurg ve birtakım kuş motifleri bu elçilik münasebetiyle Timurlu sanatına karışmıştır.³¹⁰

Çin imparatoru Tai-ming Şahruh'a bir mektup kaleme almıştır. Bu mektup Şahruh'a daha önce gelen mektuplardan pek farklı değildi. Çin imparatoru özetle Şahruh'un faziletlerinden bahsediyor, daha önce kendisinin Herat'a gönderdiği elçilik heyetine verdiği değeri işittiğini ve kendisine gönderilen değerli hediyelerden çok memnun kaldığını söylüyordu. Gönderilen hediyeler arasında Mirza Uluğ Bey tarafından verilen beyaz ayaklı kara at da vardı.³¹¹

Çin imparatoru Timurlu elçilerinden muhtelif ülkeler ile ilgili de bilgi almıştır. Örneğin; Kara Yusuf'un elçi ve vergi göndermediğini hububat miktarında ve fiyatlarında değişim olup olmadığını öğrenmek istemiştir. Hatta Kara Yusuf'a elçi göndererek at istemek niyetinde olduğunu lâkin yolların güvenli olup olmadığı konusunda bir malumatının olmadığını da Timurlu elçilerine bildirmiştir.³¹²

Timurlu elçileri üç yıl kadar sonra Herat'a döndü. Armağan olarak ne getirdikleri hakkında bir malumata sahip olmasak da geçmiş zamanlarda Çin'den gelen hediyelere bakarak yine aynı şekilde av kuşları, değerli ipekler, porselenler gönderilmiş olmalıdır. Bu tarihten sonra Çin ile Herat arasında elçilik heyetleri gidip gelmeye devam etmiştir.

Timurlu sarayından Çin'e ekseriyetle *at, deve ve leopar* gibi hayvanlar ile yeşim taşı gibi taşlar gönderilmiştir. Çin'den ise karşılık olarak *kâğıt para, çiçek motifleri ile işlenmiş ipekli kumaş, ham ipek, ince şeffaf kumaş ve tören kıyafetleri* hediye olarak gönderilmiştir.³¹³

On beşinci asrın ikinci çeyreğine Çin ile yaşanan elçi trafiğinin seyrekleştiğine şahit olmalıyız. Bu durumun müsebbibi olarak Çin'in takip ettiği politikanın değişime uğramasını göstermek doğru olacaktır. Çin imparatoru Li-kui'nin Şahruh'a gönderdiği mektupta bu duruma sebep olarak Orta Asya'daki karışıklıklar gösterilmiştir.³¹⁴ Bu durum üzerine Çin'e elçilik görevi ile gönderilmiş olan Fahreddin orada hayatını kaybetmiş ve onun

³¹⁰ Şahin, a.g.m., s.20.

³¹¹ Çandarlıoğlu (1995), a.g.e., s.99; Şahin, a.g.m., s.19.

³¹² Şahin, a.g.m., s.19.

³¹³ Çandarlıoğlu (1995), a.g.e., s.113-119.

³¹⁴ Şahin, a.g.m., s.20.

ardından Herat'tan gelen elçiler at, deve ve yeşim taşı takdim etmişlerdi. Bundan sonra münasebetlerin kesilmesine başlıca sebep, Çin kaynaklarının ifadesine göre imparatorların henüz tecrübesiz oluşlarından kaynaklanmaktaydı.³¹⁵

Şahruh döneminde Çin ile bu kadar yoğun bir elçi trafiğinin yaşanmasının nedeni hiç kuşkusuz ki ekonomik kaygılardı. İki taraf da ticaretin kesintiye uğramasını istemiyor, tüccarların daima aktif olarak çalışmalarını istiyorlardı. İşte bu sebeple gerek Timurlular gerekse Çin imparatorları karşılıklı olarak birbirlerinin gönüllerini hoş tutmaya çalışmış ve sadece elçi göndermekle kalmayarak değerli hediyeler de takdim etmişlerdir. Fakat elçilerin gidip gelmesi iki taraf için de farklı anlaşılabilmiştir. Örneğin on dördüncü asrın sonlarında Timur'un Çin'e gönderdiği hediyeleri Çin kaynakları bağluluk vergisi olarak nitelemiş, Timur kaynakları ise hediye olarak kaydetmiştir.³¹⁶

Şahruh döneminde Çin ile olan elçilik faaliyetlerine umumi olarak bakıldığında Herat ve Semerkant'ta Timurlular, Çin elçilerine gösterdikleri izzet ve ikramı başka hiçbir devletin elçisine göstermemişlerdir. Elçiler, Timurlu ülkesinde diledikleri gibi dolaşmışlar, hatta başkentten uzaklaşıp İsfahan, Şiraz gibi şehirleri de ziyaret etme şansı bulmuşlardır. Çin'e gönderilecek elçilik heyetine de her prens kendi elçilerini eklemiştir. Örneğin sanatla uğraşan Baysungur Mirza Gıyaseddin Nakkaş isimli sanatkârı, riyaziyat ve rasat işleriyle meşgul Uluğ Bey ise Ali Kuşçu'yu elçilikle görevlendirmiştir.³¹⁷

2.1.3. Timurlu Devleti ile Memlûk Devleti Arasında Gidip-Gelen Elçiler

Şahruh döneminde hiç kuşkusuz en ilginç ilişkiler Mısır Memluk Devleti ile yaşanmıştır. Birinci Azerbaycan seferine çıkan Şahruh Muhammed Tayyib'i Mısır sultanına elçi olarak göndermiş lâkin elçi Mısır'a ulaştığında Memluk sultanı Şeyh el-Mahmudî hayatını kaybetmiş yerine Tatar Han geçmişti.³¹⁸ Gönderilen mektubun içeriği hakkında bilğimiz olmasa da Timurlu elçilerin Tatar han tarafından gayet iyi karşılandığını görmekteyiz.³¹⁹

Şahruh, Memluklere Mahmut es-Sâî ile gönderdiği bir diğer mektupta ise iyi komşuluk münasebetlerinin ve elçilerin gidip gelmesinin devam etmesini istemiş, Kara

³¹⁵ Aka (1994), a.g.e., s.174.

³¹⁶ Şahin, a.g.m., s.20.

³¹⁷ Togan, a.g.m., s.524.

³¹⁸ Aka (1994), a.g.e., s.176.

³¹⁹ Aka (1994), a.g.e., s.177.

Yusuf'un öldüğünden de bahsetmiştir. Her iki devletin müşterek düşmanın ölümünden duyulan memnuniyet Memlukler tarafından gönderilen cevabi mektupta açıkça dile getirilmiştir. Herat ile Kahire arasındaki elçi trafiği sadece siyasi amaçlarla gerçekleşmemiştir. Tıpkı babası gibi ilme önem veren Şahruh, 1428 tarihinde Memluk sultanı Barsbay'dan Şafii baş kadısı ve müverrihi İbn Hacer'in Buhârî Şerhî ile müverrih Makrizî'nin *Kitabü's-Sülûk* adlı eserini istemiştir.³²⁰ Şahruh'un istekleri bununla kalmamış ayrıca Mekke'ye su getirmek ve Kâbe'ye örtü göndermek gibi isteklerinden de bahsetmiştir. Daima Mısır'dan Kâbe'ye gönderilen örtünün bu sefer Herat'tan gönderilmesi O'nun İslâm dünyasındaki prestiji arttıracaktı. Bu durumun farklı olan Memluk sultanı Barsbay'ın bu isteği kabul etmesi neredeyse imkânsızdı. Lâkin Timur korkusu hâlâ Kahire'de canlıydı. Şahruh'un da her an kendi üzerlerine bir sefere çıkabileceğinden müsebbip Memlukler bu sefer ihtiyatlı davranmış, Şahruh'un bu isteğine menfi ya da müspet herhangi bir cevap vermemişlerdir.

Şahruh 1430 yılında Mısır'a bir elçi daha göndermiştir. Kendisinin şerif olduğunu iddia eden Haşim adlı elçi; mühürlenmemiş, üzerinde besmele bile bulunmayan, bir ayet ile başlayıp Memluk sultanı için el-Emir Barsbay diyen mektubu sultana iletti. Mektupta Şahruh, Kahire sultanını davranışlarından dolayı tehdit etmiştir.³²¹

1433 yılında ise Şahruh'un elçilik görevini tüccarlar üstlenmiş ve Kahire'ye Herat'tan yazılan mektubu ulaştırmışlardır. Şahruh daha önceki isteğini bu mektupta da usanmadan yenilemiş, Kâbe'ye örtü göndermek konusunda ne kadar istekli olduğunu göstermiştir. Barsbay ise bu sefer bu mektuba karşılık ağır ve sert cevaplar vermiş, Şahruh'un elçilerine de alay eder şekilde davranıp ciddiye almamıştı.³²² Şahruh bu konuda gayet sabırlı olarak görülmektedir. Tüm bu olanlara rağmen 1434 yılında Kahire'ye Şirazlı Taceddin Ali'yi göndermiştir. Mektubunda ise Kâbe'ye örtü göndermek için kendisinin adağının bulunduğunu, örtü için on iki bin dinar harcadığını, örtüyü almak için Sultan'ın bir adamını göndermesini istemekteydi. Şahruh'un elçisi Mısır'da bu sefer daha iyi karşılanmıştı. Ancak elçi Timurluların Memlukleri asil görmemesinden müsebbip olsa gerek yeri öpmemiş, seksen tane atlas ipekli elbise, bin parça kıymetli firuzeyi takdim etmiştir. Firuze, Timurlular tarafından gönderilen armağanların başında gelmekteydi. Bugün olduğu gibi, o devirlerde de en iyi Firuze taşı Nişabur'da çıkarılmaktaydı.³²³ Aynı yıl için Emir

³²⁰ Şahin, a.g.m., s.27.

³²¹ Aka (1994), a.g.e., s.178.

³²² Şahin, a.g.m., s.27.

³²³ Aka (2014), a.g.e., s.191.

Aktav yanında Şahruh'un elçisi ile Herat'a gönderilmiş ve Timurlu sultanının örtü isteğinin kabul görmediğini bildirmiştir.³²⁴

Şahruh, isteğinin kabul edilmemesinden dolayı yılgınlık göstermemiş ve Kahire'ye yeni bir mektup göndermiştir. 1435 tarihinde Kahire'ye ulaşan elçinin getirdiği mektupta Şahruh tehditlerde bulunmuş, Cidde'deki tüccarlardan Memluk devletinin haksız vergiler aldığını söyleyerek onları kınamış ve kendisinin de Kudüs'e geleceğini bildirmiştir.³²⁵

Şahruh'un bu tehditlerine kulak asmayan Barsbay, Şahruh'un elçisini huzuruna çağırarak şunları söylemiştir:

*“Şahruh beni Mısır'a nâib tayin etmiş, ancak ben onu küçük bir köye şahne olarak bile tayin etmem. Eğer onun gücü ve cesareti varsa bütün bu olanlardan sonra cesaretini gösterebilir ve bizim üzerimize gelsin ve eğer önümüzdeki yıl içerisinde kalkıp gelmez ise bundan böyle ben onu ve tehditlerini hiç kaale almayacağım. Çünkü bu onun ne kadar âciz ve zayıf olduğunu gösterecektir.”*³²⁶

1436 yılının Ocak ayında Şahruh, Şeyh Safa isimli elçisiyle Memluk sultanına elçi göndermiş ve adına hutbe okutturulup, sikke kestirilmesini talep etmiştir. Tıpkı Osmanoğlu, Karamanoğlu, Dulkadiroğlu'na gönderdiği gibi Kahire'ye de hil'at göndermiş lakin Barsbay hil'ati parçalattıktan sonra Şahruh'un elçilerini hırpalattırıştır.³²⁷ Ayrıca Timur'un elçisine 'Sizin orada bir insanı küçük düşüren ve aşağılayan şey nedir?' diye sormuş ve karşılık olarak 'Elbiseleri ile suya atılmaktır.' cevabına istinaden soğuk bir aralık ayı olmasına rağmen Timurlu elçilerini sarayın havuzuna attırıştır.³²⁸

Memluk sultanı Barsbay'ın 1438 yılında ölümünden sonra yerine Emir Çakmak geçmiştir. Baybars'ın emir-i ahuru olan Çakmak bir gece rüyasında Şahruh'un elini beline dolayıp onu tahta oturttuğunu görmüştü.³²⁹ Rüyasından çok neşeli bir şekilde uyanan Çakmak, eğer bu rüya gerçekleşir ise Timurlular ile yakın ilişkiler kurmaya niyetliydi. İşte Çakmak döneminde Herat ile Kahire arasındaki ilişkiler yumuşamış, elçiler iki başkent arasında dostane ilişkiler kurmak için gidip gelmişlerdir.³³⁰

³²⁴ Aka (1994), a.g.e., s.178.

³²⁵ Aka (1994), a.g.e., s.179.

³²⁶ Kanat, a.g.t., s.224.

³²⁷ Andican, a.g.e., s.576.

³²⁸ Kanat, a.g.e., s.190.

³²⁹ Manz (2013), a.g.e., s.230.

³³⁰ Şahin, a.g.m., s.28.

Şahruh, Çakmak'ın hükümdarlığını elçi aracılığıyla bir mektup göndererek kutlamıştır. Bu mektubun gelmesinden kısa bir süre sonra 1440 yılında da Emir Çakmak elçisi Çiçek Buka'yı Şahruh'a yollamış, elçi Herat'a vardığında Şahruh büyük komutanlara yaptığı gibi onu sağ tarafına oturtmuştur. Babasının tıpkı Clavijo ile beraber ülkesine gelen Mısır elçilerine yaptığı gibi kendisi de Memluk elçileri şerefine ziyafetler düzenlemiştir. Bu ziyafetlerde neredeyse sofradaki her şey değerliydi. Elçilerin konakladıkları yerler özenle hazırlanmıştı. Memluk elçileri en güzel saraylarda ağırlandırlardır.

Şahruh elçilere değerli hediyeler vermekten de kaçınmamıştır. Hatta Emir Çakmak, Şahruh'un kütüphanesinden bazı eserler istemiş, Şahruh da bu isteği memnuniyetle karşılamıştır. Şeyh Ebu Mansur-i Maturudî'nin Tevalat-ı Huccet-i Ehl-i Sünnet, Fahreddin-i Razi'nin Tefsiri Kebir'i, Şafii mezhebi hakkında Şerh-i Revza der Mezhebi Şafî, Hace Mesudi Buhari'nin yazdığı Şerh-i Telhis'i Cami ve Mevlana Alaeddin Pehlivan'ın Şerh-i Keşşaf'ı gibi beş muteber kitabın güzel bir yazı ile çoğaltılmasını ve bu işin elçilerin gideceğe tarihe kadar bitirilmesi Timurlu sultanı Şahruh tarafından emredilmiştir. Elçilerin şerefine son bir ziyafet verildikten sonra, Mısır Memluk Devleti'nin elçileri yanlarına Emir Çakmak'a ulaştırılmak üzere değerli hediyeleri de alarak yola çıkmışlardır. Şahruh kendi elçisi olarak Mevlana Hüsameddin Mübarekşah Pervaneci de Memluk elçileri ile beraber Emir Çakmak'a göndermiştir. Memluk sultanı, elçilerine İsfahan, Şiraz, Yezd ve Kirman'a da gitmelerini emretmiş olduğundan Şahruh adı geçen tüm yerlerde elçilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için 50 bin Kebeki dinarının verilmesini emretmiştir.³³¹

Şahruh'un elçisi Mübarekşah Pervaneci, Kahire'ye ulaşmadan 1441 yılında Gazze'de hayatını kaybetmiş, elçilik görevini oğlu Emir Rahim başarıyla tamamlamıştır. Kahire'ye Şahruh'un mektubunu ulaştırmış ve tıpkı Memluk elçilerinin Herat'ta gördüğü izzeti itibar gibi Kahire'de de kendileri misafirhane bir biçimde ağırlandırlmıştır. Elçilerin şerefine Kahire süslenmişti. Şahruh'un elçisi gönderilen beş bin dinar değerindeki dört yüz parça firuze taşı ile seksen bir parça ipek elbiseyi ve diğer değerli hediyeleri Çakmak'a takdim etti. Şahruh'un oğlu Mirza Cuki'nin hediyeleri de takdim edildi.³³² Buradan anlaşılmaktadır ki Timurlularda mirzaların elçi kabul edebilme yetkilerinin yanında elçilerle bir başka devlete hediye de gönderme yetkileri de mevcuttu.

³³¹ Şahin, a.g.m., s.29.

³³² Kanat, a.g.t., s.227.

Bir süre sonra Emir Çakmak da Hoca Kelal'ı elçilik görevi ile görevlendirmiştir. Kendisine sultan tarafından hilat giydirilmiş, altın işlemeli tıraz, altın işlemeli eyeri ile bir at, İskenderiye işi ipekli elbiseler, altın kaplama kılıç verilmiş ve cevabi bir mektupla Şahruh'a doğru Kahire'den yola çıkmıştır.³³³

Timurlular ile Memlûklular arasındaki elçilik faaliyetleri tüm hızı ile devam etmiş, Kahire'ye Şahruh'un ve Uluğ Bey'in yanında önemli bir yer edinmiş olan Fakih Şeyh Şemseddin el-Hafî el-Hanefî geldi. Kendisi hac vazifesini yerine getirmek üzere yola çıkmış, Memlûk sultanının huzuruna da çıkmıştır. Sultan da kendisine itibar göstermiş ve değerli hediyeler vermiştir.³³⁴

Şahruh, Barsbay döneminde gerçekleştirmeye nail olamadığı Kâbe'ye örtü gönderme dileğini Çakmak döneminde hayata geçirmeye muvaffak olacağını düşünmüş olmalıdır ki Muhammed-i Zemzemî başkanlığında bir elçilik heyetini Mısır'a göndermiş ve Kâbe örtüsü için gerekli izni almıştır.³³⁵ Bunun üzerine 1444 (ya da 1445) yılında Şahruh'un 100 kişilik bir gruptan oluşan elçilik heyeti Kahire'ye gelmişti. Heyette bulunan her bir kişi elinde bir sandık tutmaktaydı. Bu sandıkların birinde de Şahruh'un Kâbe için gönderdiği örtü bulunmaktaydı. Örtü Memlûk sultanına teslim edildiğinde o örtünün saklanması emretmişti. Ancak örtüyü gören emirler bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Halktan bir grup ise elçilerin konakladıkları yere gittiler ve Şahruh'un elçilerini yağmaladılar. Bu haber sultana haber verilir verilmez olayın sorumlularının derhal bulunması emredildi. Yağmalanan malların bazıları bulundu. Bu olay Kahire'de geniş yankı bulmuştur. Sultan, bulunamayan malların bedellerini fazlasıyla nakit olarak heyettekilere ödemiştir. Mısır sultanı Çakmak tüm bu olan menfi hadiselerin unutulması için Şahruh'un elçisinin şerefine kale avlusunda bir ziyafet düzenledi. Normal usulde eyvanda verilmesi gereken geleneği bozan sultan bu ziyafeti avluda verdi. Daha sonra elçilik heyeti Mısır hac alayı ile birlikte yola çıkmış ve bayramın birinci günü oraya ulaştıklarında Kâbe'nin içine Şahruh'un gönderdiği kisve örtülmüştür. Şahruh'un dileğini gerçekleştiren heyet buradan tekrar Herat'a dönmüştür.³³⁶ Arap tarihçilerine göre Çakmak, bu izni Şahruh'un adağının gerçekleşmesi için sadece bir günlüğüne ve kendi gönderdiği örtünün altında kalması şartıyla izin vermiştir.³³⁷

³³³ Şahin, a.g.m., s.30.

³³⁴ Kanat, a.g.t., s.227.

³³⁵ Şahin, a.g.m., s.30.

³³⁶ Kanat, a.g.t., s.229.

³³⁷ Yüksel, a.g.e., s.69-70.

Mısır'a Herat'tan gönderilen son elçi Kahire'ye vardığında Memlûk sultanı Çakmak vefat etmişti. Yerine geçen Muzaffer, Timurlu elçilerine tıpkı selefi gibi iyi davranmış, izzet ve ikramda bulunmuştu. *Matlaü's-Sadeyn* kitabının yazarı olan Abdürrezzak-ı Semerkandî, Mısır'a gidecek elçilik heyetinde görevlendirildiyse de hükümdarın ölümü ile bu görevi başlanamamıştır. Semerkandî 1441 yılında Şahruh tarafından Hindistan'a Vicayanagar'a (Bicanger) da elçi olarak gönderilmiştir. Bu görevi başarıyla gerçekleştiren Semerkandî 1443 yılında Herat'a dönmüştür.³³⁸ 1446 yılında ise Gilan'a elçi olarak gönderilen Semerkandî, geri döndüğünde de Mısır'a gidecek elçilik heyetinin başına tayin edilmiş fakat Şahruh'un vefatı üzerine görevi iptal edilmiştir.³³⁹ Bundan sonra Herat ve Kahire sarayları arasında dostluk hâkim olmuş ve diplomaside daima ılıman bir tavır sergileyen Şahruh'un ölümüne kadar münasebetler barışçıl bir çizgide devam etmiştir.

1459 yılında Semerkandî elçilik görevi ile bu kez Ebu Sa'id'in yanına gitmiştir.³⁴⁰ Semerkandî'yi tam olarak Herat âlimler topluluğu içerisinde görebilmemiz mümkündür. Babası Celaledin İshak, Şahruh'un sarayında kadı ve imamdı. Abdürrezzak-ı Semerkandî ise yazılarında mesleki ilgi alanlarını gözler önüne sermiştir. Onun önem verdiği vazifelerinden biri daima elçilik olmuştur.

Semerkandî örneğinde olduğu gibi Şahruh döneminde âlimlerden elçilik vazifesi ile bolca yararlandığı göze çarpar. Sadece Şahruh değil, yöresel hâkimler de elçilik vazifesi ile muhtelif âlimleri görevlendirmişlerdir. İskender'in Şiraz'ı hâkimiyeti altına alıp Yezd kuşatması akabinde, yöre halkı tarafından sufi şeyhi Feridüddin Abdülbaki elçi olarak İskender'e gönderilmiştir. İskender tarafından iyi karşılanan Abdülbaki izzeti ikram görüp şehre geri dönmüştür.³⁴¹ Yezd şehrinin bu olayın merkezi olmaktan başka bir diğer özelliği ise mimari yapılarıydı. Bu şehirde bulunan en iddialı yapıların birçoğunda Timurlu elçilerinin imzası vardı.³⁴²

İtibarlarından kuşku duyulmaması ve kolay kolay canlarına kastedilemeyeceği için çatışma zamanlarında gerek ulema gerekse sufilerden aracı, arabulucu ve elçi olarak yararlanılması sık rastlanan bir uygulama idi.³⁴³

³³⁸ Şahin, a.g.m., s.31.

³³⁹ Orhan Bilgin, "Abdürrezzâk es-Semerkandî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/299.

³⁴⁰ Şahin, a.g.m., s.31.

³⁴¹ Manz (2013), a.g.e., s.194.

³⁴² Manz (2013), a.g.e., s.209.

³⁴³ Manz (2013), a.g.e., s.340.

Şahruh döneminde sadaret makamında olanların muhtelif işlerle uğraştıklarını görmekteyiz. Bu işlerden bir tanesi de elçilik olarak önümüze çıkmaktadır. Bu makam sarayla yakın ilişki içerisindeydi ve bazen sadrlar elçi olarak da görev yaparlardı. Bu da onlar için bol gelirli bir başka memuriyetti.³⁴⁴

Şahruh'un henüz hâkimiyetinin ilk yıllarında merkezi otoritenin zayıflığından yararlanan bazı beyler de elçilik makamından yararlanmışlardır. Timur'un ölümünden önceki son seferinde yanında bulunan Şeyh Nureddin de hâkimiyet mücadelelerine katılmıştı. Davasına katılması için Muhammed Cihangir'i davet etmek üzere Hisar-ı Şadman'a bir elçi gönderdi.³⁴⁵ İstiklâl sevdasına düşmüş Kıpçak asıllı Timur'un bu sadık beyi Şah Melik'in tuzağı ile öldürülmüştür.³⁴⁶

Şahruh, tahtındaki yerini sağlamlaştırdıkça, merkezi otoriteye olan bağlılıkta da artış gözlemlendi. Örneğin bu dönemde valiler bağımsız hareket etme fırsatı bulamamış özellikle sınırdaki güçler Şahruh'a daima elçi göndererek bağlılıklarını yenilemişlerdir.³⁴⁷ İç siyasette de elçilik kurumunun önemini bu örnek olay gayet güzel açıklamaktadır.

Sultan Muhammed olayında belki de en dikkat çeken şehir Yezd olmuştur. Kararlarında çok muhafazakâr bir şehir olan Yezd bile Sultan Muhammet'in gönderdiği elçiyi çok iyi karşılamıştır. Muhammet'in Kirman'a gönderdiği elçi de başarılı olmuş, şehrin valisi Hacı Muhammet'ten dostluk mesajları ile dönmüştür. Sadece bu iki şehir değil Hemedan, Sultaniye, Kazvin ve Rey gibi şehirlerin valileri tarafından Sultan Muhammet'e elçiler gelmiş ve bağlılık bildirmişlerdir.³⁴⁸

Şahruh döneminde yaşanan ilginç bir durum ise Şahruh'un karısı Gevherşad'ın ailesi ile alakalıydı. Timur'un yandaşı, Gevherşad'ın babası olan Gıyaseddin Tarhan kızlarını Timurlu mirzalar ile evlendirmişti. Bunlar arasında en çok söz sahibi olan Gevherşad idi. Gevherşad'ın özellikle kardeşleri Timurlularda önemli bir gruba, Tarhan emirlerini³⁴⁹ temsil etmekteydiler. Seyyid Ahmet isimli kardeşine Andhoy'da bir toprak parçası bırakılmış ve Ahmet burada mevkisini güçlendirmiştir. Hatta olayın ilginç yanı burada tecelli etmiş ve

³⁴⁴ Manz (2013), a.g.e., s.257.

³⁴⁵ Manz (2013), a.g.e., s.33.

³⁴⁶ Aka (2014), a.g.e., s.77.

³⁴⁷ Manz (2013), a.g.e., s.138.

³⁴⁸ Manz (2013), a.g.e., s.305.

³⁴⁹ Tarhanlık unvanına sahip olanlar Han'ın fazlasıyla güveni kazanmış kişilerdi. Ayrıca tarhanlar yüksek dereceli memurlardan oluşmakta idi. Tarhanlar izin almadan saraya girebilir, han sülalesinden biri ile evlenebilirlerdi. Bkz. Hayrunnisa Alan, "Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhani Emirler", Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı (İzmir, Beta Basım, 1999), s. 232

Ahmet tıpkı bir hükümdar gibi Çin imparatoruna elçilik heyeti ile bir at göndermiş ve karşılığında özel armağanlar almıştır.³⁵⁰

Şahruh'un ölümünden sonra yaşanan bir olay da gayet ilginçtir. Karakoyunlu Cihanşah, elçisi Ali Şükür Bey'i Şahruh'a bol miktarda hediye ile birlikte göndermiş, fakat elçi Sultaniye'ye ulaştığında Şahruh'un ölüm haberini almış ve Sultaniye'yi bizzat ele geçirmiştir. Elçisinin bu faaliyetini de Cihanşah gayet memnun bir şekilde karşılamıştır.³⁵¹ Elçisinin eylemini ve Şahruh'un ölüm haberini fırsat bilen Cihanşah, Timurlular üzerine yürüyüşe geçmiştir. Cihanşah'ın faaliyetlerinden rahatsız olan Şahruh'un hanımı Gevherşad, Mevlana Yakup Pervaneci'yi elçi olarak göndermiş ve barışı sağlamaya nail olmuştur.³⁵²

Timur döneminde muhtelif ülkelerden gelen elçilerin rotalarının varış noktası Semerkant iken Şahruh döneminde Herat olmuştur. Devletin merkezinin Herat olması, Tebriz ve İran'ı da arka plana itmiştir.³⁵³ Yine bu dönemde bazı elçiler ya güzergâhlarında olduklarından ya da değer verdikleri için mirzaları da ziyaret etmişlerdir. Elçiler sadece Herat'tan gönderilmemiş, eğer Şahruh seferdeyse hükümdarın otağından da elçiler gönderilmiştir.

Kaynaklarda 'Allah'ın halifesi' olarak adlandırılan Şahruh, elçileri aracılığıyla göndereceği hediyeleri itina ile seçmiş, muhtelif ülkelerden gelen elçilerin getirdikleri hediyelerin helâl ve pak olmasına da daima dikkat etmiştir. Temiz bir Müslüman olan Timurlu sultanı bu özeninden dolayı 'halifeüllahi-fil-arz' unvanını almıştır.³⁵⁴

Devlet işlerini zamanında halletmeye özen gösteren Şahruh gelen elçileri de bekletmekten hoşlanmazdı. Hangi memleketten geldiğine bakılmaksızın, gelen elçiler öğleden önce Şahruh'un huzuruna çıkarlardı. Şahruh görüşmelerini gerçekleştirdikten sonra öğleden sonra da tarih ve dini kitaplar okur, âlimler ile de münazara yapardı.³⁵⁵

Şahruh'un hükümdarlığı sırasında en değerli ve güvenilir para birimi diğer dinarların çoğundan daha değerli olan kepeki dinarı idi. Hindistan'dan gelen elçileri kabul ettikten

³⁵⁰ Manz (2013), a.g.e., s.47.

³⁵¹ Hayrunnisa Alan, "Sultan Ebu Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)" İstanbul: Basılmamış Doktora, Mimar Sinan Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996). s.27.

³⁵² Alan, a.g.t., s.28.

³⁵³ Mustafa Şahin, "Orta Çağda Herat Bölgesi" (Tokat: Basılmamış Doktora, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s.221.

³⁵⁴ Togan, a.g.m., s.537.

³⁵⁵ Arazgül Rejepova, (2019) "Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi" Ankara: Basılmamış Yüksek Lisans, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s.16-17.

sonra onları uğurlarken hepsine birer at ve eyer vermekle kalmayan Şahruh üç biner kepeki dinari da vermişti.³⁵⁶

Elçilerin gidip gelmesi sadece siyasi anlamda değil kültürel alanda da bir etkileşim yaratmıştır. Yeni bilgiler ve buluşlar, çeşitli hayvanlar, bölgesel kültürler, muhtelif kitaplar elçiler vasıtasıyla farklı ülkelerde de tanınmıştır. Mısır ile kitap, Çin ile çini ve ipek değişimi çoğu zaman elçiler vasıtasıyla yapılmış ve Timurlu ülkesinde değişime etki etmiştir.

Şahruh döneminde elçiler, sadece bürokrasi amaçlı kullanılmamış; sultanlar arasında akrabalık ilişkileri kurulması için de aracılık etmişlerdir. Şahruh tarafından Altın Ordu'ya gönderilen Hüseyin Horezmi, Altın Ordu hanı Şadibek'in kızını Şahruh'un oğlu Cuki Mirza için istemiştir.³⁵⁷

İster Çin'den, Mısır'dan ya da Anadolu'dan gelsin Şahruh döneminde elçilik heyetleri Herat'a kültürel çeşitlilik kazandırmıştır, birçok sanat dalının Herat'ta ortaya çıkmasına ya da gelişmesine katkı sağlamıştır. Herat'tan giden elçilerin döndüklerinde muhtelif ülkelerde gördüklerini anlatmaları da Herat'ın kültürel bir mozaik haline gelmesine katkı sağlamıştır.

Şahruh döneminde Herat adeta İslâm âleminin gözbebeği olmuştu. Dünyanın dört bir yanında gelen elçiler burada karşılaşıyor, kimi zaman sorunlarını da burada çözüyorlardı. Geniş bir coğrafyanın etkileşimi Herat sayesinde sağlanmış, elçilik münasebetlerinin artması da Herat'ın bir İslâm başkenti hâline gelmesine katkı sağlamıştır.

2.1.4. Şahruh Döneminde İstihbarat

Timur döneminde casusluk faaliyetlerde yaşanan inkişafın, Şahruh döneminde de sürdürüldüğü görülmektedir. Bu durumu anlatan en uygun örnek Şahruh'a düzenlenmesi planlanan suikast girişiminin ortaya çıkarılmasıdır. Şahruh'a karşı ilk suikast planı 1408 yılında yapılmıştır. Suikastı tertipleyen Şahruh'un yakın adamlarından Cihanmelik'tir. Mirza henüz küçük yaşlarda iken Cihanmelik ona hizmetle görevlendirilmişti. Şahruh'un yanında gitgide yükselen Cihanmelik, mirzanın en güvenilir adamlarından biri olmaya da nail olmuştur. Ancak makamının yükselmesinin akabinde gurura kapılan Cihanmelik, Şahruh'a karşı muhalif konuma geçmiştir. Şahruh'un güvendiği adamlarından bazılarını da kendi tarafına çeken Cihanmelik suikast planını oluşturmaya başlamış, Mirza, Sistan seferi

³⁵⁶ Manz (2013), a.g.e., s.107.

³⁵⁷ Togan, a.g.m., s.523.

öncesi orduyu teftiş ederken onu kılıçla öldürmeyi düşünmüştür. Şahruh, en güvendiği adamlarının kendisine cephe aldığı ve suikast planı yapacak kadar sadakatlerini kaybettiklerini uzun bir süre idrak edememiştir. Ancak mirzanın önemli beylerinden olan Tugay Merken'in oğlu Acebşîr tarafından bu durumu haber alan Şahruh, 29 Mart 1408 yılında devlet erkanı ve ordu ile suikastçıların üzerine yürümüştür. Emir Mızrab Bahadır'u önden göndermiş ve Emir Mızrab isyancıları kaçırmaya muvaffak olmuştur. Şahruh da ülkesinin dört bir yanına casuslarını ve habercilerini göndererek suikastın lideri Cihanmelik'in derhal bulunmasını istemiştir. Şahruh'un adamları yoğun mesai harcayarak Cihanmelik'i Merv yakınlarında bulmuşlardır. Şahruh, isyancıların başkente getirilmeyerek oracıkta işlerinin bitirilmesini istemiştir.³⁵⁸ Mirza'nın haber alma teşkilatı, suikast planını önceden haber alarak ve olayın bizzat liderlerini yakalayarak Timur dönemi istihbarat geleneklerinin hâlâ devam ettiğini göstermeye nail olmuşlardır. Şahruh, kendisine karşı düzenlenen bu ilk suikast girişiminden casusları sayesinde yara almadan kurtulmuştur.

İkinci suikast girişimi ise 21 Şubat 1427 tarihinde gerçekleşmiştir. Cuma namazını eda etmek üzere camiye giden Şahruh'a, Ahmed-i Lûr adlı bir şahıs elinde bir kâğıt ile istekte bulunacak gibi yaklaşmış ve kalabalıktan yararlanarak ani bir hareketle Timurlu sultanını karnından bıçaklamıştır. Saldırının hemen akabinde Mengü Kavçin oğlu Ali yardıma koşmuş ve kılıç darbesi ile Lûrlu Ahmed'i öldürmüştür.³⁵⁹ Bu elim olay ise Timurlu istihbaratının Timur dönemindeki parlak çağından uzaklaştığını ya da Hurufilerin Timurlu istihbaratını atlatacak kadar etkin bir batınî oluşum olduklarını göstermektedir. Çünkü Şahruh'a planlanan bu suikast önceden haber alınamamış, dolayısıyla da Şahruh o gün Cuma namazını halk ile iç içe kılmayı seçmiştir.³⁶⁰ Lûrlu Ahmed'in konuşturulmak yerine öldürülmesi de ikinci bir facia olarak karşımıza çıkmaktadır. Timur, Suriye seferindeyken Memlûk devleti tarafından kendisine suikast düzenlemesi amacıyla casuslar gönderilmiş, bu casuslar Timur'un adamları tarafından son anda yakalanmıştır. Fakat Timur, soğukkanlı davranarak akıllı bir tercihle suikast için gelenlerden malumat alma yolunu seçmiştir.³⁶¹ Şahruh'un adamlarının panik yaparak Ahmet'i öldürülmesi suikast planını oluşturanların ortaya çıkarılmasını da zorlaştırmıştır.

Tüm bu kötü gidişata rağmen olayı aydınlatmak için Şahruh'un adamları geceli gündüzlü çalışmış ve olayın aydınlatılması için çaba sarf edilmiştir. Mirza Baysungur'un

³⁵⁸ Şahin, a.g.m., s.6.

³⁵⁹ Aka (1994), a.g.e., s.138.

³⁶⁰ Şahin, a.g.t., s.8.

³⁶¹ Yezdi, a.g.e., s.356.

önderliğinde oluşturulan bir heyet derhal olayla ilgili malumat toplamaya başlamıştır. Olayın zanlısı Ahmet'e ait olan bir anahtar bulunmuş, bu anahtarın da pazarda börk diken bir şahsa ait olduğu belirlenmiştir. Bu şahsın yanına da Mevlâna Mâ'ruf Hattat da dahil olmak üzere muhtelif kişilerin sürekli gelip gittiğini haber alan Şahruh'un adamları Mâ'ruf Hattat'ı sorguya çekmiş ve bu olayı planlayanın Hoca Adududdîn adlı biri olduğunu öğrenmişlerdir. Adududdîn ve olayla alakalı olan birkaç kişinin de hayatlarına son verilmiştir.³⁶² Olayın faillerinin bulunması ne kadar da Şahruh'un istihbarat teşkilatının başarısı olsa da Timurlu sultanının yaralanması ile neticelenen bu olay Timurlu istihbaratının eski gücünde olmadığını gözler önüne sermektedir.

Bu dönemde istihbarat teşkilatının çalışmaları neticesinde Ömer Şeyh'in oğlu İskender'in faaliyetleri de Şahruh'un dikkatini çekmiştir. İskender, Natanzi'den bir kitap yazmasını istemiş ve Natanzi de yazdığı *Müntahabü't-Tevarih* adlı çalışmasını İskender'e sunmuştur. İskender için kaleme alınan bu bilimsel çalışmada Timur kendisine İskender'i halef seçtiğinden söz etmekte idi. Tüm bu olanlardan haberi olan Şahruh, İskender'e bir elçi gönderdi ve Karakoyunlulara karşı planladığı savaşta kendisine katılmasını istedi. Şahruh'un elçisi Simnanlı ailesine mensup olan kadı Gıyaseddin idi. Aslında Şahruh, gönderdiği elçi ile hem İskender'e olan üstünlüğünün tanınmasını istiyor hem de elçisinin bir casus gibi çalışarak İskender'in faaliyetleri hakkında bilgi edinmesini istemekteydi. Elçilik heyeti geri geldiğinde İskender'in kendi adına para bastırıldığını da bildirdi.³⁶³

Şahruh'un III. Azerbaycan seferine çıkmasında da Timurlu istihbaratının getirdiği haberler etkili olmuştur. Azerbaycan taraflarından gelen haberciler, Karakoyunlu İskender'in Timurlulara bağlı olan Azerbaycan hâkimi Ebu Said'i öldürerek bölgeye hâkim olduğunu iletmişlerdir. Ayrıca dost ülkelerin habercilerine de itimat eden Şahruh, bu olayı Şirvanşah Halilullah'ın adamlarının ağzından da teyit ettirmiş ve hiç vakit kaybetmeden 1434 yılında Herat'tan hareket etmiştir.³⁶⁴

III. Azerbaycan seferi sırasında Tebriz'e gelen Şahruh'un görevlendirdiği casuslar İskender'in Alıncak kalesinde olduğunu bildirmişlerdir. Bu istihbarat üzerine şehre giren Şahruh, İskender'i yakalamaya nail olamamış, İskender Anadolu'ya kaçmıştır. Casuslar

³⁶² Aka (1994), a.g.e., s.139.

³⁶³ Manz, a.g.e., s.38.

³⁶⁴ Aka (2014), a.g.e., s.97.

sadece İskender'in yerini öğrenmekle kalmamış, Alıncak'ta muhtelif yapılar inşa ettiğini ve birçok yerde ahırının ve sığınağının olduğunu bilgisini de getirmişlerdir.³⁶⁵

Timurlu istihbaratı ne kadar da eski ihtişamını Şahruh döneminde kaybetmiş olsa da casusların sürat konusunda Timur döneminden bir farkları olmamıştır. 1435 yılında Harezmi'den gelen Şahruh'un adamı, Özbek hükümdarı Ebul Hayr'ın Deşt-i Kıpçak'a gelip Harezmi'ye girdiğini ve bölgede yağma faaliyetlerine giriştiği haberini fevkalade süratli getirmiştir.³⁶⁶ Şahruh da Karakoyunlu İskender meselesini rafa kaldırarak rotasını doğuya çevirmiştir.

Şahruh'u uğraştıran meselelerden biri olan Sultan Muhammed olayında da elçiler önemli rol oynamıştı. 1442 yılında vali olan Muhammed, babası Baysungur'un ölümünden sonra birtakım faaliyetlere girişmişti. İkametgâhını Kum şehrine taşımış ve yetki alanına girmeyen bölgelerden gelen elçileri de kabul etmişti. Şahruh, Muhammed'in bu faaliyetlerini elçisi Şah Mahmut aracılığı ile öğrenmiştir. Elçinin, Sultan Muhammed'in nüfuzunun tehlikeli boyutlara vardığını bildirmesinden sonra Şahruh derhal harekete geçmiştir.³⁶⁷

Şahruh'un ilahi kerametler sayesinde de muhtelif olayları önceden haber aldığı da kaynaklarda belirtilmektedir. Herat'taki veba salgınının arifesinde Azerbaycan'a gitmeye karar vermesi, eserlerini Şahruh'un sağlığında yazmış olan Fasih tarafından bu duruma örnek olarak gösterilmiştir. Devletşah Semerkandi'de Kara Yusuf'un ölüm haberinin Timurlu karargahına ulaşmasından on gün önce Şahruh'un içine doğduğunu belirtir.³⁶⁸

2.2. Uluğ Bey Döneminde Elçilik Faaliyetleri

Şahruh'un 12 Mart 1447 tarihinde vefat etmesi üzerine Timurlu Devleti'nde başa oğlu Uluğ Bey geçmiştir. Uluğ Bey babası Şahruh gibi Herat'ı değil, dedesi Timur'un gözbebeği Semerkant'ı kendisine payitaht edinmiştir. Henüz babasının hükümdarlığı döneminde Semerkant hâkimliği görevi üstlenen Uluğ Bey, uygulamaları ile Semerkant'a

³⁶⁵ Macit, a.g.t., s.113.

³⁶⁶ Oruç, a.g.t., s.24.

³⁶⁷ Manz, a.g.e., s.301.

³⁶⁸ Manz, a.g.e., s.229-230.

babası Şahruh'un Herat'ından farklı bir şehir görünümünü vermiştir. Sultan Şahruh başkenti Herat'ta içkiyi yasaklamışken, Semerkant'ta çalgılı, içkili ziyafetler düzenleniyordu.³⁶⁹

Henüz küçük yaşlarda bile Timurlu ülkesindeki elçiler ile etkileşimde bulunma şansına vakıf olan Uluğ Bey, dedesi Timur döneminde bile özel merasimlere katılma şansı bulmuştur. Kendisine elçi kabul merasimlerinde verilen görev ise elçilerin getirmiş olduğu mektupları alarak Timur'a götürmesiydi. Aynı zamanda elçilere tahta varana dek onlara eşlik etmek de Uluğ Bey'in bir diğer görevi idi.³⁷⁰ Timurlularda elçi kabullerinde mirzalara da yer vermek hiç kuşkusuz onların tecrübe kazanmasını sağlamaktı.

Uluğ Bey'in küçük yaşlardan bu yana elçilik prosedürlerine hâkim olması henüz Semerkant hâkimliği döneminde babası Şahruh'tan bağımsız bir şekilde elçi kabul etmesine, kendi elçilerini de muhtelif ülkelere göndermesine temel teşkil etmiştir. Özellikle Şahruh tarafından Çin'e gönderilen elçilik heyetinde Uluğ Bey'in adamları da bulunuyordu.³⁷¹ Uluğ Bey'in elçilerinin de dâhil olduğu Timurlu sultanı Şahruh'un elçileri, iç karışıklık ile zor günler geçiren Moğolistan'dan da geçmiş, Moğollar tarafından elçilerin hiçbir tehlikeli ile karşılaşmayacaklarına dair teminat verilmiştir.³⁷² Moğollar hiç şüphesiz Timurlu sultanlarının elçilere verdikleri önemin farkındaydılar. Uluğ Bey'in de henüz Semerkant hâkimliği döneminde Moğolları baskı altında tutması da bu durumda etkili olmuştur.

Babası Şahruh'un ölümü haberini aldıktan sonra Horosan'ın ele geçirmek amacıyla hareket eden Uluğ Bey, Ceyhun nehrini geçeceği sırada Mirza Ebu Bekir b. Cuki'nin de sultanlık hevesi ile harekete geçtiğini öğrenmişti. Gençlik yıllarında elçilerle yan yana olmasından dolayı diplomasi sanatının da inceliklerine hâkim olan Uluğ Bey, derhal elçisini Mirza Ebu Bekir'e göndermiş ve kızını kendisine vereceği vaat ederek yanına gelmesini istemiştir. Elçi ile birlikte gelen Mirza Ebu Bekir, Uluğ Bey tarafından vakit kaybedilmeden tutsak edilmiştir.³⁷³

Babasının aleyhinde bir harekete girişen oğlu Abdülatif'e karşı da Uluğ Bey, diplomasiden ve elçilik müessesesinden yararlanmıştı. Abdülatif kendisine karşı isyan eden Mirza Miranşah'ın isyanını 1449 yılında bastırdıktan sonra, mirzanın eşyaları arasında

³⁶⁹ Wilhelm Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), Çeviren: İsmail Aka, s.99

³⁷⁰ Mustafa Onur Utku, "Uluğ Bey Döneminde İlmî Faaliyetler ve Tarikatların Tutumu", *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2019) S:1, s.56.

³⁷¹ Ali Rıza Yağlı "Timurlularda Bir Darbe Girişimi Maz'ul Bir Bilge Hükümdar: Uluğ Bey", *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler*, Ankara, Divan Kitap, 2016). s.500.

³⁷² Barthold, a.g.e., s.80.

³⁷³ Alan, a.g.t., s.23.

Uluğ Bey tarafından gönderilen destek mektuplarını da bulmuştur.³⁷⁴ Uluğ Bey'in Mirza Miranşah'a elçileri aracılığıyla mektuplar göndermesi iç meselelerde de elçilerden ziyadesiyle yararlanıldığını göstermektedir.

Uluğ Bey döneminde elçilik müessesesi dendiğinde hiç şüphesiz akıllara gelecek ilk isim Ali Kuşçu'dur. Babası Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğu için 'kuşçu' lakabıyla anılan Ali Kuşçu'yu Uluğ Bey, doğrudan doğruya babası vasıtasıyla veya aslen Bursalı olan ve tahsil için Mâverâünnehir'e giden Kadızâde-i Rûmî aracılığıyla tanımış ve ona dersler vermiştir. Dolayısıyla o, matematik ve astronomi alanındaki temel bilgileri Semerkant'ta Uluğ Bey, Kadızâde-i Rûmî ve Gıyâseddin Cemşîd'den aldı.³⁷⁵ Daha sonra Uluğ Bey, Ali Kuşçu'yu Çin'e elçilik vazifesi ile göndermiştir. Rasat işlerinde Çin ilminden istifade etmek için Ali Bey'i gönderdiğini düşünmemiz mümkündür.³⁷⁶ Ali Kuşçu'nun elçilik vazifesi ile çıktığı bu seyahat hakkında bir kitap yazdığını bilmekteyiz. Lâkin bu seyahatin hangi yıla tekabül ettiği ve yazılan kitap hakkında bir bilgiye sahip değiliz.³⁷⁷ Uluğ Bey'in ölümünden sonra Semerkant'tan ayrılan Ali Kuşçu Tebriz'e uğramış ve burada Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından ilgi görmüştür. Bir süre sonra da Uzun Hasan tarafından elçilik vazifesi ile Fatih Sultan Mehmet'e gönderilmiştir.³⁷⁸

2.2.1. Uluğ Bey Döneminde İstihbarat

Uluğ Bey, haber alma ve casusluk faaliyetlerinin stratejik anlamda önem teşkil ettiğini babası Şahrüh zamanında Semerkant hakimliği yaparken idrak etmiştir. Henüz Timurlu tahtına oturmamış bir mirza olan Uluğ Bey, 1419 yılında Deşt-i Kıpçak'tan Barak Oğlan'ın Semerkant'a gelerek yardım istemesi üzerine Özbek ülkesine yola çıkmış, Taşkent'e geldiği sırada Özbek ulusundan kaçan birinden Özbeklerin dağıldığı malumatını almıştı. Ancak Uluğ Bey, bu haber güvenmemiş ve tüccarları bir casus gibi kullanarak bu bilgiyi onlara teyit ettirdikten sonra Semerkant'a dönmüştür.³⁷⁹

Casusluk konusunda elçilerden sonra tüccarlara da bir parantez açmak şarttır. Nitekim tüccarlar da haber alma maslahatında en az elçiler kadar önem arz etmekteydiler. Uluğ Bey döneminde tacirler de devletleri adına gözcülük görevini de ihtiva etmişlerdir.

³⁷⁴ Alan, a.g.t., s.26.

³⁷⁵ Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/408.

³⁷⁶ Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981), s.96.

³⁷⁷ Remzi Demir / Yavuz Unat, "Ali Kuşçu", *Düşünen Siyaset Dergisi*, (2002) S:16. s.460.

³⁷⁸ Aydın, "Ali Kuşçu", 2/408.

³⁷⁹ Aka (2014), a.g.e., s.81.

Çünkü tacirler sürekli olarak yabancı devletlerin topraklarında bulduklarından muhtelif malumlara sahiplerdi. Üstelik elçiler gibi dokunulmazlıkları vardı.³⁸⁰

Uluğ Bey, haber almanın önemini ne kadar erken kavramış olsa da Timurlu mirzalar arasındaki hakimiyet mücadelesi ve Uluğ Bey'in siyasetten çok bilime yönelmesi bu dönemde Timurlu istihbaratının işlerliğini yitirmesine neden olmuştur. Öyle ki payitaht edinmeden evvel de yöneticiliğini yaptığı Semerkant'ta bile ahalinin kendisinden yüz çevirmeye niyetli olduğu konusunda hiçbir malumata sahip olamamıştır Uluğ Bey. 1449 yılında oğlu Abdüllatif üzerine düzenlediği seferde yerine naib olarak bıraktığı Abdülaziz tarafından ihanete uğramasına ramak kalmıştı. Abdülaziz'in istihbarat faaliyetleri ile Uluğ Bey'in en yakındaki adamları bile sultanlarını Abdüllatif'e teslim etmeyi düşünmüştü. Geç de olsa Semerkant'ta birtakım hareketlilikler olduğunun haberini alan Uluğ Bey, hızla payitahtına dönmüş ve asayişi sağlamıştır. Abdüllatif üzerine tekrar sefere çıkarken bu sefer tedbiri elden bırakmamış ve Abdülaziz'i de yanında götürmüştür.³⁸¹

İstihbarat konusunda Uluğ Bey'in valileri de önemli bir noktada yer almışlardır. Gerek kendi şehirlerinde gerekse komşu şehirlerde ki gelişmeleri merkeze aktararak adeta Uluğ Bey'in şehirlerdeki gözleri olmuşlardır. Örneğin Moğolistan'daki iç karışıklık sürecinde olan bitenler Kaşgar valisi Sıddık tarafından Uluğ Bey'e iletilmekteydi.³⁸²

Uluğ Bey'in istihbarat teşkilatı, 1449 yılında bir inhitat dönemi yaşamıştır. Çünkü gerek orduda gerekse halk arasında Abdüllatif taraftarlarının arttığı bilgisine sahip olamamış olacak ki oğlu üzerine ilk seferden sonra bir sefer daha düzenlemiştir. Ülkesinde kendisine karşı olan duruşun arttığını göremeyen Uluğ Bey, bu sefer sırasında Şahruhiye şehrine gelmiş, lâkin Abdüllatif taraftarı olan kale komutanı Uluğ Bey'i şehre almak bir yana dursun, sultanı Abdüllatif'e teslim etmeye niyetlenmiştir.³⁸³ Abdüllatif, babasına karşı casusluk faaliyetlerini etkin bir şekilde kullanarak özellikle Timurlu ordusundaki birçok askeri kendi tarafına geçmeye ikna etmiştir. Timurlu sultanı Uluğ Bey'in de bir mirza tarafından esir edilmesi Abdüllatif'in bu hummalı çalışmalarının sonucudur.

Kendisine teslim olan babası Uluğ Bey'i hacca göndereceği vadiyle kandırarak yolda öldüren Abdüllatif 'Pederkuş' yani 'baba katili' unvanıyla tanınan Timurlu hükümdarı

³⁸⁰ Altan Çetin, "XII-XV. Yüzyıllarda Yakın Doğu'nun Sosyo-Ekonomik Hayatında Tüccarlar", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 5/866.

³⁸¹ Aka (2014), a.g.e., s.110.

³⁸² Barthold, a.g.e., s.79.

³⁸³ Aka (2014), a.g.e., s.111.

olmuştur. Lâkin Abdüllatif'in de saltanatı uzun ömürlü olmamıştır. Gerek babasını gerekse kardeşlerini katlettirmesinden müsebbip emirlerin ve yaşlıların saygısını kaybetmiştir. Babasının yerini alana dek iyi derecede yararlandığı istihbarat ve casusluk çalışmalarını da ikinci plana atan Abdüllatif babası ile aynı kaderi paylaşmıştır. Kendisine düzenlenecek suikasttan bihaber Timurlu tahtında oturan Abdüllatif, babasını öldürtmesinin üzerinden bir sene bile geçmeden 1450 yılında Uluğ Bey yandaşları tarafından öldürülmüştür.³⁸⁴ Abdüllatif, sabah namazı için camiye yöneldiği sırada suikast gerçekleşmiştir. Güzergahı üzerinde saklanan adamlar tarafından oklanan Timurlu sultanı babası ile aynı kaderi paylaşmıştır.³⁸⁵

2.3. Abdüllatif Döneminde Elçilik Faaliyetleri

Uluğ Bey'in iki oğlundan biri olan Abdüllatif henüz babasının hükümdarlığı döneminde Timurlu siyâsi hayatında aktif rol oynamaya başlamıştı. Uluğ Bey, Şahruh'un ölümünden sonra oğlu Abdülaziz'i Semerkant'ta bırakmış ve Herat'a doğru doğru harekete geçmişti. Şahruh'un merkezi olan Herat'ı 1448 yılında oğlu Abdüllatif'in desteği ile ele geçirebilmiştir.³⁸⁶

Bir süre sonra baba-oğul arasındaki ilişkiler gerginleşmiş ve bu gergin ortam savaşa dönüşmüştür. 1449 yılında vuku bulan savaşta Abdüllatif babası Uluğ Bey'i mağlup etmiştir.³⁸⁷ Oğluna teslim olan Uluğ Bey kısa bir zaman sonra öldürülmüş, babasının ölümünün akabinde kardeşi Abdülaziz'i de bertaraf eden Abdüllatif Timurlu tahtının yeni sahibi olmuştur.³⁸⁸

1450 yılında Semerkant başta olmak üzere Timurlu ülkesi Uluğ Bey döneminden farklı bir portre çizmekte idi. Abdüllatif babası gibi astronomi ve tarih ile ilgileniyor, tüm bunlara ek olarak da din adamlarına ve dervişlere saygıda kusur etmiyor hatta tartışmalara katılıyordu. Devletşah da bizzat Şahruh'un ilgisine mazhar olarak yetişen Abdüllatif'in soyunun ve terbiyesinin yerinde olduğunu ancak dünyada kötü bir şöhret bıraktığını söylemektedir.³⁸⁹ Devletşah'ın bu tespitinde Abdüllatif'in babasını öldürmüş olması önemli bir faktördür.

³⁸⁴ Andican, a.g.e., s.548.

³⁸⁵ Kanat, a.g.e., s.194.

³⁸⁶ Yağlı, a.g.b., s.503.

³⁸⁷ Devletşah, a.g.e., s.811.

³⁸⁸ Aka (2014), a.g.e., s.112.

³⁸⁹ Devletşah, a.g.e., s.813.

Abdüllatif'in bir seneyi bile bulmayan hükümdarlığı sırasında elçilik faaliyetleri hakkında kaynaklardaki bilgiler maalesef ki yetersizdir. Henüz Timurlu tahtına oturmadan önce askeri faaliyetler yürüttüğünü göz önünde bulundurursak elçilik faaliyetlerine de hükümdar olmadan önce başlamıştır demek kabildir.

Uluğ Bey döneminde Herat'ın Abdüllatif'in büyük yardımları ile alınması ile baba ile oğul arasında sorunların baş gösterdiği daha önce belirtilmişti. İşte bu sorunların vuku bulunduğu sıralarda Ebu Said de Semerkant'a saldırmıştır.³⁹⁰ Uluğ Bey'i iki ateş arasında bırakan Abdüllatif ve Ebu Said'in aralarında bir antlaşma yaparak harekete geçmiş olma ihtimali çok makul görünmektedir. Çünkü Timurlularda mirzalar da elçi gönderip kabul edebilmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu ittifakta da elçiler mühim bir görev üstlenmişlerdir.

Abdüllatif babası ile mücadele ettiği sırada Sultan Muhammet de Horasan üzerine yürümüş ve kardeşi Babür'ü yendikten sonra Herat'ı ele geçirmiştir. Abdüllatif babası ile savaşa başlamadan önce Babür'ün dostluğunu kazanmak için kendisine elçi göndermişti. Şimdi ise kısmi bir denge politikası uygulayarak Sultan Muhammet'e elçi göndermiş ve kazandığı başarılarından dolayı kendisini kutlamıştır.³⁹¹

Abdüllatif döneminde elçilik kurumunun önde gelen ismi Abdürrezzak-ı Semerkandî'dir. Abdüllatif'in dedesi Şahrüh'un sarayında ve elçilik heyetinde bulunan Semerkandî, Abdüllatif'in yanında da görev almıştır.³⁹² Elçilik vazifesi nedeniyle bolca seyahat etme fırsatı yakalayan Semerkandî, 1304-1470 yılları arasında Hindistan, İran, Horasan gibi bölgelerde yaşanan olayları "*Matla-ı Sa'deyn*" adlı eserinde anlatmıştır.³⁹³ Ayrıca Semerkandî'nin bu eserinden başka Kadı Adudüddîn-i İcî'nin "*İsmü Harf*" adlı kitabının şerhi de vardır.³⁹⁴

2.4. Ebu Said Döneminde Elçilik Faaliyetleri

Ebu Said'in doğum tarihi tam olarak bilinmese de saltanat için mücadeleye atıldığında yirmi beş yaşında olduğunu ve saltanat mücadelesine 1449 yılında ilk kez Uluğ Bey'in Semerkant'tan ayrılmasına müteakip başladığını hesap edersek 1424 yılında doğduğunu söylemek mümkündür.

³⁹⁰ Yağlı, a.g.b., s.501.

³⁹¹ Barthold, a.g.e., s.138.

³⁹² Şahin, a.g.t., s.406.

³⁹³ Bilgin, "Abdürrezzâk es-Semerkandî", 1/299.

³⁹⁴ Şahin, a.g.t., s.407.

Saltanat mücadelesine atılışı dolayısıyla kaynaklarda Ebu Said için *'padişahlık alâmetleri ve ilâhi yardımın izlerinin onda belirdiği'* denilerek bahsedilmektedir. Uluğ Bey'in yanında bulunduğu dönemlerde eğitim öğretime verdiği önem sebebiyle bu hükümdarın takdirini kazanmıştır.³⁹⁵

Ebu Said'in en önemli mücadelesi hiç kuşkusuz Mirza Abdullah ile olanıdır. Ebu Said, dönemin Timurlu sultanı Abdullah'a karşı giriştiği mücadelede muvaffak olmuş, Abdullah öldürülmüş ve Semerkant hâkimiyeti konusunda önündeki en büyük engel de kalkmıştır. Ebu Said'in Semerkant'a hâkim olma yolunda en büyük destekçisi Özbekler olmuştur. Semerkant üzerine yürümeden önce Ebü'l-Hayr'a elçilik heyeti gönderen Ebu Said, Özbeklerin desteğine ihtiyacı olduğunu bildirmiş, bu cazip teklif karşısında Ebü'l-Hayr da gelen elçiyi müspet bir şekilde karşılamış ve yardım sözü vermiştir.³⁹⁶

Ebu Said'in Ebü'l Hayr ile olan iş birliği uzun ömürlü olmamış, Özbeklerin şehre girmesi hâlinde yağmaya engel olamayacağını farkında olan Ebu Said müstahkem yapıları tahkim ettikten sonra Semerkant kapılarını kapattırıştır. Ebü'l Hayr'a da bir elçi göndermiş ve buranın kendi hakkı olduğunu ve hanın artık burada kalmasına gerek olmadığını bildirmiştir. Elçinin yanında hana sunulmak üzere değerli hediyeler, elbise ve mücevherat da vardı. Ebü'l Hayr elçiyi olumlu karşıladı ve hediyeleri kabul edip Semerkant önlerinden ayrıldı.³⁹⁷ Ebu Said böylece diplomasiyi ustalıkla kullanarak kazandığı Semerkant şehrini yine diplomasi sayesinde elinde tutabilmiştir.

Ebu Said hâkimiyeti ele geçirdikten sonra Baysungur'un en küçük oğlu olan Babür'ün faaliyetleri dikkatleri çekmekteydi. Mirza Sultan Muhammed'i öldüren Babür, Karakoyunlu hükümdarı olan Cihanşah'a da bir elçi göndermiş ve kendisine itaat edilmesini istemiştir. Bir süre sonra da Ebu Said'in üzerine yürüyüşe geçen Babür, Semerkant'ı doğrudan tehdit etmeye başlamıştı. Bütün savunma hazırlıklarını tamamlayan Ebu Said, bir kez daha diplomasi yoluna başvurmuş ve Babür'e Hoca Nizameddin Mevdud ve Cemaleddin Fethullah-ı Tebrizi'yi çeşitli hediyeler ile Babür'e göndermiştir. Ancak Ebu Said'in elçileri hürmet görmek bir yana dursun kaba sözler işiterek tahkir edildiler ve daha sonra hapsedildiler.³⁹⁸ Mirza Babür, bu hareketi ile adeta Timurlu sultanına meydan okumuş, hedefinin Semerkant olduğunu doğrulamıştır.

³⁹⁵ Alan, a.g.t., s.34.

³⁹⁶ Alan, a.g.t., s.40.

³⁹⁷ Alan, a.g.t., s.42.

³⁹⁸ Alan, a.g.t., s.48.

Babür'ün ordusu Semerkant önlerine gelmiş ancak uzun süren sefer sonunda orduda kıtlık baş göstermiş ve birçok hayvanı da telef olmuştu. Ebu Said ise barışa taraftar olduğunu henüz kuşatma başlamadan bildirmişti. Tüm bu gelişmeler iki tarafı da barış yapmaya yöneltmiştir. Babür, barış görüşmesini yapacak elçilik heyetinin seçiminde tasavvuf erbabı kişileri kullanmayı uygun görmüş ve Ebu Said'in üzerinde etkisi büyük olan Hoca Ubeydullah Ahrar ile görüşmesi için Mevlana Muhammed Muamma adlı zatı göndermiştir.³⁹⁹ Babür'ün elçisi Mevlana Muhammed'in, Ubeydullah Ahrar'a görüşme esnasında *'Bizim mirzamız son derece gayretli yüksek himmetli bir zattır. Ne tarafa yönelse o tarafı temizler ve zapt etmeden ölmez.'* demesi üzerine Ubeydullah *'Eğer Babür'ün büyük babası Şahrüh'un kalbimizde olan sevgisi ve üzerimizdeki hakları olmasaydı, neticeyi görürdünüz.'* şeklindeki cevabı kendisinin bir elçiden daha fazlası olduğunun kanıtıdır.⁴⁰⁰ Tüm bu görüşmelerin akabinde yapılan barış antlaşması ile alınan esirler de karşılıklı serbest bırakılmış, daha önce Babür tarafından esir edilen Ebu Said'in elçileri Nizameddin Mevdud ve Cemaleddin Fethullah-ı Tebrizi de kendilerine kıymetli elbiseler verilerek Semerkant'a gönderilmiştir.⁴⁰¹

Bu olay iki taraf için de bir dönüm noktası teşkil etmiş ve iki taraf ilişkilerinde dostane bir hava hâkim olmuştur. Babür'ün vefatına kadar Ebu Said yapılan antlaşmaya sadık kalmış ve taraflar arasında iyi niyet belirten elçiler gelip gitmiştir. Öyle ki bu elçi trafiğinin birinde Ebu Said bol miktarda hediye ile Babür'e bir elçi göndermiş ve o sırada Babür'ün yanında bulunan Şeyhülislam Hoca Mevlana'yı talep etmiştir. Elçileri gayet misafirhane karşılayan Babür, Ebu Said'in bu isteğini de müspet karşılamıştır. Ebu Said'in Babür'e gönderdiği hediyeler sadece maddi değil manevi değer de ihtiva etmekteydi. 1456 yılında Semerkant'tan Hoca Cafer Bazergan'ı elçi olarak Babür'ün nezdine göndermiş ve elçinin getirdiği hediyeler arasında Uluğ Bey'in Zic'i de bulunmaktaydı.⁴⁰²

Ebu Said döneminde Timurular da görmeye alışık olmadığımız bir olay da zuhur etmiştir. Elçilere karşı daima hürmet gösterip, doğruluktan ayrılmayan seleflerinin aksine Ebu Said, Karakoyunlu elçilerine karşı bir hileye başvurdu. Karakoyunlu sultanı Cihanşah, Herat'ı 1458 yılında ele geçirdikten sonra hakkında yeterli malumata sahip olmadığı Ebu Said hakkında bilgi edinmek gayretinde idi. Bu sebepten müsebbip 28 Ekim 1458'de Cihanşah Emir Nizameddin Seyyid Aşur adlı zeki ve akıllı vezirini Ebu Said'e elçi olarak

³⁹⁹ Alan, a.g.t., s.51.

⁴⁰⁰ Rejepova, a.g.t., s.34.

⁴⁰¹ Alan, a.g.t., s.51.

⁴⁰² Alan, a.g.t., s.52.

göndermiştir. İki taraf arasında dostluk ilişkilerini temin etmek amacıyla Ebu Said'e gelen elçilik heyeti gayet misafirhane karşılanmış, üç gün üç gece şenlik düzenlenmiştir.⁴⁰³ Ebu Said de birkaç güvenilir adamını elçilik vazifesi ile Seyyid Aşur'un yanında Cihanşah'a göndermiştir. 1459 yılının sonlarına doğru Cihanşah'a ulaşan elçiler Ebu Said'in mesajını Karakoyunlu sultanına iletmiştir. Dostane bir havanın hâkim olduğu görüşmeler Cihanşah'ı memnun etmiş ve arada samimi bağlar kurulduğunu, Ebu Said'in Herat'a geleceği söylentilerinin de gerçeği yansıtmadığını düşünerek Karakoyunlu sultanı kışı geçirmek üzere Herat'ın kuzeyindeki Muhtar dağı eteklerine konmuştu. Fakat bu durum hileden başka bir şey değildi. Ebu Said elçilerin gönüllerini hoş tutup, onları yolcu ettikten sonra elli bin kişilik ordusu ile yola çıkmış, Karakoyunlular ile yaptığı mücadeleden muvaffakiyet ile ayrılmıştı. Elçilere karşı başvurduğu bu hile ile Herat'ı Karakoyunlu'dan almış ve tıpkı Şahrüh gibi kendisine bu şehri payitaht edinmiştir.⁴⁰⁴

Ebu Said döneminde Karakoyunlular ile ilişkiler sürekli olmuş, Cihanşah'ın ölümü sonrasında da devam etmiştir. Cihanşah vefat ettikten sonra, İskender'in kızları Tebriz'de harekete geçerek, dağılmış bulunan Karakoyunlu askerlerini toplayıp idareyi ele aldılar. Hüseyin Ali adına hutbe okutup, sikke kestirip O'nu sultan ilân ettiler. Timurlu Ebu Said'in yardım ve himâyesini de elde etmeyi amaçladılar. Bu amaçla Cihanşah'ın sağlığında, Ebu Said tarafından gönderilmiş olan, ancak görevini yerine getirmeye fırsat bulamamış olan Ali Bey'in Tebriz'de bulunmasından istifade ettiler. Timurlu elçisini hoş tutup, hutbede Ebu Said'in ismine de yer verdiler.⁴⁰⁵ Bu hareketleri ile aradaki eski düşmanlığın kalkmasını amaçladıkları gayet açıktır. Cihanşah'ın zamanında savaş vesilesi olan elçiler, şimdi barışa vesile olmaktadır.

Cihanşah meselesini halleden Ebu Said için bir diğer mesele de iç istikrarı sağlamak olmuştur. Babür zamanında Mirza İbrahim Herat'ta hapistti. Babür'ün ölümünden sonra serbest kalıp hâkimiyet mücadelesi için kollarını sıvamış, hatta bir ara Herat'a girmeye bile muvaffak olmuştur. Herat'ta bir süre kalan İbrahim, devlet adamlarının tavsiyesi doğrultusunda Ebu Said ile barış yapmaya karar verdi. Barış sağlama vesilesi ile şeyhlerden oluşan bir elçilik heyeti Ebu Said'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu şeyhlerden biri Şeyhülislam Bahaeddin'in oğlu Şeyhülislam-ı azam Şeyh Muhammed el-Kusuyî idi. Bu şeyhler daha önce Herat'ta Ebu Said ile görüşmüşlerdi, işte bu sebepten müsebbip elçilik

⁴⁰³ Alan, a.g.t., s.74.

⁴⁰⁴ Aka (2014), a.g.e., s.127

⁴⁰⁵ Aka (2014), a.g.e., s.131.

için en uygun adaylardı. Havanın çok soğuk olması ve fırtınanın etkisi ile elçiler büyük zorluklarla Belh'e ulaştı. Sultan Ebu Said kendilerini gayet misafirhane karşıladı. İbrahim gönderdiği mesajında Ebu Said'in emirlerinden biri olmayı, ayrıca O'na damat olmayı da istiyordu. Herat'ta sikke Ebu Said adına kesilecek, hutbe de yine O'nun adına okunacaktı. Ebu Said'in cevabı olumlu idi. Akrabalık bağı da kurmak istediğini belirtmiştir. Elçilere çok iyi davranan Ebu Said, birtakım hediyelerle beraber dönüşlerine izin vermiştir.⁴⁰⁶

Bu dönemde yaşanan ilginç bir olay ise Mirza İbrahim'in elçisi tarafından hapisten kurtarılmasıdır. Babası Alaüddeve ile ihtilaf yaşayan İbrahim, savaşın eşiğine gelmiş ve bir savaş hilesi ile yakalanıp babasının yanına götürülmüştür. Babası tarafından hapse atıldığı sırada daha önce Ebu Said'e gönderdiği elçisi Abdullah Hoca Tarhan da geri dönmüştü. Bu duruma dayanamayan Abdullah, İbrahim'i hapisten kurtarmıştır.⁴⁰⁷ Alaüddeve ile İbrahim arasında yaşanan bu gerginliğin sebebi olarak İbrahim-Ebu Said arasındaki elçi trafiğini göstermek mümkündür.

Akkoyunlular ise bu dönemde diplomasiyi etkin kullanmaya gayet etmiş, Ebu Said ve Karakoyunlular arasında yaşanan elçi trafiğine sessiz kalmamışlardır. Karakoyunlu tahtına oturan Hasan Ali, ilk iş olarak Akkoyunlu ile mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelesinde kendisine destek olması için Ebu Said'e elçi göndermiş ve Timurlu sultanının bir an önce yardıma gelmesini istemiştir. Akkoyunlu Hasan Bey'in de elçileri bu dönemde Ebu Said'in huzura çıkmış ve Timur zamanından beri aralarında süregelen dostluğun devam edilmesinin arzulandığını bildirmişlerdir. Ebu Said elçiler aracılığıyla Uzun Hasan'a bazı armağanlar göndermiştir. Diğer taraftan da Hasan Ali ve kardeşlerine babaları Cihanşah'ın ölümü dolayısıyla baş sağlığı dileyen mektupları elçileri aracılığıyla göndermiştir. Bir nevi denge politikası uygulayan Ebu Said, Akkoyunlular'ın tüm diplomatik girişimlerine rağmen Hasan Ali'ye destek vermiştir. Lâkin yanlış tarafta saf tutması kendi sonunu hazırlamasına neden olmuştur. Karabağ'da kışlamak üzere hareket ettiği zaman Akkoyunlular, Ebu Said'in ordusunun iâşe yollarını kesmiştir. Akkoyunluların bu stratejik hamlesinden sonra Timurlu ordusunda erzak sıkıntısı zuhur edince Erdebil'e dönmeye karar veren Ebu Said, Uzun Hasan'a barış isteğinde bulunmuş ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Yaptığı diplomatik hatalar yüzünden yalnız kalan Ebu Said, Uzun Hasan'ın adamları tarafından takip edilmiş ve 1469 yılı Şubat ayı sonunda öldürülmüştür.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Alan, a.g.t., s.82.

⁴⁰⁷ Alan, a.g.t., s.84.

⁴⁰⁸ Aka (2014), a.g.e., s.133.

İlk zamanlar Akkoyunlulara yakın olan Ebu Said, 1468 yılında elçilik heyeti tertip etmiş ve kendisi tarafından yazılan mektubu ulaştırmak üzere Uzun Hasan'a heyet göndermiştir. Bugün Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan mektupta Karakoyunlu Cihan Şah'ın üzerine sefer yapmaya niyetli olduğunu ancak Karakoyunlu sultanının mağlubiyet haberi ile sefere gerek kalmadığını ve durumdan memnun olduğunu iletmiştir. Dedesi Timur döneminden beri süregelen dostluğun devam etmesini de arzuladığını aracılığıyla bildirmiştir.⁴⁰⁹ İlerleyen zamanlarda ise Akkoyunlular'ın güç kazanmasından çekinmiş olmalıdır ki Ebu Said'in Akkoyunlulardan uzaklaştığını görmekteyiz. Tüm bu iyi niyet göstergesine karşı Ebu Said'in Akkoyunlu Devleti'ne sırt çevirmesi O'nun hükümdarlığının sonunu hazırlayan en büyük etken olmuştur.

2.4.1. Ebu Said Döneminde İstihbarat

Tarihler 1451 yılının gösterdiğinde Timurlu tahtına Ebu Said geçmiş bulunmaktaydı. Uluğ Beğ ve Abdülatif'in suikast sonucu öldürülmesi Ebu Said'in iktidarı boyunca iç istihbarata önem vermesine neden olmuştur. İdareyi tam olarak ele aldıktan sonra ülkedeki casuslardan gelen haberlere kulak ardı etmeyen Ebu Said pek çok idam ve işkence gibi cezalandırmalara başvurmuştur. 1447 yılında yaşı oldukça ilerlemiş olan Uluğ Bey'in annesi ve Şahrüh'un başhatunu olan Gevherşah da Ebu Said'in emri ile öldürülmüştür. Yaşlı hatunun öldürülmesine neden olan suç ise Şahrüh'un torunu Alauddevle'nin oğlu Sultan İbrahim ile gizli münasebetler kurup, isyan hazırlığında olmasıydı.⁴¹⁰ Ülke içindeki istihbarat ağı sayesinde Timurlu sultanının bu hazırlığı haber alması zor olmamıştır.

Ebu Said'in Semerkant'ı hâkimiyeti altına almasında da casusların çalışmaları etkili olmuştur. Ebu Said henüz Semerkant yolunda iken Mirza Abdullah'ın askerlerinden gelip onun ordusuna katılanlar olmuştur. Semerkant kapıları da kendisine kolay bir şekilde açılmış, Ebu Said'in gelişinden memnuniyet duyan ahali Özbekleri şehre almama hususunda yeni sultana gönülden yardımcı olmuşlardır.⁴¹¹ Tüm bu olanlara bakarak Ebu Said'in Semerkant'taki umumi durum ile alakalı önceden haber aldığı, yönetici kadrosu ve ahali ile de iletişime geçtiği söylenebilir.

1461 yılında ise Abdülatif'in torunu Muhammed Cuki, Ebu Said'e isyan etmiştir. Vuku bulan mücadelede Ebu Said muvaffak olmuş, ancak kendisine dokunulmayacağına

⁴⁰⁹ Andican, a.g.e., s.551.

⁴¹⁰ Kanat, a.g.e., s.70.

⁴¹¹ Alan, a.g.t., s.43.

dair söz alan Muhammed Cuki teslim olmuş ve Herat'a getirilmiştir. Lâkin Herat'ta iken Ebu Said'e gelen haberler Timurlu sultanını memnun etmemiştir. Muhammed Cuki'nin halktan fazla itibar görmesi ve birtakım faaliyetlere girişme ihtimalinin ortaya çıkabileceğini haber alan Ebu Said, mirzayı 1464 yılının ocak ayında kule şeklindeki zindanlarıyla meşhur olan İhtiyareddin kalesinin hapisanesine attırıştır.⁴¹²

Devlet görevlilerinin de görevlerini kötüye kullanmaları da Ebu Said döneminde gizli kalmamıştır. 1462 yılında, Herat'ta vergi toplamakla görevlendirilmiş olan Hoca Muizzüddîn ve sarraf Şeyh Ahmet'in isimleri rüşvet ile faizcilik olaylarına karışmıştı. Bu durum Ebu Said'in adamları tarafından kısa sürede haber alınarak Ebu Said'e iletilmiş, Timurlu sultanı, Şeyh Ahmet'in derisini Herat şehrinin kuzey kapısında diri diri yüzdürmüştür. Hoca Muizzüddîn ise cezasını kaynar su dolu bir kazana atılarak çekmiştir.⁴¹³

Dış istihbarat konusunda ise sultan Ebu Said, içteki kadar başarılı olamamıştır. Dost olarak gördüğü bazı devletlerin hasımane tavırlarını ve çalışmalarını Timurlu sultanı çok geç haber almıştı. Akkoyunlu Uzun Hasan'ı kendisine tabii bir devlet olarak gördüğü için o taraftan bir saldırı beklemeyen Ebu Said, Şirvanşahların desteğine de daima güvenmekteydi. Ancak Uzun Hasan'ın gücü hakkında yeterli mâlumat edinemeyen Ebu Said'in erzak konvoylarını Karabağ'da ele geçiren Akkoyunlu hükümdarı, Timurlu ordusunu büyük ölçüde yıpratmıştır. Ebu Said'in müttefik olarak gördüğü Şirvanşah Ferruh Yesar'ın da Akkoyunlu tarafına geçmesi Ebu Said'in çekilmesine neden olan bir gelişmedir.⁴¹⁴ Ebu Said, Akkoyunlu-Şirvanşah ittifakını haber alamamış ve 29 Ocak 1469 tarihinde Uzun Hasan'ın adamları tarafından yapılan baskınla yakalanmıştır.

2.5. Hüseyin Baykara Döneminde Elçilik Faaliyetleri

Timurlu Devleti'nin son ve en tanınmış hükümdarlarından ve Ebu Said'in halefi olan Hüseyin Baykara, 1438 yılında başkent Herat'ın Kuzey Doğu bölgesindeki Ser-i Pol-u Tulki'de bulunan Devlethane olarak bilinen sarayda dünyaya gelmiştir.⁴¹⁵ Baykara'nın babası, Gıyasedin Mansur b. Emir zade Baykara b. Ömer Şeyh Bahadır b. Emir Timur'dur.

⁴¹² Kanat, a.g.e., s.70

⁴¹³ Kanat, a.g.e., s.241

⁴¹⁴ Andican, a.g.e., s.552.

⁴¹⁵ Muzaffer Develi "*Tarih-i Ravzatu's-Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*" (İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), s.20.

Baykara, on dört yaşına geldiğinde annesinin de rızasını alarak Baysungur'un oğlu Mirza Ebu Kasım'ın mahiyetine geçmiş, daha sonra Ebu Said'in yanına gitmiştir. Bir süre sonra Ebu Said'in yanından ayrılarak tekrar Ebu Kasım'ın yanına dönen Hüseyin Baykara, Ebu Kasım'ın vefat etmesi üzerine Merv ve civarını hâkimiyetinde bulunduran Mirza Sencer b. Ahmet. Ömer Şeyh'in yanına gitmiştir. Burada Sencer'in kızını alarak onunla hısımlık bağı kuran Hüseyin Baykara, birtakım mücadelelere de girişti.

Vuku bulan hâkimiyet mücadelelerinden başarı ile çıkan Baykara, 24 Mart 1469 tarihinde adına hutbe okunduktan sonra devletin başına geçmiştir.⁴¹⁶ Tahta oturduktan sonra muhtelif zorluklar ile karşı karşıya kalmış, Mirzaların faaliyetleri, içeride çıkan karışıklıklar ve hasımların sayısındaki artış tıpkı selefleri gibi onun da fazlasıyla vaktini almıştır.

Hüseyin Baykara Herat'ta iken 1470 yılında Azerbaycan emirlerinin önde gelen isimlerinden Muhammed Ali Şeker'in oğlu Yar Ali Türkmen bine yakın askeri ile Horosan'a doğru yönelmiştir. Böylece Akkoyunlular tarafından takip edilen bu bir avuç Karakoyunlu Türkmenler Timurlulara sığınmış bulunuyordu. 11 Ocak 1470 tarihinde ise Akkoyunlu Uzun Hasan'ın adamlarından Kadı Ali elçi unvanı ile gelmiş, yanında da Akkoyunlu sultanının mektubunu getirmişti. Elçinin getirdiği mektupta yıllardır Timurlular ile Akkoyunlular arasında dostane ilişkilerin hâkim olduğunu, bu dostluğun Ebu Said devrinde de devam ettiğini ve şimdi bu dostluğun devam edebilmesi için Hüseyin Baykara'nın kendisine sığınan Türkmenleri teslim etmesi gerektiği yazmakta idi. Baykara, elçi Ali'ye çok büyük saygı göstermiş, lâkin kendisine sığınan Türkmenleri teslim etmemiştir.⁴¹⁷

Hüseyin Baykara'yı iç meselelerin çözümünde elçilik müessesesine başvururken görmekteyiz. Şahrüh'un oğlu Baysungur'un torunu Yedigâr Muhammed, Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'dan destek almış ve Horosan'a doğru yürüyüşe geçmiştir. Bu sırada Ebu Said'in oğlu Mahmud Mirza da Semerkant'tan Belh'e gelmiş bulunuyordu. Hüseyin Baykara'nın Belh valisi Ahmet Müştak da ayaklanmış ve Sultan Mahmut'a haber gönderip, yardım isteğinde bulunmuştur. Bu yardım isteği üzerine Sultan Mahmut Belh'e gelmiş fakat Ahmet Müştak beklenilenin aksine şehrin kapılarını onlara açmamıştır. Hüseyin Baykara, valisi Ahmet Müştak'a bir elçi göndererek muhalefetten vazgeçmesini istemiştir. Ahmet muhalefetten vazgeçmiş, barış görüşmelerini gerçekleştirmek üzere Emir-i Bozorg-i

⁴¹⁶ Hamid Algar, Ali Alparlan, "Hüseyin Baykara", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/530.

⁴¹⁷ Cihan Oruç, (2013) "*Hüseyin Baykara ve Zamanı*" (Kütahya: Basılmamış Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s.55.

Tirmizi'yi elçilik vazifesi ile göndermiştir.⁴¹⁸ Daha sonra bizzat kendisi sultanın huzuruna gelerek bağışlanmıştır.⁴¹⁹ Bu dönemde bir şehrin valisine elçi göndererek, anlaşma yolları araması, Türk devlet geleneğinde ender görülen bu durumdur. Timurlu Devleti'nde merkezi otoritenin ziyadesiyle zayıfladığını gördüğümüz bu örnek olay, Timur'un haleflerinin devletin kurucusu olan Emir Timur'dan stratejik anlamda ayrıldıklarının en güzel kanıtıdır.

Hüseyin Baykara döneminde elçilik görevini yürüten şahsiyetlerden birisi de Ali Şir Nevai'dir. Soyca bir Uygur olan Ali Şir 1441 yılında Herat'ta doğmuştur. Bir süre Babür'ün hizmetinde de bulunan Ali Şir, Babür öldükten sonra hamisiz kalmıştır. 1464 yılında Herat'a gelmiş, Hüseyin Baykara tahta çıkana kadar da burada kalmıştır. Sultan Hüseyin tahta çıktıktan hemen sonra arkadaşı Ali Şir'i de yanına çağırması ve Herat'ın alınışından bir ay sonra kadar sonra buraya gelen Ali Şir de sultana ünlü 'Hilâliyye' kasidesini sunmuştur. Bu tarihten sonra Ali Şir devlet kademelerinde önemli görevlerde bulunmuştur.⁴²⁰ Nevai'nin Sultan Hüseyin'in hizmetindeki ilk görevi mühürdarlık olmuştur.⁴²¹ Baykara, Nevâî'yi "pir" olarak görmüş, atına oturup kendisi de yayan gidecek kadar da saygı duymuştur.⁴²²

1497 yılından 1500 yılına kadar Hüseyin Baykara'yı meşgul eden oğlu Bediüzzaman meselesinin çözümünde Ali Şir önemli rol oynamıştır. Astarâbâd valiliği sultan Hüseyin tarafından Bediüzzaman'ın oğlu Muhammet Mümin'e bırakılmamış, bu olay da sultan ile oğlunun arasını açmıştır. Bu durumdan müsebbip Ali Şir Nevai bir elçilik heyeti ile sultan tarafından oğluna gönderilmiş ancak barış ortamı oluşturmaya muvaffak olamamıştır.⁴²³ Merkezi otorite boşluğu bu olayda da göze çarpmaktadır. Ali Şir'in başarısız olma nedenlerini sultan Hüseyin'in otoriteyi sağlama konusunda gösterdiği yumuşak davranışlarında aramak yanlış olmayacaktır.

Ali Şir sadece siyâsi nedenlerle değil hayırlı işler için de elçilik vazifesini yürütmüştür. Ebu Said'in oğullarından Mirza Ebubekir, Sultan Hüseyin'e itaat edip, dostluk bağlarını güçlendirmek amacıyla Sultan'ın maiyetinden biriyle evlilik yapmak istediğini bir

⁴¹⁸ Oruç, a.g.t., s.69.

⁴¹⁹ Aka (2014), a.g.e., s.142.

⁴²⁰ Günay Kut, "Ali Şir Nevâî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/449.

⁴²¹ Talip Yıldırım "Yakın Dostu Hüseyin Baykara'nın Eserlerinde Ali Şir Nevai", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, (2008) C:5, S:2 s.106.

⁴²² Yüksel, a.g.e., s.38.

⁴²³ Aka (2014), a.g.e., s.148.

elçi ile bildirmiştir. Hüseyin bu istek karşısında mutlu olmuş, Ali Şir'i şükranlarını sunmak ve kendisini huzuruna getirmek amacıyla Mirza Ebubekir'e göndermiştir.⁴²⁴

Hüseyin Baykara döneminde Osmanlı Devleti'nden gönderilen elçilerin varış noktası sadece Timurlu sarayı olmamıştır. Fars edebiyatının önde gelen şairlerinden Molla Câmi'nin II. Bâyezid için bir kaside yazması özellikle batıda kazandıkları zaferler dolayısıyla Timurluların Osmanlı hanedanına duyduğu saygının bir tezahürüdür. Bu ilgiliyi karşılıksız bırakmayan Bâyezid ise, elçileri aracılığıyla her yıl beş bin akçe bizzat Molla Câmi'ye, beş bin akçe de Buhara'daki Nakşibendi tarikatının lideri olan şeyhe göndermekteydi.⁴²⁵ Osmanlı sarayından Timurlu sarayına değil de halktan birine elçinin gönderilmesine Baykara tepki vermemiş, üstelik bu durumu hoşgörü ile karşılamıştır.

1469 yılında Timurlu tahtına geçen ve uzun denebilecek bir süre karışıklıkların sürüp gitti Timurlu ülkesini yöneten Hüseyin Baykara, 1506 yılında Özbek hükümdarı Şeybani Han üzerine çıktığı sefer sırasında 5 Mayıs 1506 tarihinde vefat etmiştir. Yedi çocuğu da kendisinden önce vefat eden Baykara, kalan çocukları ile de fikir ayrılıkları yaşamış ve uzun süre onların çıkardıkları isyanlar ile uğraşmıştır. Babalarının vefatından sonra birlikte hükümdar ilan edilen Bediüzzaman ile Muzaffer Hüseyin, devleti uzun süre ayakta tutamamışlardır. Özbek hükümdarı Muhammed Şeybani Han, Baykara'nın oğullarını mağlup ederek Horosan'daki Timurlu hanedanına 19 Mayıs 1507 tarihinde son vermiştir.⁴²⁶ Bu tarihten sonra Timurlu sülalesi ancak Babür'ün Hindistan'da kurduğu devlet ile varlığını sürdürebilmiştir.⁴²⁷

2.5.1. Hüseyin Baykara Döneminde İstihbarat

Hüseyin Baykara, 24 Mart 1469'da Cuma günü adına hutbe okunduktan sonra Timurlu tahtına geçmiştir. Timur'un kurduğu merkezi otorite, Baykara'nın başa geçtiği dönemde iyiden iyiye sarsılmış bir görüntü çizmesine rağmen, Horosan ve Herat şehirleri işini itina ile yapan kişilerle çevriliydi.⁴²⁸ Baykara'nın casusları da işlerini layıkıyla yapmakta idiler. Sultan Hüseyin, iç istihbarata önem vermiş ve ülkesinin dört bir yanına

⁴²⁴ Oruç, a.g.t., s.72.

⁴²⁵ Yusuf Çetindağ, "Siyasi Açıdan Timurlu-Osmanlı İlişkileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2016) S:24. s.20.

⁴²⁶ Alparslan Algar, "Hüseyin Baykara", 18/530.

⁴²⁷ İsmail Aka, "Timurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/178.

⁴²⁸ Aka (2014), a.g.e., s.141.

tabiri caizse elinin uzanmasını, topraklarının her karışında kendi gözü gibi görev alacak adamlarının olmasını istemiştir.

Baykara'nın iç meselelerde haksız olmadığı çok kısa zamanda anlaşılmış, Şahruh'un oğlu Baysungur'un torunu Yedigâr Muhammed Mirza, Akkoyunlu Hasan Bey'den yardım görerek Baykara aleyhinde çalışmalara başlamıştır. Hüseyin Baykara, Yedigâr'ın hareketlerinden kısa sürede malumat sahibi olmuş ve üzerine kuvvet göndermiştir. Ancak Herat'ta çıkan ayaklanma, Yedigâr meselesinin hallini geciktirmiştir.

Sultan Hüseyin'in casusları Herat'taki ayaklanmadan beş ay sonra önemli bilgiler ile Timurlu sultanının yanına gelmişlerdir. Yedigâr'ın yolsuzlukları ve halka karşı takındığı kötü tavır çevresindeki insanların ondan yüz çevirmesine neden olmuştu. Bu durumu fırsat bilen Baykara, hiç vakit kaybetmeden Herat üzerine yürümüştür. Horasan'daki emniyetin kaybolduğu ve Yedigâr'ın adamlarının pusatsız gezdiği haberi de Baykara'yı bu sefer konusunda daha da cesaretlenmiştir. Sefer sırasında da istihbarat almayı ihmal etmeyen Timurlu sultanının huzuruna Yedigâr tarafından bir haberci gelerek Timurlu ordusunun yaklaştığından kimsenin haberi olmadığını söylemiştir. Sultan Baykara, tıpkı selefleri gibi her gelen habere itimat etmez hele ki bu haber düşmanın adamlarından gelmişse kesinlikle teyit ettirirdi. Kendi karavulu da bu durumu teyit edince ordusuna daha da hızlanmaları için emir vermiştir.⁴²⁹ Hüseyin Baykara'nın casusları uzun zaman önce Yedigâr'ın konağına sızmış olmalıydılar ki Yedigâr'ın sarhoş ve uyku sersemi olduğu bir anda Baykara'ya derhal işaret vermişler ve başlarında Ali Şir Nevaî'nin bulunduğu Baykara taraftarları konağa rahatça girmeye muvaffak olmuşlardır.⁴³⁰ İstihbarat teşkilatı sayesinde kısa sürede Yedigâr'ı yakalayan Baykara, isyancının da derhal ölüm fermanını çıkartmıştır.⁴³¹

Ülke içindeki huzuru ve sükûneti sağlamak için de çoğu yerleşim yerinde Baykara'nın casusları dolaşmaktaydı. Sultan, Yedigâr meselesini halletmek için sefere çıktığı vakit divan işlerini yönetmek üzere Herat'ta kalan Hoca Abdullah, Hoca Kutbeddin Tavus aleyhine haberler ortaya atarak görevden azledilmesini sağlamıştır. O'nun yerine müfettişlik görevine geçen Abdullah, Hüseyin Baykara'nın Herat'tan uzakta olmasından faydalanarak halka karşı adaletsiz bir tutum sergilemiş, ağır vergiler koyarak ahaliyi isyan ettirecek konuma getirmiştir. Bu durumu bizzat adamları tarafından derhal haber alan Sultan

⁴²⁹ Oruç, a.g.t., s.60.

⁴³⁰ Aka (2014), a.g.e., s.139-140.

⁴³¹ Andican, a.g.e., s.553.

Hüseyin, Ali Şir Nevai'yi Herat'a göndermiş ve halkına karşı hoş olmayan davranışlar sergileyenlerin ivedilikle cezalandırılmasını istemiştir.⁴³²

⁴³² Oruç, a.g.t., s.57.

SONUÇ

Tarih boyunca devletlerarası ilişkilerde elçiler önem arz etmişlerdir. Diplomasi çarklarının çalışmasında üstlendikleri rol elçileri bu öneme nail etmiştir. Kimi durumlarda başlı başına savaş sebebi olan elçiler, kimi durumlarda ise büyük meselelerin çözümünde aktif görev alarak mensubu buldukları devletlerini savaşın kıyısından döndürmeyi başarmışlardır.

Timur tarafından kendi ismi ile müsemma olarak kurulan Timur Devleti kurulduğu tarihten başlayarak elçilik müessesesine önem vermiştir. Özellikle Emir Timur tarafından, bürokrasinin gerekleri itina ile uygulanmıştır. Bir bölgeye karşı askeri harekâta girişmeden önce Timur, önce diplomasi yoluna başvurur ve bölgenin yöneticisine elçisi gönderirdi. Kalem yoluyla çözülemeyecek meseleler olursa kılıç ile çözümlene yoluna gidilirdi. Timur'un diplomasiye ve istihbarata verdiği öneme paralel olarak kurduğu devletin sınırları, kısa sürede hızlı bir şekilde genişlemiştir. Emir Timur, casusları sayesinde muhtelif memleketler hakkında bilgi edindiğinden savaflara daima üstün başlayan taraf olmuştur. Elçilerinin de kendisine getirdiği malumatlar, Timur'un sefer sırasında uygulayacağı stratejiyi belirlemede mühim rol oynamıştır.

Timurlu Devleti'nde sultanlar ve mirzalar, elçilerini yeri geldiğinde casus olarak kullanarak hem diplomatik ilişkilerin sürekliliğini sağlamış hem de casusların dikkat çekme ihtimalini en aza indirerek muhtelif coğrafyalardan istihbarat edinebilmişlerdir. Timurlu elçiler gittikleri devletlerin sosyal, ekonomik ve demografik yapıları hakkında bilgi edinmişlerdir. Bazı dönemlerde ise Timurlu elçileri gittikleri bölgelerde hayır işlerine girişerek cami ve çeşme gibi yapılar meydana getirmişlerdir.

Yabancı ülkelerden Timurlu ülkesine gelen elçiler, gayet dostane bir şekilde karşılanmış, hatta elçilerin kendilerini evlerindeymiş gibi hissetmelerini sağlamak için adlarına ziyafetler düzenlenmiştir. Yabancı elçilerin can güvenlikleri de Timurlu sultanları tarafından bizzat garanti edilmiştir. Fakat Timur Devleti'nden gönderilen elçiler muhtelif memleketlerde her zaman hoşgörülü karşılanmamıştır. Özellikle Kadı Burhaneddin ve Memlûk Devletleri, Timurlu elçilerini tahkir etmekten çekinmemişlerdir.

Yabancı elçiler konusunda hassas olan Timurlu sultanları, aynı hassas duruşu kendi elçileri için de sergilemişlerdir. Timurlu elçilerin, yabancı ülke topraklarında olumsuz bir muameleye maruz kalmalarını hoş karşılamamış, hatta savaş sebebi sayacak kadar bu

durumu önemsemişlerdir. Özellikle Timur, elçilerinin kendi toprakları dışında nasıl muamele ile karşılaştıklarını bizzat takip etmiştir. Timur 'un Kadı Burhaneddin ile savaşın eşiğine gelmesinin temelinde Kadı Burhaneddin'in Timur'un elçilerine karşı menfi davranışlar sergilemesidir. Benzer durum Timur Devleti ile Memlûk Devleti arasında da yaşanmış, Timur'un elçilerine karşı hoş olmayan davranışlar sergileyen Memlûk sultanı Berkuk kendi elleri ile resmen Timur'u topraklarına davet etmiştir.

Timur Devleti'nde elçilerin nesebi önemsenmemiş, Timur Devleti'ne sağlayacağı yarar göz önünde bulundurulmuştur. Timur'un huzuruna gelen İspanyol elçi Clavijo, hristiyan olmasına rağmen Timur'un talimatı ile özel bir ilginin odağı hâline gelmiştir. Timurlu ülkesine elçilik vazifesi ile geldiği sırada tüm ihtiyaçları Timur tarafından karşılanmış, Timurlu ülkesine giriş yapar yapmaz ise Timur'un adamları tarafından bizzat ilgilenilmiştir. Lâkin bu ilginin, Clavijo'nun heyeti ile aynı zamanda Timurlu ülkesine giriş yapan Memlûk Devleti'nin müslüman elçilerine gösterildiğini söylemek güçtür.

Yazdığı seyahatnamesinde Timur hakkında önemli bilgiler bulunan Clavijo, Timur tasvirini de yapmıştır. Timur'un yabancı elçilere verdiği değer Clavijo'yu sevindirmiş, seyyah Timur hakkında seyahatnamesinde övgü ile bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Batı memleketlerinde Timur'un pek hoş görülmemesine karşı; adil, çalışkan ve kudretli bir hükümdar olarak Clavijo'nun seyahatnamesinde tasvir edilmesi dikkat çekmektedir.

Timur Devleti'nde mirzalar da elçi gönderme hakkına sahipti. Kimi zaman hâkimi oldukları bölgeden müstakil bir şekilde yabancı devlet sultanına elçilik heyeti gönderirler, kimi zaman da Timurlu sultanının elçilik heyetine kendi elçilerini de katarlardı. Timurlu mirzaların bu şekilde diplomasi alanında tecrübe kazanması beklenilmiştir.

İç meselelerin çözümünde de elçilerden yararlanan Timurlu sultanları, özellikle hâkimiyet mücadelesine girişen hanedan üyeleri ile iletişimi elçiler vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. İç meselelerin çözümünde elçi olarak özellikle ulemeden kişiler seçilmiş, bu kişilerin muhtelif bilgilerinden yararlanılmak istenmiştir. Emir Timur döneminde elçilerden daha çok devletlerarası konularda yararlandığını görmekteyiz. Timur'dan sonraki dönemde ise Timurlu mirzaları arasında yaşanan hâkimiyet mücadelelerine paralel olarak elçiler yabancı memleketlere gitmekten çok iç meselelerin çözümü için mesai yapmışlardır.

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan istihbarat, her dönem için gerek kişiler gerekse devletler için elzem olmuştur. İstihbarat kurumu sağlam olan devletlerin ömürleri uzun, kazandıkları başarılar ise nispeten kolay olmuştur.

Timur Devleti'nin kurucusu Emir Timur da istihbarat konusunda ziyadesiyle titiz davranmıştır. Devletini kurduktan kısa bir süre sonra casuslarını muhtelif memleketlere göndererek kendisini için malumat toplamalarını istemiştir. Yeri geldiğinde bir elçi, bazen de bir dilenci Timur için casusluk yapmıştır. Timur, hiç görmediği memleketler hakkında bu yolla fikir sahibi olmuştur. Hatta öyle ki yabancı memleketteki yerli bir kişi kadar o coğrafyayı bilmekteydi. Timur'un casusları komşu devletlerde gördüklerini ve duyduklarını adeta Timur'un zihninde bir portre çizer gibi anlatmışlardır.

Timur, herhangi bir coğrafyaya sefere çıkmadan önce casuslarından gelen bilgileri değerlendirir, sefer için gerekli bilgilerin toplandığını düşünürse ordusu ile hareket ederdi. Gerek harekât esnasında gerekse savaş sırasında çok önem verdiği istihbarat ağı sayesinde hiçbir sıkıntı çekmezdi. Özellikle Anadolu seferi sırasında casuslarının çalışmaları sayesinde Anadolu'yu iyi tanıyan Timur, Yıldırım Bâyezid'i kendi coğrafyasında tuzağa düşürmeyi başarmıştır.

Timurlu Devleti'nde devlet politikası belirlenirken casuslar aracılığıyla toplanan istihbaratlara önem verilirdi. Usta bir satranç oyuncusu olan Timur, bir sonraki hamlesini edindiği bilgiler ışığında karar verirdi. Beş Yıllık Sefer'i sırasında (1392-1397) Timur, Anadolu'ya gelmiş, ancak kendisine karşı yapılan Osmanlı-Memlûk-Kadı Burhaneddin-Toktamış ittifakını haber alır almaz politika değişikliğine gitmiş, Erzurum'dan geri dönerek Toktamış üzerine yürümüştür.

Timur'un halefleri döneminde ise casusluğu verilen önemin azalmasını müteakip bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Timurlu sultanları kendilerine karşı planlanan suikast planlarından dahi haberdar olamamışlardır. İçteki meselelerden dolayı yabancı devletlerin topraklarında da Timur döneminde olduğu gibi casusluk faaliyetleri yürütemeyen Timurlu mirzalar, istihbarat konusundaki yetersizliğin bedelini kimi zaman canları ile ödemişlerdir.

Emir Timur dönemi hem elçilik müessesesi hem de haber alma teşkilatı olarak bir inkişaf dönemidir. Timur'un halefleri bu iki konuda da selefleri olan Timur'un gölgesinde kalmışlardır. Timur'un yaşadığı dönemin siyasi yapısını iyi kavraması devletlerarası ilişkilerde elçilik müessesesine önem vermesine neden olmuş, ayrıca iyi bir satranç oyuncusu olan Emir Timur'un adeta satranç tahtasına piyonları, atları, filleri, kaleleri, veziri

ve şahı yerleştirir gibi casuslarını yeryüzündeki muhtelif bölgelere yerleştirmesi önüne çıkan rakiplerini kolaylıkla şah-mat etmesine imkân sağlamıştır.

Yapılan bu çalışmada; Timurlu Devleti'nin inkişaf ve inhitat dönemlerinin her birinde elçilik müessesesi ve istihbarat teşkilatının önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hem elçilik hem de istihbarat teşkilatına verdiği önem sayesinde Emir Timur, girdiği hiçbir savaşı kaybetmemiş; fakat halefleri döneminde Timur'un izlediği politikaların birçoğu terkedilmeye başlanınca devletin ömrünün kısa süreli olması da kaçınılmaz olmuştur.

Timur Devleti'nin ana kaynakları oluşturan eserlerden olan Şâmi'nin "*Zâfername*"si ile İbn Arabşah'ın "*Acâibu'l Makdûr*"u Timur'u farklı şekilde tasvir etmiştir. Yezdi, Timurlu resmi tarihçisi olarak Timur'un meziyetlerini ön plana çıkarmış; Arabşah ise Timur'un Suriye seferinde akrabalarına verdiği zararı unutmuyarak Timur'a karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Ayrıca Timur'un ölümünün üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra eserini yazan Arabşah çoğu olayı yanlış hatırlamış, bazı olayları ise tamamen unutmuştur. Fakat Yezdi, özellikle Timur'un çıktığı seferleri tarafsız ve ayrıntıları ile anlatmış, bu sayede Arabşah'ın eserinden daha güvenilir bir kaynak hâline gelmiştir.

EK-1

TİMURLU DEVLETİNE GELEN VE TİMURLU DEVLETİNDEN GÖNDERİLEN ELÇİLER

A. Timur Dönemi

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Memlûk Devleti Tarafından Gönderilen
Şehzade Savacı	Tulumen
Gerdun Gulam	İbn Mufleh
Boran Padişah	İbn Haldun
Nizameddin Mesud el-Kehcani	Emir Baysak
Mevlana Bedreddin Ahmed	

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Osmanlı Devleti Tarafından Gönderilen
Hacı Muhammed Kıssahan	Muhammed Azad
Emir Barlas	Tokal Bavurçı
Çimbay Elçikday	Sungur Çavuş
	Hacı Bâyezid
	Şeyh Ramazan
	Şeyh Kutbeddin İzniki
	Sofî Bâyezid

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Altınorda Devleti Tarafından Gönderilen
Almalıklı Şemseddîn	Ortak

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Kadı Burhaneddin Tarafından Gönderilen
Kutluşah	Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Hindistan'dan Gelen
Seyyid Şemseddin	Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.
Alauddin	

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Çin Devleti Tarafından Gönderilen
Mevlâna Hafız	Çi-Ttao
	Kuo-Ki
	Fu An

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Kastilya'dan Gönderilen Elçiler
Hacı Mehmet	Paye de Chaman
	Herman Palazyolos
	Alfonz Piz
	Gemos Salazar
	Ruy Gonzales Clavijo

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Fransa'dan Gönderilen Elçiler
Franciscus Ssathru	Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.
Sultaniyeli Johannes	

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Doğu Roma Devleti Tarafından Gönderilen
İshak	Rahip François

B. Şahruh Dönemi

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Osmanlı Devleti Tarafından Gönderilen
Burunduk Bahadır	Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Çin Devleti Tarafından Gönderilen
Erdeşir Tavacı	An-Chi-Tao
Gıyaseddin Nakkaş	Ch'en Ch'eng
Ali Kuşçu	

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Karakoyunlu Devleti Tarafından Gönderilen
Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.	Ali Şükür Bey

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Memlûk Devleti Tarafından Gönderilen
Muhammed Tayyib	Emir Aktav
Mahmut es-Sâî	Çiçek Buka
Haşim	Hoca Kelal
Şirazlı Taceddin Ali	
Şeyh Safa	
Mevlana Hüsameddin Mübarekşah Pervaneci	
Emir Rahim	
Şeyh Şemseddin el-Hanefî	
Muhammed-i Zemzemî	

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Altınorda Devleti Tarafından Gönderilen
Hüseyin Horezmi	Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.

C. Uluğ Bey Dönemi

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Çin Devleti Tarafından Gönderilen
Ali Kuşçu	Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.

D. Ebu Said Dönemi

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Karakoyunlular Tarafından Gönderilen
Nizameddin Seyyid Aşur	Nizameddin Seyyid Aşur

E. Hüseyin Baykara Dönemi

Timurlu Devleti Tarafından Gönderilen	Akkoyunlular Tarafından Gönderilen
Elçi isimlerine kaynaklarda yer verilmemiştir.	Kadı Ali

KAYNAKLAR

- Aka, İsmail. "Timur Sadece Bir Asker mi idi?". *Belleten* 64/240 (2000), 453-466.
- Aka, İsmail. "Timurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/177-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aka, İsmail. *Mirza Şahrüh ve Zamanı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Akbulut, Mürşit. *İslam Öncesi Dönemde Türklerle Çinliler Arasında Casusluk Faaliyetleri*. Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Alan, Hayrunnisa. *Sultan Ebu Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1996.
- Alan, Hayrunnisa. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Alan, Hayrunnisa. "Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhani Emirler", Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı. İzmir: Beta Basım, 1999.
- Algar, Hamid. Alparslan, Ali. "Hüseyin Baykara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Andican, Abdul Ahat. *Emir Timur*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.
- Arabşah. *Acâibu'l Makdûr*. İstanbul: Selenge Yayınları (Çeviren: Batur, Ahsen), 2012.
- Arayancan, Ayşe Atıcı. "Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Gelişmeler". *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi*, ed. Mustafa Kalkan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Arkun, Kemâl. *Sultan Yıldırım Bâyezid ve Timur Han*. İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 2009.
- Atsız, Hüseyin Nihâl. *Türk Tarihinde Meseleler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Aydın, Cengiz. "Ali Kuşçu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/408-410. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Bademci, Ali. *Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükâtı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Barthold, Wilhelm. *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları (Çeviren: Râgıp Hulusi Özdem), 2013.

- Barthold, Wilhelm. *Uluğ Bey ve Zamanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi (Çeviren: Aka, İsmail), 1997.
- Berber, Oktay. “13. Yüzyılda Moğolların Diplomasi Anlayışı Üzerine Bazı Notlar”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/2 (2018), s.83-102.
- Bıyıktay, Ömerhalis. *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur’un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. İstanbul: Askeri Matbaa, 1934.
- Bilgin, Orhan. “Abdürrezzâk es-Semerkandî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/299-300. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Can, Mustafa. *Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti’nde Yabancı Elçiler)*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2019.
- Clavijo, Ruy Gonzalez. *Timur Devrinde Kadis’ten Semerkand’a Seyahat*. İstanbul: Köprü Kitapları (Çeviren: Doğrul, Ömer Rıza), 2016.
- Çandarlıoğlu, Çandarlıoğlu. “Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü”, *Türkler Ansiklopedisi*. 2/193-214. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Çandarlıoğlu, Gülçin. *İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 2003.
- Çandarlıoğlu, Gülçin. *Orta Asya’da Timuriler*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, 1995.
- Çetin, Altan. “XII-XV. Yüzyıllarda Yakın Doğu’nun Sosyo-Ekonomik Hayatında Tüccarlar”. *Türkler Ansiklopedisi* 5/850-877. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Çetin, Halil. *Timur’un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.
- Çetindağ, Yusuf. “Siyasi Açından Timurlu-Osmanlı İlişkileri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* S:24 (2016), 14-25.
- Demir, Remzi. / Unat, Yavuz. “Ali Kuşçu”, *Düşünen Siyaset Dergisi*, S:16 (2002), 457-482.
- Develi, Muzaffer. *Tarih-i Ravzatu’s-Safa’ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*. İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Devletşah. *Tezkiretü’ş Şuarâ*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık (Çeviren: Lugal, Necati), 2011.
- Elam, Nilgün. “Ankara Savaşı’nın Osmanlı Bizans İlişkilerine Etkisi”. *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi*, ed. Mustafa Kalkan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

- Erdem, İlhan. “Akkoyunlu Devleti’nin Kurucusu Kara Yülük Osman Bey’in Hayatı ve Faaliyetleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 34/1-2 (1990), s.99-108.
- Genç, Reşat (1981) *Karahanlı Devlet Teşkilatı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Grousset, Rene. *Bozkır İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.
- Gültepe, Necati. *Mührün Gücü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Ankara: Beyan Yayınları, 2003.
- Harekât, İbrahim, “Berîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/498-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- İpşirli, Mehmet. “Elçi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/3-15. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Johannes. *Timur’un Sarayında*. İstanbul: Kronik Yayınları (Çeviren: Altunbaş, Ahmet Deniz), 2020.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Kallek, Cengiz. “Casus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/163-166. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kanat, Cüneyt. / Alican, Mustafa. *Timur*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018.
- Kanat, Cüneyt. *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*. İzmir: Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Kanat, Cüneyt. *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*. İstanbul: Küre Yayınları, 2010.
- Kanat, Cüneyt. “Orta Doğu’da Hâkimiyet Mücadelesi (1382-1447) Memlûk-Timurlu Münasebetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*. 5/228-249. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Keleş, Erol. “Doğu Anadolu’da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi”. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* C:2 (2017), 218-236.
- Kırpık, Güray. “Ankara Savaşı Öncesi ve Sonrasında Timur’un Avrupa ile İlişkileri”. *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi*, ed. Mustafa Kalkan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

- Kurat, Akdes Nimet. *IV. – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972.
- Kut Günay. “Ali Şir Nevâi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/449-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Lamb, Harold. *Emîr Timur*. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık (Çevirmen: Bozkurt, Göke), 2009.
- Macit, Ensar. “Timurlu Devleti’nin Askeri Teşkilâtı”. Erzurum: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Manz, Beatrice Forbes. Timur ve Hakimiyetin Sembolü, çev. Musa Şamil Yüksel. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 15/1 (2000), 257-272.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatihî*. İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlu İran’ında İktidar, Siyaset ve Din*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları (Çeviren: Şendil, Dilek), 2013.
- Marozzi, Justin. *İslâm’ın Kılıcı Cihân Fatihî*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Çevirmen: Kocaoluk, Hülya), 2007.
- Neagoe, Manole. *Üç Bozkırlı*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları (Çevirmen: Ülküsal, Müstecip), 2010.
- Nizamüddin Şami. *Zafernâme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi (Çeviren: Necati Lugal), 1988.
- Nizamülmülk. *Siyasetnâme*. İstanbul: Sermet Matbaası, 1954.
- Nizamülmülk. *Siyasetnâme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Ortaylı, İlber. *Türklerin Altın Çağı*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2017.
- Ortaylı, İlber. *Türklerin Tarihi-II*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Oruç Beğ. *Oruç Beğ Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat (Günümüz Türkçesine Çeviren: Atsız, Hüseyin Nihâl), 2015.
- Oruç, Cihan. “Hüseyin Baykara ve Zamanı”. Kütahya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Özcan, Abdülkadir, “Türk Devletlerinde Casusluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/166-169. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Özcan, Altay Tayfun. “Timur’un Elçisi Sultaniyeli Johannes ve Libellus de Notitia Orbis Adlı Eserinden Bazı Parçalar”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33/55 (2014), 121-162.
- Özer, Yusuf Ziya. “Timur’un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”. *Bellekten* 9/36 (1945), 423-467
- Paydaş, Kazım. “Emir Timur Döneminde Elçilik Teatisi”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/29, (2009), s.463-479.
- Paydaş, Kazım. “Emir Timur’un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 28/46 (2019), 35-52.
- Paydaş, Kazım. “Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25/40 (2006), 113-140.
- Rejepova, Arazgül. *Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi*. Ankara: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Roux, Jean Paul. *Türklerin Tarihi: Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi (Çevirenler: Kazancıgil, Aykut / Özcan, Lale), 2008.
- Schiltberher, Johannes. *Türkler ve Tatarlar Arasında*. İstanbul: İletişim Yayınları (Çeviren: Akpınar, Turgut), 1995.
- Suçıkar, Tarkan. “Emir Timur’un Meclisinde Mara Despina: Bir Rivayetin Tarihi Gelişimi”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 17/2 (2017), 129-140.
- Sümer, Faruk. *Karakoyunlular*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967.
- Şahbaz, Mehibe / Taşkıran, Hasan. “Timur Dönemi Hediye ve Hediyeleşme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C:20 (2020), 286-303.
- Şahin, Muhammet. *Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2016.
- Şahin, Mustafa. “Emir Timur ve Mirza Şahruh Dönemlerinde Timurlu Devleti’nde Elçilik Münasebetleri”. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi* 23/12 (2014), 7-35.
- Şahin, Mustafa. “Mirza Şahruh’a Karşı Düzenlenen Suikast Girişimleri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S:19 (2014), 1-15.
- Şahin, Mustafa. *Orta Çağda Herat Bölgesi*. Tokat: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Şerefüddin Ali Yezdi. *Zafernâme*. İstanbul: Selenge Yayınları (Çeviren: Batur, Ahsen), 2013.

- Şimşirgil, Ahmet. *Kayı-I*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Taşagıl, Ahmet. *Gök-Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Togan, Zeki Velidi. “Büyük Türk Hükümdarı Şahruh”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 3/2-3, 520-538.
- Togan, Zeki Velidi. “Emir Timur’un Soyuna Dair Bir Araştırma”. *Tarih Dergisi* 0/26 (1972), 75-84.
- Togan, Zeki Velidi. *Umumî Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981.
- Tuncer, Hüner. *Eski ve Yeni Diploması*. Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1991.
- Turan, Osman. *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Uslu, Recep. “Meragi’nin Makasidü’l-Elhan Versiyonları Yahut Yeniden Adlandırma Yapılabilir mi? Timurlu Şahruh ve Osmanlı Murad Arasında Meragi”, *Yegâh Mûsikî Dergisi* 2/1 (2019), 1-21.
- Utku, Mustafa Onur. “Uluğ Bey Döneminde İlmi Faaliyetler ve Tarikatların Tutumu”, *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi* S:1 (2019), 52-67.
- Yağlı, Ali Rıza. “Timurlularda Bir Darbe Girişimi Maz’ul Bir Bilge Hükümdar: Uluğ Bey”. *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler*, ed. Betül Karagöz Yerdelen. Ankara: Divan Kitap, 2016.
- Yıldırım, Talip. “Yakın Dostu Hüseyin Baykara’nın Eserlerinde Ali Şir Nevayi”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (2008), 105-116.
- Yılmaz, Gülay. “İslam Hukuku’nda Casusluk Suçu ve Cezası”. Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yılmaz, Sezen. *Büyük Selçuklu Devleti’nde Elçilik Kurumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Yolsever, Umut. “Kitap Tanıtımı: Plano Carpini, Moğolistan Seyahatnamesi”. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2019), 511-514.
- Yusuf Has Hacib. *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Alkım Yayınları, 2008.
- Yücel, Yaşar. *Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Yüksel, Ahmet. “Yeniçeri Ocağı, Bozulma ve Casusluk”. *International Journal of History* 9/2 (2017), 271-296.
- Yüksel, Musa Şamil. “Arap Kaynaklarında Timur”. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* c.31 (2004), 85-126.

Yüksel, Musa Şamil. “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 25/1 (2010), 351-370.

Musa Şamil Yüksel, *El-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ'el-Gumr) 'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*. İzmir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Yüksel, Musa Şamil. *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2009.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	:
Doğum tarihi	:
Doğum yeri	:
Medeni hali	:
Uyruğu	:
Adres	:
Tel	:
Faks	:
E-mail	:
EĞİTİM	
Lise	:
Lisans	:
Yüksek lisans	:
Doktora	:Üniversitesi Fakültesi, / YILI
İŞ TECRÜBESİ:	
YABANCI DİLLER:	
ÖDÜLLER:	
YAYINLAR:	
ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR:	